

**MAASTOHIHDON GLOBALISOITUMINEN TALVIOLYMPIALAISTEN
MENESTYKSEN PERUSTEELLA TARKASTELTUNA**

Heini Vesalainen

Liikunnan yhteiskuntatieteiden

pro gradu -tutkielma

Kevät 2016

Liikuntakasvatuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Heini Vesalainen (2016). Maastohiihdon globalisoituminen talviolympialaisten menestyksen perusteella tarkasteltuna. Liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma, 69s.

Maastohiihto näyttää nykyään talviolympialaisissa kansainvälisemmältä kuin koskaan aiemmin. Lajin kehityksessä ollaan menty eteenpäin monellakin saralla. Tänä päivänä toisistaan otetaan mittaa niin sprinteissä kuin takaa-ajoissakin. Kilpailuja viedään aivan uudenvuodenlaisiin maisemiin ja kilpailijoita lähetetään matkaan uudistunein järjestelyin. Perinteet vaikuttavat kuitenkin taustalla. Pitkät perinteet omaavat maat kilpailevat yhä kirkkaimmista mitalista, mutta myös uusien kärkeiden yltäneiden maiden rinnalla. Perinteillä on osansa moniin lajin taustalla vaikuttaviin tekijöihin sekä täten menestykseenkin. Menestyksessä näiden maiden välillä ilmenee kuitenkin vaihtelua kausittain, johon on vaikea löytää yhtä selittävää tekijää. Jonkinlaisia johtopäätöksiä taustavaikuttajista voidaan kuitenkin tehdä.

Tutkimuksessa tarkastellaan maastohiihdon globalisoitumista talviolympialaisten osallistujamaiden ja -määrien sekä menestyksen perusteella. Tilastoaineistoa vuosien 1924, 1936, 1952, 1972, 1988, 1998 ja 2014 talvikisoista analysoidaan aiempaan tutkimuskirjallisuuteen tukeutuen. Aineistosta on muodostettu taulukot maastohiihdon mitalilajista pisteuttamalla mitalit niiden arvo huomioiden. Sama on tehty tutkimuksessa talviolympialaisten kokonaismitalitilaston kymmenestä parhaasta maasta. Lisäksi tarkastelu kohdistuu taulukoin tarkemmin hiihdossa menestyneimpien maiden; Norjan, Suomen, Ruotsin ja Venäjän välisiin voimasuhteisiin, niiden muutoksiin.

Tutkimuksen perusteella maastohiihto on leviyttänyt maailmalla yhä laajemmalle. Eksoottisimpien maiden osanotto tässä talvisista olosuhteista pitkälti riippuvassa lajissa on lisääntynyt. Maiden osanoton ja osallistujamäärien tarkastelu sekä vertailu toisiinsa antavat aiheita tulkinnalle. Menestyksen yhteys maakohtaisten ja täten koko kisojen osallistujamäärien kasvulle lienee merkittävä. Yleinen globalisaatiokehitys tiedonkulun helpottumisen muodossa on osasyynä maiden lisääntymiselle. Myös esimerkiksi kilpailulajien lisääntymisen ja samalla lajin uudistamisen osuuskin on huomioitava tässä. Lajin uudistamisella pyritään herättämään mielenkiintoa yleisössä. Vaikutus harrastajamääriin voikin olla huomattava. Hiihdon laajentuessa myös menestys on jakautunut yhä useammalle maalle. Kuitenkin vakiomaat loistavat tuloslistoilla yhä lähes poikkeuksetta kärjessä. Tämä havainto juontaa juurensa jo pitkälle. Pääsyy piilee olosuhteissa sekä vakiintuneissa perinteissä, jolloin muihinkin lajin kehitykseen vaikuttaviin resursseihin kytetään panostamaan etenkin menestyksen myötä. Hyvissä olosuhteissa on päästy harjoittelemaan jo vuosikymmeniä. Ammattimaisempaan suuntaan etenemiselle löytyvätkin täten hyvät lähtökohdat. Näiden tekijöiden osuus menestyksessä muotoutuukin tämän päivän kiristyneen kilpailun urheilukulttuurissa huomattavaksi, jolloin muut maat voivatkin asettua jo lähtökohtaisesti altavastaajan asemaan. Kulloisillekin sääolosuhteille alttiilla lajilla monet yllättävät käännteet voivat selittää kärkimaidenkin välistä tulosvaihtelua.

Globalisaation aikakausi asettaa myös lukuisia mielenkiintoisia lajiin kohdistuvia jatkopohdinnan aiheita. Mihin maastohiihdon kehityksessä ollaan vielä menossa? Ilmastonmuutos vaikeuttaa maastohiihdon harraste- ja kilpatoimintaa. Tasatyönnön läpimurtoa ollaan ennustettu, sekä näin ollen jopa paluuta osittain sadan vuoden takaisiin tasamaaolosuhteisiin. Kamppailu katsojakiinnostavuudesta muiden lajien kanssa ajaa lajiuudistuksiin, jotka eivät aina ole välttämättä kilpailijajäystävällisimpiä.

Avainsanat: Maastohiihto, globalisaatio, kansainvälistyminen, urheilukulttuuri, huippu-urheilu, urheilumenestys

ABSTRACT

Heini Vesalainen (2016). Globalization of cross-country skiing surveyed by success in the Winter Olympics. Department of Sport Sciences, University of Jyväskylä, Master's thesis of Social Sciences of Sport, 69p.

Cross-country skiing in the Winter Olympics appears to be more international than ever. The sport has changed and developed in several different ways. For example, nowadays there are competitions also in sprints and in skiathlon. Competitions take place in entirely new kinds of landscapes and competitors are starting by renewed arrangements. However, traditions still have a strong impact. Countries with old traditions in the sport are still competing for the brightest medals, but now also along with new countries reaching for the top. Traditions seem to have an impact on several factors which effect on the background of cross-country skiing, and thus have an impact on success as well. However, periodical variation between the countries' success occurs, which is hard to pin down on one explanatory factor. Some conclusions of the factors affecting on the background can still be made.

This study surveys globalization of cross-country skiing by the countries and competitors participating in the Winter Olympics and the success they have. The statistical data from the years 1924, 1936, 1952, 1972, 1988, 1998 and 2014 Winter Olympics are analysed relying on previous research literature. The data has been modified on table format, which consist of cross-country skiing medal countries' scored medals and taking into account different values for different medals. The same has been conducted of the Winter Olympics' overall statistics' top ten countries in the study. In addition, survey is focusing on the power relations and their changes between the most successful countries of the cross-country skiing in Winter Olympics; Norway, Finland, Sweden and Soviet Union/Russia through the analysis of tables.

According to the study, cross-country skiing has spread out even more extensively around the world. Even though the sport requires wintery conditions, the participation of exotic countries has increased. Surveying and comparing the attendance of countries and the turnout of competitors give reason for interpretation. Connection between success and the number of the countries, and thus the whole Games' participants is bound to be significant. The general globalization in terms of the facilitation of flow of information is a part of the reason for the increase of countries attending in the Winter Olympics. The increase of events, as well as the development of cross-country skiing must also be kept in mind. The aim is to attract the audiences by developing the sport. The effect of this on the number of amateurs might be remarkable. As cross-country skiing has expanded to more and more countries, so has success as well. However, the same old countries still finish almost without exception on the top. This observation goes back a long way. The main reason for these countries' success lies within weather conditions and established traditions. These traditions, along with success in turn enable the countries to invest in other resources which affect the development of cross-country skiing. Some countries have been able to practice in good conditions already for decades. So there is a steady foundation to progress into a more professional level. This combination of these factors has a considerable effect when considering success in today's tough sports culture and the demand for success, so other countries might settle for a position as an underdog to start with. The respective weather conditions that make up such a vital part of the sport might explain the variations in results between the leading countries.

Globalization also raises questions concerning the future of the sport. Where might the development of cross-country skiing take us in the future? Climate change will complicate amateur- and racing activities of cross-country skiing. The breakthrough of double pole technique has been predicted to happen soon, and thus even a return back to the flat skiing conditions of hundred years ago. The battle to garner audience's attraction leads to sport renewals, which unfortunately might not always take the competitors into consideration.

Keywords: Cross-country skiing, globalization, internationalization, sports culture, elite sport, sport success

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO.....	1
2 GLOBALISAATION JA KANSAINVÄLISTYMISEN KÄSITEKENTTÄ.....	4
2.1 Urheilun globalisaation tutkimusperinne.....	6
3. URHEILUKULTTUURI MUUTOKSESSA	10
3.1 Lajien syntytaustaa	11
3.2 Kilpaurheilu muotoutuu	17
3.3 Kilpailun kiristymisen seuraukset.....	21
4. HIIHDON LAJIKULTTUURIN MUUTOS	26
4.1 Lajin perinne	26
4.2 Kansallista ja kansainvälistä vuorovaikutusta: hiihdon kilpailutoiminta hakee paikkaansa.....	28
4.3 Kansainvälistymiskehitystä	33
4.4 Aiemman tutkimuksen anti	37
5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	39
5.1 Aineistot ja menetelmät	40
5.2 Tutkimuksen luotettavuudesta	41
6 TULOKSET	43
6.1 Lisää väriä hiihtomaihin	43
6.2 Voimasuhteet muuntuvat	49
7 POHDINTA.....	56
LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

Urheilussa mittelöidään eniten tavoitelluimmista arvokilpailupalkintosijoista eri kansallisuuksien kesken. Monille lajeille on tyypillistä, että tuloslistoilla loistavat samat maat vuodesta toiseen. Myös maastohiihto voidaan luokitella yhdeksi tällaisista lajeista. Vaikkakin kansallisuuksien kirjo on kasvanut hiihdossa vuosien saatossa, pitävät sen syntyseuduille sijoittuvat valtiot yhä pintansa menestyneimpien joukossa. Kuitenkin uudetkin maat yltävät kärkisijoille yhä useammin. Millaisista olosuhteista ja kulttuureista ne tulevat? Miksi maiden välisissä voimasuhteissa esiintyy vaihtelua? Mitkä tekijät ylipäätään vaikuttavat menestyksen taustalla? Se, mikä selittää maastohiihdossa menestystä ja sen jakautumista, onkin mielenkiintoinen ilmiö, johon pureudutaan tarkemmin tässä tutkielmassa.

Tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan maastohiihdon kansainvälistymistä kohti globaalia aikakautta. Globaalille aikakaudelle on tunnusomaista muun muassa urheilulajien sekä erilaisten vaikutteiden levittäytyminen ympäri maailman. Selvitän tilastomateriaalin avulla ensinnäkin sitä, miten maastohiihto on globaalistunut talviolympialaisten osallistujamaiden, kilpailijamäärien ja kilpailujen lajien suhteen. Toiseksi siirryn tarkastelemaan menestystä, jossa haen selityksiä maiden välisten voimasuhteiden muutoksiin. Tässä aineistona toimivat määrälliset tilastolliseen muotoon laaditut taulukot olympialaisten mitalimaista pisteystettynä sekä kaikkien lajien että yksinomaan maastohiihdon osalta. Tarkastelu kohdentuu talviolympialaisten vuosiin 1924, 1936, 1952, 1972, 1988, 1998 ja 2014. Tarkoitukseni on valottaa muutosta, jota maastohiihdossa on tapahtunut kansainvälistymisen seurauksena. Tälle historiallis-sosiologinen lähestymistapa tarjoaa oivan lähtökohdan.

Kansainvälistymisen osatekijät voidaan tutkijoiden mukaan jakaa sekä aktiivisiin että passiivisiin. Aktiivista kansainvälistymistä ovat määrällisesti tarkasteltavat osanottajamaiden, kilpailijoiden ja lajimuotojen lisääntyminen sekä laadullisen lisän antava menestyksen jakautuminen. Laadullinen tarkastelu on tulkinnanvaraista, mutta välttämätöntä saadakseen käsitystä esimerkiksi valtioiden panostuksesta tiettyihin urheilulajeihin tai ylipäätään erilaisista voimasuhteista. Nämä tavat täydentävät toisiaan ja tekevät siten vakuuttavammaksi kansainvälistymisen kuvan. Tämän tilastollisen tarkastelun pohjalta saadaan kuvaa muutoksesta, jolle haetaan selitystä passiivisella kansainvälistymisellä. Passiivista kansainvälistymistä ovat sellaiset taustalla olevat selittävät tekijät, kuten luonnonolot, urheiluperinteet, politiikka, nationalismi, ammattilaisuus ja amatööriys, mainonta, kaupallisuus, doping, lehdistö, joukkotiedotus ja yleisö, radio ja TV, jotka havainnollistavat

urheilun sidonnaisuutta muihin yhteiskunnan ilmiöihin ja tuovat esiin urheilun tai urheiluinstituution kuten esimerkiksi talviolympialaisten kansainvälistymisen merkityksen. Menestyksen jakautumisen tarkastelu antaa aivan uuden ulottuvuuden talvikisojen kansainvälistymiseen. Tilastollinen mittaaminen osanoton kohdalla on yksiselitteistä, mutta menestyksen osalta aina sopimuksenvaraista. (Paltamo 1987, 9–10, 187.)

Näytösluonteiset vaikutteet, joilla haetaan jännitystä, ja siten lisätään lajin kiinnostavuutta, leviävät lajista toiseen ja ovat tulleet osaksi myös perinteisiä lajeja kuten myös maastohiihtoa. Esimerkiksi hiihdossa juuri kilpailujen lajiohjelmaan osaksi tulleet sprintit sekä yhteislähdöt sisältämiensä jännitys- ja yllätysmomenttiansa johdosta tekevät lajin katsojalle kiinnostavammaksi. Kilpailijoita lähes äärimmilleen koettelevat loppunousut lienevät paitsi urheilijan suorituskyvyn näyttöä parhaimmillaan, mutta myös osoituksena vastaavanlaisesta yleisön kosiskelusta. Täten voidaankin kysyä, mihin sääntömuutokset hiihdossa perustuvat? Mikä on urheilijan asema tämän rinnalla? Tyyliä kehittyvät; lajia yhdenmukaistetaan edelleen. Kilpaladulla otetaan mittaa toisistaan yhä uudistunein tekniikoin ja tyylein. Mihin maastohiihdossa ollaan vielä menossa aivan lähivuosina? Teknisten menetelmien osuus korostuu myös ilmastonmuutoksen kynnyksellä, kun hiihtokilpailujen järjestäminen on huonontuneiden keliolosuhteiden myötä koetuksella. Globaali aikakausi näyttäytyy hiihdon lajikulttuurissa hyvin moninaisella ja mielenkiintoisella tapaa, mikä antaakin tälle tutkielmalle oikeutuksensa sekä aihetta jatkopohdinnalle.

Tutkimuksessa lähdetään liikkeelle globalisaation ja kansainvälistymisen käsitteiden määrittelystä. Käsitteiden välisiä suhteita avataan tutkimusongelmaan soveltuvin osin. Tästä edetessäni käsittelemään aiempaa tutkimusta urheilun globalisaatiosta havainnollistuu ensinnäkin se, ettei hiihtoon keskittyvää aiempaa tuoretta tutkimusta varsinaisesti globalisaation näkökulmasta ole. Toiseksi perehtyminen urheilun globalisaation tutkimusperinteeseen auttaa ylipäättään paikantamaan ja ymmärtämään tämän tutkimuksen kohdetta lähtökohtaisesti ilmiönä muun urheilun globaaleiksi ilmiöiksi luokiteltujen joukossa, suhteessa niihin. Luku toimii luontevana jatkumona edelliseen.

Globalisaation ja kansainvälistymisen kautta on ymmärrettävää lähestyä urheilukulttuurin muutosta, johon jatkan tästä. Urheilukulttuurin muutosta lähestyn lajien synnyn ja laajentumisen, kilpaurheilun muotoutumisen, kilpailun kiristymisen ja sen eri seurausten; totaalistumisen sekä kilpa- ja huippu-urheilun viihteellistymisen näkökulmasta. Kansainvälistymisen ja globalisaation heijastuminen näihin urheilukulttuurissa esiintyviin

ilmiöihin näkyvät lukujen sisällä. Näkökulmat ovat olennaisia, kun lähestytään seuraavaksi hiihdon lajikulttuurin murrosvaiheita. Hiihdon lajikulttuurin muutos heijastelee samoja piirteitä kuin laajemmassa viitekehyksessä urheilukulttuurin muutoksesta. Avaan murroksia pureutuen niiden syihin, seurauksiin ja vaikutussuhteisiin; mikä on johtanut mihinkin. Näin niiden yhteys laajempaan viitekehykseen havainnollistuu.

Hiihdon lajikulttuurin murrosten tarkastelu on olennaista varsinaista tutkimusosiotakin silmällä pitäen. Se osoittaa, miten aiempi vaihe on aina muuttanut seuraavaa, ja minkälaisia seurauksia tästä on ollut. Vaiheiden avaamisen kautta nykyhetken tilannekin valottuu paremmin. Toiminta nykyisyydessä on aina menneisyyden rakenteiden läpäisemää, ja nykypäivän muutokset ovat jatkoa pitempiaikaiselle kehitykselle. Historiaan katshtaminen on asianmukaista tämän päivän tilanteen näkemiselle sekä tulevaakin kehitystä mielessä pitäen.

Hiihdon lajikulttuurin muutos -luvun lopussa esittelen tutkimukselleni olennaista materiaalia antaneet aiemmat teokset. Näillä on keskeinen roolinsa tutkimuksen analyysiosassa. Luku täydentää aiempaa globalisaation tutkimus perinne -lukua. Tämän jälkeen selvennän tutkimukseni tarkoituksen, toteutuksen aineistoinen ja menetelmiseen, tutkimusprosessin aikana läpikäymisen vaiheineen. Luvussa arvioin myös kriittisesti tutkimukseni luotettavuutta. Tästä etenen itse tutkimuksen tulososioon sekä edelleen pohdintaan.

2 GLOBALISAATION JA KANSAINVÄLISTYMISEN KÄSITEKENTTÄ

Tutkimuksen kannalta on tärkeää ensiksi avata sen keskeisimpiä käsitteitä, sekä niiden välisiä suhteita. Keskityn määrittelemään tämän tutkimuksen käsitteitä erityisesti niiltä osin, kun ne soveltuvat tutkimuskohteeseeni. Toisin sanoen yksityiskohtaiseen käsitteiden määrittelyyn en ryhdy, eikä se tutkielmassani esiintyvien abstraktien käsitteiden kohdalla olisi mahdollistakaan, eikä ylipäätään tutkimuskontekstissa sen tarkoitus huomioon ottaen oleellisinta. Pysin kuitenkin löytämään tutkimuskohteeni kannalta merkittävimmät kytkökset käsitteiden eri osat mukaan lukien niin, että ne muodostavat yhdessä ymmärrettävän kokonaisuuden.

Max Weber on esittänyt, että yhteiskunnallisten ilmiöiden selitys vaatii aina monien toisiinsa kietoutuvien tekijöiden vaikutuksen huomioon ottamista (Ruonavaara 2005, 24). Globalisaatiota, kansainvälistymistä ja urheilukulttuurin muutosta ei voida esimerkiksi kytkeä toisistaan täysin erillisiksi, vaan ne ovat ikään kuin toisilleen rinnasteisia tiloja ja tapahtumakulkuja. Jarvie (2012) kirjoittaa, kuinka nykypäivän urheilusta puhuttaessa ei voida sivuuttaa globalisaatiota ja siihen kuuluvia prosesseja (Jarvie 2012, 120). Myös yhteiskunnan modernisaation alle luettavat muutokset kuten teollistuminen, kaupungistuminen, yhteiskunnan eri toimialojen eriytyminen, tekniikan ja tieteen kehitys sekä yksilöllistyminen kulkevat näiden rinnalla, globalisaation ollessa välttämätön osa niitä (Giddens; Seppänen & Väliverronen 2012, 77). Jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, että globalisaatio tulisi pitää omana kokonaisuutenaan ja vain tarvittaessa valikoiden käyttää hyväksi modernisaation tarjoamia käsitteitä ja ajatuksia (Väyrynen 1998, 66).

Monilla kehityskuluilla ja ilmiöillä on vaikutusta toisiinsa, osittain ristiinkin, ja välillä voi olla vaikeakin arvioida niiden todellisia vaikutussuhteita. Globalisaatio esimerkiksi nähdään Heiskanen (1998, 341) mukaan usein hyvin yksinkertaisena ja yksiselitteisenä käsitteenä, sekä näennäisellä tavalla aikaan ja paikkaan sidottuna yhteiskunnallisen kehityksen ominaisuutena, jolloin se työntää syrjään monimuotoisimmat näkemykset yhteiskunnan ja maailman kehityksestä. (Heiskanen 1998, 341.) Toisaalta globalisaatio näyttää minulle abstraktina käsitteenä, joka ei olisi niinkään aikaan ja paikkaan sidottu. Ero konkreetin ja abstraktin käsitteen välillä onkin juuri siinä, että edellinen on aika- ja paikkasidonnainen (Hirsjärvi ym., 2009). Toisaalta myös globalisaation määrittely riippuu monen tutkijan sanomana pitkälti määrittelijänkin lähtökohdista. Pysinkin avaamaan käsitteitä nimenomaan liikuntasosiologisen tutkimustiedon puitteissa, omaan tutkimustehtävääni soveltuvina.

Ridell ym. (2006) kirjoittavat, että käsitteellä on monenlaisia välttämättömiä osia, joiden varaan se voikin niveltyä. Se voi olla näiden tietynlainen kooste tai kimppu, kuitenkin niin että sen osat olettavat toisiaan. Nämä toisiinsa niveltyvät osat tai komponentit muodostavat yhdessä ”erottamattomuuden vyöhykkeen”, joka määrittää käsitteen sisäistä yhtenäisyyttä ja takaa sen jatkuvuuden. (Ridell ym. 2006, 14). Tämä luonnehdinta pätee mielestäni hyvin tämän tutkielman käsitteiden kohdalla.

Tutkielmassani keskeinen käsite globalisaatio voidaan esimerkiksi ymmärtää hyvin monenlaisten ilmiöiden yhteen kietoutumana. Karkeasti, yleisellä tasolla määriteltynä sillä on viitattu tarkoittamaan yhteiskunnallista muutosta, joka ilmenee mannertenvälisen yhteyksien lisääntymisenä ihmisten välillä, toisin sanoen maailmanlaajuisena verkottoitumisena. Se on usein määritelty prosessiksi, jossa poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet laajenevat maailmanlaajuisesti muodostaen sosiaalisen vuorovaikutuksen virtoja. (Saaristo & Jokinen 2004). Globalisaatiota on esimerkiksi vaikea ymmärtää ja käsitellä ottamatta huomioon yhtenä komponenttina yhteydenpidon ja tietoliikennettä edistävän teknologian kehitystä, sekä toisaalta näin ollen mediaakin (esim. Seppänen & Väliaverron 2012, 76). Näillä on ollut vaikutusta myöskin urheilukulttuurissa lajien leviämiseen, joka on olennainen osa tätä tutkimusta.

Urheilussa globalisaatio näyttäytyy ilmeisenä. Urheilua voidaankin pitää yhtenä kansainvälisistä kanssakäymisen muodoista (Esim. Itkonen 2013b). Urheilu on levinnyt ympäri maailman, suosituimpia urheilulajeja harrastetaan useimmissa maailman maissa. Kansainvälisiin urheilutapahtumiin osallistuu joukkoa lukuisista maailman eri kulttuureista, mutta myös vaihtelevista ilmastoista ja luonnonoloista. Urheilun kansainvälisyys korostuu erityisesti huippu-urheilussa, jonka arvokilpailut ovat kansainvälisiä suur tapahtumia, ja joiden välittäminen tiedotusvälineiden kautta tapahtuu lähes joka maailman kolkkaan. Kilpailuhenki on vaatinut purkaukseen kansainvälisiä kontakteja. Urheilun vaikuttajat ovat luoneet suhteita matkaten ulkomaille kansainvälisten järjestöjen toimintaan, kilpailutapahtumiin, kokouksiin ja kongresseihin (Heikkala 1994, 227, 229–230). Onnistunut vuorovaikutus on edellyttänyt yhteisiä kilpailusääntöjä ja niitä valvovia kansainvälisiä erikoisjärjestöjä. (Paltamo 1987, 21.)

Liikenneverkoston kehittyminen, erityisesti laiva- ja junayhteyksien paraneminen, joka tulee esiin globalisaationkin kohdalla, mainitaan myös yhtäläillä urheilun yhtenä kansainvälistymisen edellytyksenä (Paltamo 1987, 21). Liikkuvuuden lisääntyminen ja

helpottuminen sen laajassa merkityksessään onkin mahdollistanut urheilussa myös niin lajien leviämisen kuin monenlaiset muutkin ilmentymät.

Jarvie (2012) nimeää globaalien urheilun ilmiöiksi ja prosesseiksi urheiluhenkilöstön liikkuvuuden koskien valmentajia, pelaajia ja managereja. Yksi ilmentymä on myös urheiluvälineistön, -varusteiston ja muun urheiluteknologian levittäytyminen ympäri maailman. Samalla siitä on muodostunut miljoonabisnestä. Rahaa liikkuu pelaajakauppoina, -siirtoina, palkintorahoina, ja urheiluvälineinä. Media välittää urheilua ja kilpailutapahtumia ympäri maailmaa eri aikaan eri maissa sopivina katseluaikoina kansallisille ja kansainvälisille yleisöille. Urheilussa ilmentyvät ja urheilu on väylä tuoda esille erilaisia aatteita ja ideologioita, esimerkiksi ammattilaisuutta, amatööriyttä, suvaitsevaisuutta ja yhtenäisyyttä, jotka käyvät kamppailua siitä, miten urheilua milloinkin tulisi määritellä. (Jarvie 2012, 130.)

Urheilussa globalisaatiota ja kansainvälistymistä ei ole helppo erotella toisistaan. On eri asia sanoa, että jokin urheilulaji on kasvattanut kansainvälistä näkyvyyttään kuin, että se on globaali (Jarvie 2012, 121).

2.1 Urheilun globalisaation tutkimusperinne

Urheilun globalisaatiotutkimus on ollut etenkin kansainvälisesti katsottuna runsasta. Se keskittyy edellä luettelemiini Jarvien (2012) nimeämiin urheilun globalisaation selvimmän havaittavissa oleviin prosesseihin. Urheilulajeista globalisaatiotutkimus on painottunut jalkapalloon, perustellusti. Jalkapallo on laji, josta on tunnistettavissa selkeimmin globaalille urheiluilmiölle tunnusomaisia piirteitä. Se on laajasti suosittua, sitä voidaan pelata yksinkertaisin välinein vaihtelevissa maisemissa ja ilmasto-oloissa (Niiniluoto 2007, 21). Se täyttää globaaliksi ilmiöksi luokiteltavat ehdot, joita Väyrynen (1998) on määritellyt seuraavasti: Ollakseen luonteeltaan globaalinen sosiaalisen prosessin täytyy olla riittävän peittävä, laaja ja syvä. Näin ollen sen täytyy kattaa huomattava osa maapalloa, toimia yhteiskunnan useimmilla lohkoilla sekä olla vaikutukseltaan tarpeeksi syvä. Sen täytyy kattaa erityisesti maailman teollisuuden keskus, mutta ulottua myös periferiaan. Sen täytyy koskea tuotantoa, rahataloutta, teknologiaa, politiikkaa ja kulttuuria sekä muovata havaittavalla tavalla ihmisten toimintaa ja arvoja. Luonnollisesti globalisaatio on aina osittainen ja valikoiva prosessi, mutta sen täytyy olla riittävän laaja-alainen ja monipuolinen muuttaakseen samanaikaisesti lukuisten ihmisten elämää eri puolilla maapalloa. (Väyrynen 1998, 11-13.)

Jalkapallossa näkyvät nämä edellä mainitut ehdot. Jalkapallo kattaa huomattavan osan maapalloa ja toimii nykyään yhteiskunnan kaikilla lohkoilla. Vaikutuksen syvyydestä on vaikeampi esittää arvioita millään mitattavalla mittarilla. Syvyys varmasti vaihtelee paikallisesta perinteestä riippuen. Jalkapallon valtavan suosion perusteella voidaan kuitenkin puhua hyvin syvästä ilmiöstä. (Jokiranta 2012, 14). Jalkapallo on myös mielletty useassa maassa kansallisurheiluksi, mikä kertoo myös syvyydestä sekä omalla tavallaan ihmisten toiminnan ja arvojenkin muovaamisesta. Nykyisen huippujalkapallon ollessa kovan luokan bisnestä, sen voidaan myös sanoa koskevan tuotantoa ja rahataloutta sekä erityisesti politiikkaa ja kulttuuria (Jokiranta 2012, 14). Jalkapallossa ilmentyvät myös sellaiset globalisaation ja kansainvälisen kilpailukosketuksen mukana tuomat ilmiöt, kuten fanikulttuuri sekä erilaiset pelilliset muotisuuntaukset, joiden levittämisessä medialla on ollut roolinsa (Tirri 2015, 16).

Jalkapalloilmiön laajuus on vauhdittanut lajiin kohdistuvaa tutkimusta niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Jalkapallosta löytyy myös paikallisuuteen kohdistuvaa tutkimusta, jolle urheilumaantiede on tarjonnut ponnahduslaudan. Sen keinoin on tutkittu jalkapallon alueellista leviämistä ja alueellisia eroja muun muassa kartografisten esitysten ja tilastotarkastelujen valossa. Myös huippupelaajien lähtöalueita, muuttoliikettä ja rekrytointia on tutkittu etenkin maailmalla, mutta ilmeisesti lisääntyvissä määrin myös Suomen kohdalla. (Kortelainen 2007, 71–72.) Myös suomalaisen pesäpallon osalta on tehty paikallistutkimusta, jossa vastaavaa urheilumaantieteen tarjoamaa tutkimusalustaa on hyödynnetty. Lisäksi oma roolinsa on ollut yhdyskuntatutkimuksella, jossa erilaisin lähtökohdin kuvataan kyseisen lajin kiinnittymistä ympäröivään yhteiskuntaan. Urheilun alueellisten kysymysten tarkastelussa on osoitettu, kuinka varsinkin huippu-urheilu on globalistunut. (Itkonen & Kortelainen 1999, 12, 16.)

Yhtenä huomattavana globalisaation seurauksena ovat ajan ja tilan kokemisen muutokset. Sosiaalinen aika ja tila ovat tihentyneet ja niihin liitetään monia uusia merkityksiä. Ajan ja tilan muutokset näkyvät urheilussakin: esimerkiksi kilpaurheilun tapahtumat ovat merkinneet kansallisten suhteiden uudelleen asemoitumista. Viestinnän keksinnöt, teknologia ja tiedonkulun helpottuminen ovat monellakin tapaa mullistaneet niin ihmisten välistä vuorovaikutusta kuin yhteiskunnan rakenteitakin. (Itkonen 2013b, 6 ; Seppänen & Väliaverron 2012, 58). Kansallinen ja kansainvälinen toimivat vuorovaikutuksessa, mikä näyttäytyy yhtäältä tässäkin tutkielmassa.

Globalistuminen on johtanut kiistelyäkin aiheuttaneen kaksoiskansalaisuuden yleistymiseen yhteiskunnassa. Urheilussakin esimerkiksi olympialaisissa nähdään olympialippua edustavia

kansalaisuudettomia urheilijoita, joille on lopulta myönnetty lupa osallistumiselle. Kansalaisuuden vaihdostapauksia esiintyykin yleisesti urheilussa. Tämä transnationalismiksikin kutsuttu ilmiö on yksi osa jälkimodernia urheilukulttuuria kaupallisuuden ja median ohella (Zherva 2008, 31). Myös Bale & Sang (1996) mainitsevat yhdeksi urheilun globalisaation ilmiöiksi juuri kotimaastaan urheilun vuoksi muuttaneet urheilijat. (Bale & Sang 1996, 131.) Monissa pallopeleissä sopimuksiin perustuvat pelaajasiirrot ovat yksi tyypillisimpiä globalisaation ilmentymiä urheilun piirissä, vaikkakaan aina kansalaisuuden vaihtoon ne eivät johda. Suomalaiset menestykseen pyrkivät palloilujoukkueet ovat esimerkiksi saaneet joukkoonsa vahvistuksia ulkomaan pelaajista. Vastaavasti ulkomaille töihin siirtyneiden suomalaisten määrä on lisääntynyt 1990-luvulta lähtien (Kokkonen 2015b, 325.). Muiden lajien kohdalla tapahtuvan liikkuvuuden taustalla ovatkin muunlaiset kirjavat syyt. Esimerkkinä kestävyysjuoksusta monet kenialaiset juoksijat ovat siirtyneet edustamaan vauraampia Arabimaita saadakseen paremmat mahdollisuudet arvokilpailuihin pääsemiselle sekä ylipäättään taloudellista hyötyä tavoitellakseen. Muistakin tapauksista on näyttöjä, joissa esimerkiksi parempien olosuhteiden perässä tai valmennushyödyn tavoittelemiseksi vaihdetaan maisemaa, joskus kansalaisuuttakin. Toki myös monet henkilökohtaiset syyt saattavat painaa useimpien vaihdosten taustalla.

Yhtenä mielenkiintoisena tapauksena mainittakoon uransa 2000-luvulla jo päättäneen hiihtäjä Johan Mühleggin siirtyminen aikanaan Saksan väreistä Espanjaa edustamaan. Tässä kohtaa kysymyksiä herääkin nimenomaan sen kannalta, kun kyseessä on olosuhteista riippuvainen laji, mikä määrittää lajin alueellista harrastuspohjaa, ja täten myös menestystäkin sekä valtion panostusta kohdistuen kyseiseen lajiin ja sen urheilijoihin. Toisaalta yleistä on sekin, että valmentajat ovat ulkomailla, ja varsinkin sellaisten olosuhteista pitkälti riippuvaisten lajien kuten esimerkiksi purjehduksen tai talviurheilulajien kohdalla. Tämä ei johda välttämättä tietenkään kansalaisuuden vaihtoon, vaikkakin urheilijan pääpainoinen harjoittelu ja siten ehkä asuminenkin siirtyisivät ulkomaille. Tällaisten edellä mainitsemieni lajien kohdalla toki ulkomaanleiritystoimintakin on yleistä, ja yleistynytkin oletettavasti. Esimerkiksi hiihdon kohdalla Alpeille suuntautuvaa leiritoimintaa on lumettomina aikoina. Kokkonen (2015b) kirjoittaa, että vuonna 1950-luvulla harjoittelu muuttui ympärivuotiseksi yleisurheilun lisäksi hiihdossakin. Ainakin yleisurheilussa ympärivuotiseen harjoitteluun pyrittiin jo hakemaan tuolloin harjoittelupaikkoja ulkomailta. Hiihtäjät taas sisällyttivät lumileirin Alpeilla kesäänsä vuodesta 1973 alkaen. Ulkomaille töihin siirtyneiden suomalaisurheilijoiden määrä on

lisääntynyt 1990-luvulta lähtien. (Kokkonen 2015b, 160, 224, 325.) Toistaiseksi kyseinen liikkuvuuden lisääntymisilmiö ei ainakaan urheilijoiden kohdalla ole yleistä maastohiihdossa.

Vastaavasti Suomestakin ollaan haettu apuja. Esimerkiksi Lapin ja Kainuun Vuokatin olosuhteita on hyödynnetty ulkomaalaisten harjoittelussa. Kuuluisa esimerkki on myös Kenialaissyntyinen hiihtäjä Philip Boit, joka asui ja harjoitteli suomalaisen valmentajan johdolla Vuokatin maisemissa vuosituhaten taitteessa. Hän kilpaili useampaan otteeseen arvokisoissakin, Keniaa edustaen, sen suurempaa menestystä tosin saavuttamatta. Perimmäiset motiivit tässä olivat kuitenkin toisaalla. Kyseessä oli maailmalla tunnetun urheilutuotemerkin Niken ideoima ja rahoittama hanke tarkoituksenaan tehdä kenialaisiin hiihtäjiin kohdistuvaa ”urheilullista käännytystä” eli lajin saattamista ja tunnetuksi tekoa vieraiden kulttuurien piiriin. Boit sai usein lähinnä kummastelua ja naureskelua osakseen ja hänen kohdallaan puhuttiinkin ”sokeasta juoksijasta”. Tällä viitattiin nähtävimmän ”käännytyksen” kyseenalaisuuteen, mikä herättääkin kysymyksiä siitä, missä rajoissa lajien jalkauttamista muihin kulttuureihin pystytään tekemään. Ylikansallisuus voidaankin nähdä ja on nähty ongelmana lajien levittämistyössä vieraisiin kulttuureihin ja ympäristöihin vieraine perinteineen, tapoineen ja tottumuksineen. Kulttuuriset erot ovatkin kohdanneet esimerkiksi naisten asemaan liittyvissä pukeutumiskysymyksissä etenkin uinnin kohdalla. Myös monet muut toisaalla traditionaaliset lajit, kuten sauvakävely Suomessa, voidaan nähdä ”outoina” muissa maissa ja kulttuureissa. Haasteita saattaa aiheutua myös sopeutumisesta sellaiseen vieraaseen kulttuuriperintöön, jossa kasvatukselliset korostukset poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi idästä tulevat ”uudet lajit” usein itsepuolustus- ja kamppailulajeiksi luokitellut korostavat itsekasvatusta, jolloin sopeutuminen länsimaiseen kansalaiskasvatukseen perinteisesti vahvat siteet omaavaan liikunta- ja urheilukulttuuriin voi aiheuttaa haasteita. (Nevala & Tähtinen 2010, 4.) Toisaalta myös tällaiset lajit ovat kasvattaneet viime aikoina suosiotaan länsimaisessa urheilukulttuurissa. Vettenniemi (2002) kirjoittaa, että uudet ruumiinkulttuurit nousevat, kuten ovat aina nousseet maailman lukuisista ja vaihtelevista kulttuurisista perinteistä (Vettenniemi 2002, 159).

3. URHEILUKULTTUURI MUUTOKSESSA

Urheilukulttuurin tilaa tänä päivänä kuvaa 1980-luvulta alkanut, ja yhä jatkuva eriytyminen. Urheilulajien kirjo on kasvanut kovaa vauhtia. Perinteisten lajien rinnalle on tullut useita uusia urheilu- ja liikuntamuotoja, joista joillekin ovat kehittyneet omat alakulttuurinsa omine perinteisistä lajeista poikkeavine piirteineen ja tapoineen.

Ammattimainen huippu-urheilu on eriytynyt omaksi saarekkeekseen kilpaurheilusta ja muusta vapaaehtoisesta urheilutoiminnasta. Kunto-, terveys- ja elämysliikunnasta on tullut oma kenttänsä. Urheilua ja liikuntaa määrittävät ja muokkaavat yhä enemmän erilaiset yhteisöt tai toimijakentät omista lähtökohdistaan, intresseistään, arvoistaan ja tehtävistään käsin oman toimintaympäristönsä määäämissä puitteissa. Liikuntaan ja urheiluun kohdistetaan yhä moninaisempia odotuksia, joihin vastaaminen tuottaa puolestaan haasteita koko liikunnan toimijakentälle. (esim. Itkonen 2013a.)

Lajien ja liikuntamuotojen on sopeutettava toimintansa enemmän yhteiskunnan arvostuksia ja ihmisten elämäntapoja vastaaviksi. Eri yhteisöt, ikäryhmät, toveripiirit, urheiluseurat, koulu- ja oppilaitokset, kunnalliset päättäjät ja valtionhallinto sekä markkinat ovat kaikki omalla toiminnallaan luomassa koko urheilun sisältöä. (Itkonen 2013a.) Se ei tapahdu enää perinteen sanelemana, vaan kirjavoitunein tavoittein, jotka ovat seurausta yhteiskunnan jatkuvasta muutoksesta (Itkonen 2012). Urheilukulttuurissa eriytymistä on seurannut lajien kilpaileminen keskenään näkyvyydestä, suosioista, harrastajista ja resursseista, omanlaisesta valtakamppailustaan urheilukulttuurissa. Yhteiskunnalliset isot muutokset vaikuttavat myös liikunnan kentällä sektoreiden rajoihin, jotka ovat jatkuvasti muutoksessa. Kaikki tekevät samoja asioita päämäärän saavuttamiseksi.

Omaksi saarekkeekseen eriytynyttä huippu-urheilua luonnehtivat jälkitekolliselle yhteiskunnalle monet tyypilliset muutokset (Kokkonen 2013, 109). Huippu-urheilu on tänä päivänä laajasti kaupallistunutta. Kiristynyt kilpailu sävyttää kansainvälisiä kenttiä. Se on johtanut tiukentuneisiin standardointeihin. Suoritukset ovat keskiössä. Myös moniin kielteisiin ilmiöihin ollaan törmätty. Miten tähän kaikkeen ollaankaan tultu? Näihin teemoihin syvennyttään tarkemmin tässä luvussa.

3.1 Lajien syntytaustaa

Siitä, mistä ja miten urheilulajit ovat syntyneet, ei ole täysin todistettavissa olevaa tietoa. Perustana kuitenkin uskotaan kunkin aikakauden ja alueen kulttuurilla olleen oma vaikutuksensa. Lajin synty on oletettavasti kytkeytynyt luonnolliseen liikkumiseen, sodankäyntiin, metsästykseseen, rituaaleihin tai leikkiin. Joillakin lajeilla on mitattu taistelutaitoja, pidetty yllä sotakuntoa. (Ilmanen 2010.)

Urheilulajit kulkeutuvat vaivattomasti maailman eri kolkkiin globalisaation kulun myötävaikutuksesta. Tiedonvälityksen lisääntyessä ja helpottuessa uudet ideat ja ajatukset leviävät nopeammin ja vaikutteet siirtyvät yhä kauemmas. (Esim. Kokkonen 2015a.) Joidenkin lajien katsotaan levinneen merenkulun ja kaupankäynnin yhteydessä. Jalkapallo on yksi esimerkki tällaisesta. (Itkonen & Nevala 2007, 11.) Kokkonen (2015a) mainitsee sotien aikaan sotilaiden mukana kulkeutuneen monenlaisia kulttuurisia vaikutteita. Lajeista esimerkkinä baseball ja lentopallo ovat levinneet juurikin näin. (Kokkonen 2015a.) Medianäkyvyyden katsotaan Kokkonen (2015a) mukaan lisääntyneen jo vuoden 1908 Lontoon olympialaisista lähtien. Tämä lienee jo edesauttaneen lajien leviämistä. Olympialaisten medianäkyvyyden lisääntymisen mainitaan kiihdyttäneen lajien leviämistä erityisesti Afrikan, Aasian ja Latinalaisen Amerikan maiden kulttuureihin (Eichberg 1987, 120). Ensimmäiset talviolympialaiset televisioitiin vuonna 1956 (Paltamo 1987, 169).

Yksittäisillä henkilöillä on ollut vaikutusta niin lajien synnyssä kuin lajin kehityksen eteenpäin viemisessäkin. Lajit yhtä kuin tyylytkin ovat saattaneet syntyä tällaisten ”lajipioneereiksikin” kutsuttujen henkilöiden kokeilusta ja oivalluksesta. Esimerkiksi suomalaisen pesäpallon synnyssä ja muokkaamisessa Lauri ”Tahko” Pihkalalla on ollut kätensä pelissä. Välineet, laitteet ja ideologiat ovat avustaneet uusien urheilulajien syntyä. Yksinkertaisena välineenä palloa on esimerkiksi käytetty monilla uusilla tavoilla, jolloin on syntynyt uusia palloilu-urheilumuotoja. Sauvoja taas on hyödynnetty sauvakävelyn kehittämiseen. Joidenkin urheilulajien synty on perustunut kulkuvälineeseen, mistä esimerkkinä melonta. Pyöräily sen sijaan on pohjautunut laitteeseen, jonka matemaatikko on oivaltanut soveltuvan matkantaittoon. (Kanerva & Tikander 2012, 223, 290, 311.)

Vaikutteita jotkin uudet lajit ovat myös saaneet muista lajeista niiden sekoittuessa. Esimerkiksi golfista on johdettu tällaisia lajeja. Samalla näkyy niin ikään ympäristön uudenlainen käyttö. Nykyään golf-viheriöitä hyödynnetäänkin myös futisgolfin pelaamiseen. Puhdas

luonnonympäristö taas on tarjonnut virikkeen aikoinaan jäägolfille, myöhemmin tänä päivänä yhä etenkin Suomessa yleistyvälle frisbee-golfille.

Kun lajit rantautuvat uusille alueille, kulttuuriset vaikutteet muuntuvat ja sekoittuvat. Entä mikä sitten selittää tarkemmin lajien juurtumista tietyille rajatulle alueelle: Taloudelliset resurssit määräävät, millaisissa puitteissa kunkin alueen liikunta- ja urheilu muotoutuvat. Sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät puolestaan vaikuttavat siihen, millaiseksi liikunta- ja urheilukulttuuri rakenteistuu sekä millaisia merkityksiä siihen liitetään. (Bale & Sang, 1996 120–125.) Yhtäläillä perinteilläkin on vaikutusta niin lajin muotoon kuin määräänkin (Paltamo 1987, 179).

Urheilu heijastaakin aina samoja piirteitä, joita on löydettävissä yhteiskunnasta yleensä. Esimerkiksi tiettyjen lajien suosio tietyissä maissa ilmentää niitä kulttuurisia merkityksiä, joita kyseisillä lajeilla on tietyn tyyppisessä yhteiskunnassa. (Zacheus 2004, 448.) Myöhemmin erityisesti median roolin tiedetään kasvaneen. Monet uudet lajit nähdäänkin nykyään usein ensimmäisen kerran median välittämänä, missä menestyvillä urheilijoillakin on oma merkityksensä (Itkonen 1996, 266–267). 1950-luvun lopulla, kun urheilussa siirryttiin television aikakauteen, tiedetään jo esimerkiksi golf-tähtien levittäneen ja tehneen lajia tunnetuksi näkymisellään televisiossa (Kanerva & Tikander 2012, 69). Nykyään urheilijoiden saavutuksilla, olympiavoitoilla ei niinkään saada kansaa etenkin suomalaisia liikkumaan, mutta etenkin 8–12 –vuotiaiden esikuvina ja harrastuksen suuntaajina huippu-urheilijoilla olisi suurtakin merkitystä. (Kokkonen 2015b, 353.)

Heinilä (2010) on kirjoittanut lajien syntyyn ja kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Tällaisiksi haasteiksi tai ennemminkin mahdollistaviksi tekijöiksi, edellytyksiksi tai virikkeiksi urheilulajien synnylle tai tietoiselle synnyttämiselle hän on nimennyt vaihtelevat luonnonolosuhteet, rakennetun ympäristötilan, ihmisten erilaiset liikuntaedellytykset ja tarpeet sekä erilaiset välinekeksinnöt. (Heinilä 2010, 191.)

Vuodenaikojen vaihtelu erilaisine säätiloineen on syy-yhteydessä siihen, että liikuntamuotoja ja lajeja harrastetaan vaihtuvien säätilojen mukaisesti. Erityisesti kansainvälisen kilpaurheilun kannalta säätilojen maantieteellinen vaihtelu on merkittävä tekijä lajiharrastuksen levinneisyyteen. Koska kesäolosuhteet, laajempina tai suppeampina, vallitsevat lähes kaikkialla maailmassa, on monien kesälajien harrastaminen globalistunut. Olosuhteista riippuen talvilajien levinneisyys on vastaavasti rajoittuneempi. (Heinilä 2010, 191.)

Toisaalta urheilussa uusien innovaatioiden leviäminen maailmalle on helpottunut globalisaation seurauksena. Uudet keksinnöt mahdollistavatkin teoriassa talviurheilun

leviämisen kaikille maapallon kolkille luonnonolosuhteiden rajoittamista ehdoista välittämättä. (Paltamo 1987, 104.) Esimerkkeinä vaikkapa rullasukset tai mäkihypyn muovimäet, jotka mahdollistavat harjoittelun lumettomillakin alueilla. Apuna harjoittelussa ovat olleet myöskin alppimajat ja hiihtoputket, jotka ovat levinneet maasta toiseen ja tekevät menestykseenkin kohoamisen helpommaksi. Paltamonkin mukaan muutostrendeistä huolimatta kuitenkin yhteys ympäröiviin luonnonolosuhteisiin on lajin harrastamisen lähtökohtana talviurheilussa (Paltamo 1987).

Vuodenaikojen säävaihtelu ja maantieteellinen sijainti vaikuttavat myös lajien harrastamismahdollisuuksiin. Samassa maantieteellisessä ympäristössä, esimerkiksi Suomessa vesistöjä hyödyntämällä, voidaan eri vuodenaikoina harjoittaa erilaisia aktiviteetteja. Maantieteellisen ympäristön vaihtelu edistää siis liikunta- ja urheilukulttuurin moninaisuutta. Vastaavasti on taas havaittu yhteys ympäristöolojen vähäisen vaihtelun ja kansallisen liikuntakulttuurin lajivähäisyyden välillä. Toisaalta myös kulttuurisidonnaisuus voi vaikuttaa siihen, mitä ja miten olosuhteiden tarjoamia mahdollisuuksia kullakin maantieteellisellä alueella hyödynnetään. Saatetaankin katsoa ihmetellen sitä, miten toisissa maissa hyödynnetään tai ollaan hyödyntämättä olosuhteita. Käsitukset oman maan urheilukulttuurista saattavat vaikuttaa taustalla. Ympäristöihin sisältyy paljon käyttämätöntä potentiaalia, joka muissa maissa voidaan nähdä toisin. Myös luonnonvoimat, kuten tuuli ja painovoima, tarjoavat mahdollisuuksia, joita voidaan hyödyntää uusien lajien ”synnyttämisessä”. Purjehdus, surffaus ja mäkihyppy ovat muun muassa syntyneet tällä tavoin. (Heinilä 2010, 192.)

Rakennettu ympäristö tarjoaa niin ikään virikkeen ja mahdollisuuden uusien liikuntalajien kehitykselle ja kehittämiseksi. Rakennetut, säävaihtelusta riippumattomat sisätilat ovat edistäneet monien lajien levinneisyyttä ja suosiota. Mielikuvitus ja kekseliäisyys muodostavatkin tänä päivänä rajan uusien lajien synnyttämiselle. Rakennettu ympäristö voi jo sellaisenaan tarjota liikunnallisen haasteen ja näytönpaikan, mistä parkour esimerkkinä. Yksinkertainkin rakennettu ympäristö, esimerkkinä kevyen liikenteen väylät, tarjoavat ja ovat tarjonneet virikkeen uudenlaiselle hyödyntämiselle. Käyttäjäkunta on moninaistunut siten, että kävelijöiden ja pyöräilijöiden rinnalle ovat tulleet skeittarit, rullaluistelijat, mikä kertoo myös siitä, miten rakennetulla ympäristöllä on merkitystä ja vaikutusta ainakin kuntoliikunnan laajenemiselle. (Heinilä 2010, 193.)

Liikuntakulttuurissa otetaan myös aiempaa enemmän huomioon eri väestöryhmien tarpeet ja mahdollisuudet. Liikuntaedellytysten ja -tarpeiden erilaisuus eri väestöryhmissä – ikä, sukupuoli, vammaisuus. Puitteita luodaan enemmän eri tarpeista käsin, kun tiedetään tarpeiden ja mahdollisuuksien rajoittuneisuus. (Heinilä 2010, 193.)

Kun lajit valtaavat yhä useamman maapallon maan, on menestystäkin vaikeampi tavoitella. Vuodenaikojen vaihtelu erilaisine säätiloineen sekä maantieteellinen ympäristö vaikuttavat lajien harrastusmahdollisuuksiin ylipäätään. Erityisesti kansainvälisen kilpaurheilun kannalta säätilojen maantieteellinen vaihtelu on merkittävä tekijä lajiharrastuksen levinneisyyteen. (Heinilä 2010, 191.) Luonnollinen ympäristö vaikuttaa sekä harrastuksiin että arvostuksiin ja voi myöhemmin johtaa olympiamenestykseenkin (Paltamo 1987, 172).

Talviurheilun kansainvälistymisestä Paltamo (1987) kirjoittaa jääurheilun kohdalla, että vaikka tekninen kehitys on vienyt urheilumuotoja Oseaniaan ja Afrikkaan, on näiltä reuna-alueilta huomattavasti vaikeampi kohota menestykseen kuin talviurheilun keskusalueilta, joissa urheilun takana ovat vuosikymmenien perinteet. Toisaalta olympialaiset ovat juuri se kimmoke, joka on saanut lajit juurtumaan tällaisille alueille, joiden kulttuuriin talviurheilu ei alun perin ole kuulunut (Paltamo 1987, 174).

Nykyaikainen urheilukulttuuri lajiohjelmineen on etenkin länsimaissa ollut varsin tiukasti sidoksissa kansainväliseen urheiluun ja eritoten olympialiikkeen lajiohjelmaan (Heinilä 2010, 191). Vuonna 1987 Paltamo kirjoittaa vielä, ettei talviolympialaisissa ole oseanialaisia, afrikkalaisia tai aasialaisia lajeja. Kaikki urheilumuodot ovat syntyneet Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa. Tämä selittää tutkijan näkemyksen mukaan esimerkiksi Pohjoismaiden suhteettoman voimakasta osuutta menestyksestä. (Paltamo 1987, 174.) Vettenniemi (2002) kirjoittaa, kuinka olympialaisten lajivalikoima, säännöt ja suorituspaikat ovat eurooppalaisen hengen tuotteita (Vettenniemi 2002, 158). Täten eri maanosat asettuisivat lähtökohdiltaan eriarvoiseen asemaan.

Koveneva kilpailu heikentää suomalaisurheilijoiden menestysmahdollisuuksia etenkin harrastetuimmista lajeissa. Olympiamitaleihin yltävät urheilijat todennäköisimmin sellaisissa yksilölajeissa kuten taito- ja välinelajeissa, purjehduksessa ja ammunnessa. Lisäksi menestystä tulee helpommin joissain suhteellisen vähän kilpailuissa ei-olympialajeissa. Kokkonen (2015b) kirjoittaa, että pohjoismaisissa talvilajeissa perinteet tukevat yksilöurheilijoita edelleen ainakin lähitulevaisuudessa. (Kokkonen 2015b, 353.)

Kansainvälisessä huippu-urheilussa menestys määräytyy paljolti kyseisen lajin globaalin harrastuspohjan laajuuden perusteella. Maat, joissa lajin harrastuspohja on laaja, pystyvät rekrytoimaan lahjakkuusreservistään myös kansainvälisesti parhaiten menestyvät joukkueet. Lajien korkeasta kansainvälisestä vaatimustasosta johtuen tällaisessa joukkueessa ei voi olla yhtään heikkoa lenkkiä. (Heinilä 2010, 55.) Esimerkiksi Suomessakin hiihdossa arvokilpailuedustajien valinta herättää usein spekulointia. Niin kansan, urheilijoiden kuin taustatiiminkin keskuudessa on eri näkemyksiä siitä, mikä onkaan oikeaa tai riittävää näyttöä pääsulle kisajoukkueeseen. Väestöpohjan merkityksestä lajin harrastuspohjaan ja siten menestymismahdollisuuksiinkin kirjoittaa Heinilä (2010): Suomen kaltaisen väestöpohjaltaan pienen maan menestymismahdollisuudet ovat nykypäivänä heikentyneet. Parhaat menestymismahdollisuudet ovat niissä lajeissa, joiden kansainvälinen harrastuspohja on suhteellisen pieni, kuten Heinilän mukaan on monissa talvilajeissa. (Heinilä 2010, 56.) Kuitenkin Kokkosen (2015b) mukaan menestymismahdollisuudet ovat kaventuneet kilpailun koventuessa perinteisissä suomalaisissa lajeissa kuten esimerkiksi hiihdossa. Mäkihypyssä taas kansainvälisen kilpailun ollessa suhteellisesti suppeampaa verrattuna moniin muihin lajeihin, ovat suomalaisurheilijoiden menestymismahdollisuudet lajeissa periaatteessa hyvät. Tämän pitkäaikaisen menestyslajin tulevaisuus on kuitenkin epävarmaa harrastajamäärän supistuttua. (Kokkonen 2015b, 315, 363.)

Uusien lajien mukaan ottamisen myötä myös uudet maat ovat saaneet menestymismahdollisuuksia. Suomen olympiakomiteassa on pitänyt ottaa huomioon olympialajien määrän kasvu. Tällöin on katsottu, ettei pienenä kansakuntana kannata tavoitella menestystä kaikissa lajeissa. Näin ollen on keskitytty lajeihin, joissa on menestymismahdollisuuksia. (Itkonen 2007, 273–274.) Suomalaisurheilijoiden olympiamenestys on kuitenkin parin viime vuosikymmenen aikana sekä talvi- että kesäkisoissa hiipunut. Kansainvälistä menestystä on sinänsä edelleen kertynyt, mutta suuri osa saavutuksista on tullut muissa kuin olympialajeissa. Huoli Suomen huippu-urheilun tulevaisuudesta on johtanut valtion ja huippu-urheilun järjestötoimijoiden etsimään erilaisia keinoja. (Kokkonen 2013, 223, 240.)

Sosiaaliset ja taloudelliset tekijät vaikuttavat yhtäläillä maiden menestykseen kiristyneen kansainvälisen kilpailun myötä. Heinilä (2010) kirjoittaakin, kuinka voimavaroiltaan vahvat maat ja vahvat seurat erottuvat tuloslistoissa entistä selvemmin heikommista ja pienemmistä (Heinilä 2010, 145). Tuloskehitystä jouduttavat esimerkiksi ihmislajin ja urheiluteknologian kehittymisen. Tämä asettaa eri maanosat eri asemaan. Afrikassa, Aasiassa ja latinalaisessa Amerikassa esimerkiksi ravitsemus- ja terveydenhuolto- sekä taloudellinen on tilanne huono. Jos tilanne

kohentuisi, olisi myös vastaavasti enemmän potentiaalisia urheilijalahjakkuuksia. (Kempas 1992, 101.)

Toisaalta tällaisissa maissa yksittäisenkin urheilijan kansainvälisen menestyksen myötä panostus erityisesti kyseisen lajin olosuhteiden ympärillä kovenee. Menestys on varmasti lisäävä lajin kiinnostavuutta ja täten harrastajapohjaakin. Seuraavilla Heinilän (2010) mainitsemilla huippu-urheiluun vaikuttavilla tekijöillä lienee tässä osansa: yhteiskunnalliset olosuhteet, henkilöresurssit, aineelliset olosuhteet. Näillä kirjoittaja tarkoittaa muun muassa suorituspaikkojen parantamista, välinekehitykseen sekä valmennus- ja kilpa- ja huippu-urheilujärjestelmään panostamista. (Heinilä 2010.)

Usein tieteelliseen tietoon niinkään nojaamatta väitetään, että olympiamenestys pohjautuisi tiettyihin kansakuntien fyysisiin ominaisuuksiin, kuten vaikkapa rotuun. Tämä ei kuitenkaan Seppänen (1968) mukaan selitä olemassa olevaa maiden välistä tulostason heilahtelua, joka tällöin olisi lähestulkoon mahdotonta. Menestyksen täytyy pohjautua muihin tekijöihin, kuten sosiaalisiin ja kulttuurisiin tekijöihin sekä luonnonolosuhteisiin. Tyypillinen esimerkki luonnonolosuhteisiin kytkeytymisestä on Skandinavian maiden menestys talviolympialaisissa kuten myös Alppimaiden alppilajeissa. Kesälajeissa harvemmin esiintyy niinkään vastaavanlaista yhteyttä luonnonolosuhteisiin, mutta sosiaalinen ja kulttuurinen yhteys on havaittavissa. (Seppänen 1968, 5–6.)

Maailmansotien välistä suomalaista urheilumenestystä selitettiin suomalaisten erityisyydellä. Suomalaisissa olisi myötäsyntyistä urheilukyvykkyyttä ja urheilukulttuurin taso korkea. Fyysinen kunto ja suomalaisuus kytkettiin erottamattomasti toisiinsa. Urheilu vei mainetekoihin urheilukentillä ja jalosti sotatantereille ”suomalaista sankarirotua” (Kokkonen 2015b, 67.) Seppänen kirjoittaa, että tietyillä geneettisillä tekijöillä on toki merkitystä, kun selitetään eroja suorituksissa naisten ja miesten välillä, iän ja ruumiinrakenteen suhteen sekä kilpailujen välillä. Mutta geneettiset tekijät eivät selitä sitä, miksi tietyt maat menestyvät tietyissä lajeissa. Siihen tarvitaan monia muitakin selittäviä tekijöitä; sosiaalisia ja kulttuurisia, sekä ympäröiviä fyysisiä olosuhteita. (Seppänen 1981, 96.)

Turunen (2015) kirjoittaa, kuinka selitykseksi suomalaisten hiihtäjien ”huonoon” menestykseen haluttaisiin nostaa kansanluonne: ”Mitään järjellisiä syitä suomalaisten huonommuudentunteisiin on vaikea keksiä, mutta ehkä tarve niiden kaivelemiseen tarkoittaa, että syitä on. Suomalaiset eivät uskalla voittaa, sanotaan ja sanotaan saman tien, että pelätään häviämisen hä-

peää.” Syitä suomalaisten häviämislle onkin haettu asenteista ja ajattelutavasta, siitä, että suomalaisten pinna ei kestä. (Turunen 2015, 204.) Urheilumenestystä voidaankin selittää myös yksilöiden poikkeuksellisen suurilla henkisillä voimavaroilla. On todettu, kuinka erinomaisten psyykkisten voimavarojen ansiosta useat menestyneet urheilijat ovat kyenneet kääntämään menetetyn tilanteen voitoksi. Erilaiset psyykkisen valmennuksen menetelmät ovatkin yleisesti käytettyjä huippu-urheilussa. (Itkonen 1996, 205.)

3.2 Kilpaurheilu muotoutuu

Kilpaurheilu alkoi nosta päätään Suomessa 1870–1880 -lukujen vaihteessa. Kasvatuksellisuutta painottavista kansanjuhlista siirryttiin kohti nykyaikaistakin urheilua luonnehtivia piirteitä. Siirtymävaihe arvelutti kasvatuksellisuutta painottaneita. Kansanliikkeet pitivät kilpaurheilun yksilökeskeisyyden ja ennätystentavoittelun sijaan tärkeänä omasta aatemaailmastaan lähtenytttä itsekasvatusta. Kilpaurheilun nähtiin kehittävän urheilijaa kapea-alaisesti. Lopullinen läpimurto tapahtui 1900-luvun ensikymmenellä, jolloin voimistelu väistyi kilpaurheilun tieltä. Suuntaukset jäivät vielä osan aikaa elämään rinnakkain paikallisella tasolla. Yhteiskunnan muuttuminen muutenkin suorituskeskeisemmäksi 1900-luvun alussa edisti kuitenkin samalla lopullista kilpaurheilunkin läpimurtoa. (Kokkonen 2015b, 28–30.)

Kun kansanomaista kisailukautta luonnehtivat spontaanius, tapauskohtaisesti sovitut säännöt ja satunnaiset kisailupaikat, toi nykyaikaiseen liikuntakulttuuriin siirtyminen mukanaan tarkoituksellisuuden ja suunnitelmallisuuden, pysyvät kirjoitetut säännöt sekä standardoidut kisailupaikat. Käytännöksi tuli myös kansallinen ja kansainvälinen vertailu. Järjestäytyminen kosketti urheilukulttuuria. Jatkuvuus muodostui keskeiseksi osaksi luonnehtimaan urheilukulttuuria. (Kokkonen 2015b, 29.)

Suomalainen urheilu- ja liikuntakulttuuri koskien niin voimistelua kuin urheiluakin on muotoutunut kansallisten ja kansainvälisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Liikuntakulttuurin muotoutumisvaiheessa 1880-luvulta kansallinen rakentui kansainvälisistä vaikutteista. Myöhemmin liikuntakulttuurin vakiinnuttua Suomessa omaksutut käytännöt ovat vaikuttaneet tapaan suhtautua uusiin ulkolaisiin ärsykkeisiin. Tietämys kansainvälisestä urheilusta kasvoi tiedonvälityksen ja liikenneyhteyksien parantuessa. Kiinnostus Pohjois-Amerikan urheilukulttuuria kohtaan lisääntyi 1900-luvun alussa, kun yhdysvaltalaiset urheilijat menestyivät toistuvasti erin-

omaisesti olympiakisoissa. Maanosa nähtiin edelläkävijänä urheilullisessakin mielessä monessa asiassa. Esimerkiksi Lauri ”Tahko” Pihkalakin haki muun muassa valmennusoppia Yhdysvalloista. Kansainvälisen olympiakomitean (KOK) perustaminen vuonna 1894 ja olympiakisojen vakiintuminen vauhdittivat urheilun kansainvälistymistä. Suomen kansainväliset kilpaurheiluyhteydet alkoivat kyseisellä vuosikymmenellä hiihdon kilpailujen merkeissä Tukholmassa. (Kokkonen 2015b, 33–37.)

Kilpaurheilu käynnistyi 1800-luvulla kahdelta eri perustalta – sekä ammatillisuudesta että amatööriydestä. Molempien juuret olivat Englannissa kansanomaisessa kisailukulttuurissa. Amatööriurheilu pohjautui englantilaisesta herrasmies- ja koululaisurheilusta kumpuaviin yleviin ihanteisiin, kun taas ammatillisurheilu perustui huvinomaiseen näytös- ja sirkusurheiluun. Käsitykset levisivät Englannista ja omaksuttiin samanaikaisesti kansallisissa liitoissa lähes kaikkialla muualla Eurooppaa. Kamppailua ja kiistelyä ideologioiden välillä käytiin kuitenkin jatkuvasti, heti alkuajoista saakka. Suomessa vuonna 1906 perustettu Suomen voimistelu- ja urheiluliitto (SVUL) muotoutui amatööriyden vaalijaksi. Säännöissä kiellettiin kilpailu rahapalkinnoista, muista rahallisista korvauksista, ja palkintojen muuttamisesta rahaksi. (Lavikainen 2012, 189–191.) Muutos amatööriyteen kosketti Suomessa syvimmin hiihtoa, koska siinä kilpailutoiminta oli ehtinyt juurtua jo vankasti toisenlaisiin uomiin (Heikkinen 1977, 172). Sääntövaliokunta joutuikin pohtimaan erityisesti hiihdon kohdalla, miten suhtautua jaettavaan rahapalkintoihin. Suomen hiihtokilpailuissa kun oli ennen SVUL:n perustamista ja amatöörisääntöjen laatimista yleisesti palkintona rahaa, mikä houkutteli kilpailijoita osallistumaan usein pitkienkin matkojen takaa. (Lavikainen 2012, 191.)

Perustana amatööriydelle oli urheilun järjestäytyneisyys. Päätösvalta siirtyi urheilijalta hänen edustamalleen yhteisölle. Ensi ja viime käden ratkaisun kilpailuihin osallistumisesta teki edelleen urheilija itse, mutta nyt päätöstä tehdessään hänen tuli ottaa huomioon edustamansa yhteisön toiveet. Päätösvallan kaventuminen merkitsi myös sitä, että kilpatoiminnan pyörittäjät, liitto ja seurat, saattoivat järjestää kilpailuja entistä vapaammin. Kansallisissa arvokilpailuissa ja kansainvälisesti edustuskelpoinen urheilija oli nyt liittoon kuuluva seuran jäsen eli ”seuraurheilija”. Uudet edustustehtävät merkitsivät kilpailun kovenemista: jo kotimaassa urheilijalla oli vastassaan entistä laajemmalla alueelta saapuva urheilijain sankka kaarti. Tämä puolestaan kiristi taistoa kansainvälisten mittelöjen edustuspaikoista. Kilpaurheilu alkoi karistaa yltään vanhoja ihanteitaan tulosurheilun tieltä. (Heikkinen 1977, 173–178.)

Olympialiike oli yksi merkittävin amatöörisääntöihin toimintansa pohjaava yhteisö. Olympialaisiin osallistuvien urheilijoiden tulikin osallistua kisoihin amatööriperiaatteiden mukaisesti, joiden noudattamiseksi luotiin omat sääntönsä. Kamppailua ja kiistelyä ammattilaisuuden ja amatööriyden periaatteiden välillä käytiin jatkuvasti. Ketkä saavat osallistua mihinkin kilpailuihin ja millä ehdoin ja oikeuksin. Amatöörisääntöjä tarkasteltiin ajoittain, kun joitain kysymyksiä tai kiistoja tähän liittyen heräsi. Niitä käsiteltiin ja sääntöjä täydenneltiin. Perusperiaate eli urheiluun osallistuminen harrastusmielessä saamatta siitä aineellista hyötyä palkintojen tai palkkioiden muodossa säilyi kuitenkin muuttumattomana. Toki monien lajien kohdalla oli eri menettelytapoja, eikä ero ammattilaisuuden ja amatööriyden välillä ollut selkeä. Vähitellen puhdas amatööriurheilu osoittikin taantumisen merkkejä tullessaan entistä riippuvaisemmaksi rahasta. Amatööritähdet alkoivat salaa rahastaa kilpailunjärjestäjiä osallistumisesta, ennätystä, menettämästään työajasta, sillä muutoin he eivät olisi pystyneet urheilua harjoittamaan. Korvauksista muodostui eräänlainen amatööriurheilijan palkka, joka teki amatöörinä pysymisestä yhtä kannattavaa. Sekä ammattilais- että amatöörikilpailujen järjestäminen alkoivat olla taloudellisesti yhtä kannattavaa. (Ilmanen 2007, 186–189.)

Amatööriurheilun aikakausi päättyi urheilussa 1980-luvulla monen tekijän yhteisvaikutuksesta. KOK:n oli lopulta muutettava linjaansa suhteessa amatööriurheiluun ja heidän osanottoonsa olympialaisiin. Tämän myötä kansainväliset lajiliitot saattoivat ryhtyä kehittämään huomattaviin rahapalkintoihin perustuvia kilpailujärjestelmiä, jotka tukeutuivat mediayhteistyöhön etenkin television kanssa. Eri lajeihin syntyi huippu-urheilijoille tarkoitettuja kansainvälisiä kilpailusarjoja, jotka heikensivät esimerkiksi Suomessa kansallista kilpailujärjestelmää. (Kokkonen 2013, 106.) Kansainvälinen linja on poikkeuksetta vienyt voiton kansallisista erityispiirteistä. Kansainvälisen ja kansallisen suhteet ovat muuttuneet entistä vuorovaikutuksellisemmaksi.

Ammattimaistuminen kuvaa nykypäivän huippu-urheilua. Itkonen (2007) kirjoittaa, kuinka olympia-urheilussa ja laajemminkin huippu-urheilussa talouden merkitys on korostunut. Olympiurheilussa ollaan siirrytty entistä ammattimaisempaan toimintaan. Kyse ei ole pelkästään urheilijoille maksettavista korvauksista, vaan huippu-urheilu työllistää nykyään monenlaisia muitakin ammattilaisia (Itkonen 2007, 271.) Valmentajien lisäksi urheilujoukkueeseen kuuluvatkin esimerkiksi psykologi ja fysioterapeutti. Ammattimaistuminen on myös merkinnyt valmennukseen tehostamista ja harjoittelumääriä on lisätty. Kilpa- ja huippu-urheilussa korostui 1970–1980-luvuilla järjestelmällinen valmennus, joka perustui yhä enemmän tutkimustietoon.

(Kokkonen 2015b, 230, 224.) Urheilusta on myös tullut kiinnostava mediatuote, joka on levinnyt ja jota seurataan kaikkialla maapalloa. Laajenemista voidaankin pitää yhtenä olympiaurheilun historian olennaisimpana piirteenä. (Itkonen 2007, 271.)

Ammattimaistumiseen olennaisella tapaa kytkeytyvä urheilija-apujärjestelmä astui voimaan 1990-luvulla. Järjestelmän tavoitteena oli tarjota mahdollisuus pitkäjänteiseen ja ammattimaiseen valmentautumiseen. Lähtötavoitteena oli katkaista 1990-luvulla jyrkentyneen heikentyneen arvokisamenestyksen kierre ja parantaa menestyledellytyksiä jo Atlantan ja Naganon olympialaisissa. Yhtenä menestymättömyyden syynä nähtiin vaikeus siirtyä nuorten sarjoista menestyksellä aikuisurheiluun. Menestymättömyyden syyksi osa urheiluvaikuttajista löysi voimavarojen hajottamisen liian moneen urheilumuotoon. (Kokkonen 2013, 162–163.)

Olympialaisiin osallistumiseen, etenkin kesäkisoihin onkin syntynyt oma karsintajärjestelmänsä, jolla kisojen hallitsematonta paisumista on pyritty ehkäisemään. Lajissa menestyneiden maiden kansallisissa olympiakomiteoissa ei asiaan ole suhtauduttu kovinkaan myönteisesti, kuten esimerkiksi Suomessa on ammunnan kohdalla. Kisojen paisumisen ehkäisemiseksi on mietitty olympialiikkeessä monia muitakin keinoja. (Itkonen 2007, 273.)

Maiden osallistumiselle on asetettu kiintiöt siten, että tasaisesti eri osista maapalloa on mahdollista lähettää olympialaisiin aina kyseiseen lajiin kilpailijoita. Tällöin väkirikkaimmista maista tai maista, joilla on muutoin vahva panostus kyseiseen lajiin, ei välttämättä pystytä lähettämään kaikkia mahdollisesti hyvin menestyviä urheilijoita. Toisin sanoen tällöin ei myöskään lajissa ole koko maailman parhaimmisto eli esimerkiksi 100 parasta mukana. (Shibli ym. 2013, 34.)

Samalla kun kilpa- ja huippu-urheilu on ammattimaistunut, on se eriytynyt omaksi sarakkeekseen erilleen esimerkiksi kuntourheilusta. Kuntourheilu on kuitenkin kasvattanut alaansa vuosikymmenien saatossa. Tänä päivänä suuren suosion saavatkin erinäiset massatapahtumat, jotka ympäri maailman keräävät hölkkääjiä ja hiihtäjiä erinäisin motiivein. Kiinnostus kuntoliikuntaa kohtaan kasvoi jo sotien jälkeen. Massatapahtumat ja kansanmaaottelut näyttivät tehokkailta keinoilta saada suomalaisia harrastamaan liikuntaa. Laturetket yleistyivät säännöllisistä kilpailullisista kuntotapahtumista 1950-luvulla ensimmäisinä. Pirkan hiihto järjestettiin ensimmäisen kerran 1955 ja kasvatti suosiotaan vuosittain. Kuntoliikunta yleistyi huomasti pari vuosikymmentä myöhemmin. Kävely, uinti, hiihto, pyöräily ja juoksu luokiteltiin vielä 1980-luvulla aikuisten suosituimmiksi urheilumuodoiksi. (Kokkonen 2015b, 149–150, 218.)

Urheilu ja liikunta ovat hyvin suosittua eri maissa. Tässä vertailussa Suomi sijoittuu kärkipäähän. Liikunnalla on lukuisia organisoitumismuotoja ja -kanavia. Eri maissa urheilua ja liikuntaa

organisoivat yksittäisten henkilöiden ja perheiden lisäksi kaveriporukat, koulut, yliopistot, työpaikat, kunnat, puolustusvoimat, muutamat muut julkiset organisaatiot, kaupalliset yritykset ja vapaaehtoisjärjestöt. Maittain organisoitumisessa ja työnjaossa on suuriakin eroavaisuuksia. Meillä Suomessa perheillä ja kouluilla on tärkeä sijansa ennen kaikkea liikuntaan sosiaalistamisessa. Esimerkiksi Kiinassa koulut ovat koko liikuntajärjestelmän selkärankana. Yhdysvalloissa taas liikuntatoiminta kanavoituu laajasti yliopistojen kautta. Japanille tyypillistä on työpaikkojen keskeinen asema liikunnan organisoimisessa. Entisissä sosialistimaissa etenkin huippu-urheilu kytkeytyi puolustusvoimiin. Monissa Euroopan maissa kansalaisaktiivisuuteen perustuvalla seuratoiminnalla on keskeinen roolinsa. (Koski 2000, 41.) Suomessa kansallista erityisyyttämme kuvastavat esimerkiksi latuverkostojen, ulkoliikuntapaikkojen ja uimaloiden rakentaminen. Samoin sisäliikuntatilojen rakentaminen lähinnä koulujen yhteyteen on palvelut niin koululiikuntaa kuin seuratoimintaakin. Valtaosa suorituspaikoista on rakennettu kunnalliseen päätöksentekoon perustuen, mutta vapaaehtoisella seuratoiminnallakin on ollut huomattava vaikutuksensa. (Itkonen 1996, 208.)

3.3 Kilpailun kiristymisen seuraukset

Urheilun kansainvälistymiseen liittyi sääntöjen standardisointi. Eri lajien kansainvälisiä sääntöjä tarvittiin mahdollisimman tasapuolisten kilpailuedellytysten sekä tulosten varmistamiseksi. Samaan päämäärään tähtäsi suorituspaikkojen ja välineiden tarkka määrittely. (Kokkonen 2015b, 37)

Urheiluun kuuluu olennaisena osana menestyjien palkitseminen. Suoritusten mittaaminen ja tulosten arviointi erilaisilla kriteereillä tuottavat järjestyksiä, taulukoita ja ennätysluetteloja. Eri lajeissa arvotetaan urheilijoiden tulokset ja saavutukset eri tavoin. Lajien kilpailujärjestelmät kertovat jotakin olennaista paitsi itse lajeista myös niiden toimintapuitteista. (Itkonen & Knuutila 1992, 149). Kilpailujärjestelmät, -käytännöt ja -säännöt ovat muokkautuneet lajien synnyn niistä ajoista, kun vielä suorituksia mitattiin silmätarkkuudella; kuka juoksi pidemmälle, hypäsi korkeimmalle, tai kun peleissä pisteitä laskettiin leikkimielisesti, pelattiin missä milloinkin, eikä aikatauluilla ollut niinkään merkitystä. Urheilu sai tuolloin myös kummastelua ja nauruskelua osakseen. Eri kulttuurien urheilulle antamien eri merkitysten kohtaaminen aiheutti risiiritäisyyksiä. Kuuluiko urheilun olla totista ponnistelua vai hupaisaa leikkiä? Leikinomaisista

piirteistä ja hauskuudesta siirryttiin sittemmin vähitellen kohti totisempaa urheilua, mikä edellytti myös tilan, järjestyksen ja ajan tarkempaa määrittelyä. (Vettenniemi 2008, 21–24.)

Tekninen kehitys on muuttanut lajien luonnetta. Yhtenäisiin kellonaikoihin ja metrijärjestelmiin siirtyminen maailmalla helpotti urheilutulostenkin vertailua. Ajanoton tarkkuutta paransi kellotekniikan kehittyminen. (Kokkonen 2015b, 37). Urheilun suorituksia on hiottu siten, että lajin kehittelyllä on havaittu saatavan teknisesti paras suoritustapa. Uudet tyyliä ovat tulleet usein ensin yksittäisen urheilijan kokeilusta ja oivalluksesta. Ne on saatettu julistaa kokonaan kielletyksi, mutta sittemmin havaittu hyödylliseksi ja vakiinnutettu käyttöön. Kaikissa urheilussa kilpailukäytännöt ovat virtaviivaistuneet, yhdenmukaistuneet eli tyypistyneet. Muinaisjäänteiset lajit, eli monet yleisurheilulajit, paini ja nyrkkeily ovatkin säilyneet melko muuttumattomina palloilulajeihin nähden. (Ilmanen 2010.)

Myös välinekeinottelua on esiintynyt. Tällöin välineitä ja varusteita kehittämällä pyritään saamaan erityisetä. Se on johtanut välineiden ja varusteiden entistä tiukempaan standardisointiin. Heinilä (2010) on kirjoittanut, että perinteisistä urheilulajeista pohjoismaisessa hiihtourheilussa lähennyttäisiin eniten välineurheilun kriittistä rajaa, kuitenkin sauvojen ja suksien kehittäessä kriittisin vaihe olisi jo sivuutettu (Heinilä 2010, 52). Tämä voidaan kuitenkin jo tätä nykyä kyseenalaistaa.

Kontaktit ulkomaille olivat yksi, mutta ei vielä kovin merkittävä osa urheilun kansainvälistymistä. Kilpaurheilun säännöstö, kansainvälinen muoto ja organisaatiomalli omaksuttiin Suomeen nopeasti. Tällöin 1920-luvulla urheilun kansainvälistymisen aikoihin yksittäisen urheilijan matkustaminen ulkomaille teki usein suuren vaikutuksen. Urheilutapahtumat eivät vielä tuolloin olleet niin hallitsevia, etteikö tutustuminen vieraaseen maahan olisi häirinnyt itse kilpailua. Sen sijaan urheilijan vähäinen koulutustausta rajoitti vielä vieraisiin kulttuureihin tutustumista. Myös kulttuuriset ristiriidat, tavat ja tottumukset aiheuttivat tyytymättömyyttä vieraiden maiden urheilukilpailujärjestelyihin. (Laine 1992, 176.)

Yleisenä tunnuspiirteenä kansainväliselle huippu-urheilulle on viime vuosina ollut vaatimustason ja kilpailun kiristyminen. Tuloskehitys lajeissa jatkuu. Inhimillisen suorituskyvyn ylärajoja ei ole vielä saavutettu. Ennätys-, tulos- ja suoritustason kokoaminen on tosiasia kaikissa urheilumuodoissa, perinteisissä hitaammin kuin uusissa. Tulospuraukset tapahtuvat usein hypäksenomaisesti tietyn tasaantumisvaiheen jälkeen, ei liukuhihnalta päivittäin. Eteenpäinmeno tapahtuu pääsääntöisesti vuosina, jolloin järjestetään lajin kannalta tärkeitä kilpailutapahtumia.

tumia, kuten olympialaiset. Tällöin usein voittotulokset ja voittoon vaadittavat suoritukset paranevat. Kun kilpailu kiristyy, urheilumuotojen taso kohoaa, ja yhä useampi urheilija useammasta maasta tavoittelee voittoa ja ennätyksiä tasapäisesti. (Kempas 1992, 97, 100–101.)

Nykypäivän huippu-urheilua voidaan luonnehtia käsitteellä totaalistuminen. Vaatimustason nousu on muuttanut urheilun luonnetta. Kun aikaisemmin urheilumenestys perustui lähinnä urheilijan omaehtoiseen yrittäjyyteen, perustuu se tänä päivänä entistä enemmän huippu-urheilusta vastaavien järjestelmien kykyyn rekrytoida uusia lahjakkuuksia urheilun pariin. Tämän myötä huippu-urheilusta on tullut järjestelmien välistä kilpailua, jossa järjestelmien, joukkueiden tai maiden kyky suunnata voimavaroja huippu-urheilunsa hyväksi vaikuttaa entistä ratkaisevammin urheilijoiden tai joukkueiden paremmuuteen. Kuten globaaleilla talousmarkkinoilla, myös urheilussa ”suuret” hallitsevat tuloslistoilla. Yhteiskunnan voimavarojen mobilisointi ja keskittäminen huippu-urheiluun vaikuttaakin suuresti, niin että tästä kilpailukyvyyn säilyttämisestä on tullut kansainvälisen menestyksen kannalta avainkysymys. (Heinilä 2010, 66-68.) Heinilä puhui totaalistumisen alkaneen jo 1960-luvulla, 1980-luvulla se olisi vain voimistunut. Hän kirjoittaa myös muista huippu-urheiluun kytkeytyvistä ilmiöistä melko kielteiseen sävyyn. Kokkonen (2013) tulkitsee, että kriittisesti tarkasteltuna urheilussa piirtyivät tuolloin esiin jälkiteolliselle yhteiskunnalle ominaiset ristiriitaiset muutokset. Prosessia leimasivat ylikansallisuus, suoritusten korostuminen, tiukka standardisointi ja kaupallisuus. (Kokkonen 2013, 109.)

Kiristyneen kilpailun mukanaan tuomia yksiä varjopuolia on se, että menestystä saatetaan tavoitella jopa idealistisesti kyseenalaisin keinoin. Doping on kiistanalainen osa huippu-urheilua, ja vaikka sen kitkemiseksi tähdätään järjestelmällisen valvonnan kautta, ei urheiluyhteisössä kuitenkaan ole sellaista valmiutta, joka täysin poistaisi ongelman. Kiinnijäämiset eivät ole todiste siitä, miten paljon missäkin maassa tai urheilumuodossa dopingia käytetään. Kärähtämiset ovat sattumanvaraisia, koska eri maissa ja urheiluliitoissa työskennellään eri tavalla kiinnijoutumisen estämiseksi. (Paltamo 1987, 162.)

Lajien välinen kilpailu harrastajista, tukijoista ja julkisuudesta on tullut osaksi urheilun tätä päivää (Kempas 1992, 100). Lajeja muokataan näitä resursseja saavuttamaan. Kun aiemmin sääntöuudistuksilla pyrittiin parantamaan enemmänkin lajin toimivuutta osana koko kilpailujärjestelmää, niin nykyinen sääntömuokkaus keskittyy huomattavalta osin yleisön, median ja markkinoiden muuttuneiden tarpeiden tyydyttämiseen (Itkonen & Kortelainen 1999, 25). Kaupallisen median kannalta huippu-urheilu muuttui 1980-luvulla tuotteeksi, jota markkinoitiin etenkin television avulla kuluttajille. Myyntikohteiksi tulivat urheilijoiden käyttämät vaatteet

ja varusteet sekä huippuseurojen omat tuotteet. Urheilutuotteen, median ja markkinoiden välinen vuorovaikutus tiivistyi. Muutokset yhdellä alueella alkoivat vaikuttaa toisiin. TV-yhtiöiden vaatimukset alkoivat määritellä yhä enemmän kilpailujen aikatauluja, mikä herätti alkuun närkästystä. (Kokkonen 2013, 110.)

Muutos käynnistyi hiljalleen jo 1960-luvulta alkaen. Virtapohja (1996) kirjoittaakin, kuinka sellaisiin tekijöihin kuin lajien ulkoiseen näyttävyyteen kiinnitettiin huomiota jo tuolloin. (Virtapohja 1996, 118). Tekniset keksinnöt ovatkin muuttaneet lajien luonnetta (Kokkonen 2015a). Itkosen ja Knuutilan (1992) mukaan kuvallisen ja nimenomaan televisiovälitteisen viestinnän laajetessa perinteisten menestyslajien asema kyseenalaistui. Yleisurheilun ja hiihdon valta-asemaa alkoivat murentaa erityisesti joukkuelajit. (Itkonen & Knuutila 1992, 157.) Useat lajit on synnytetty jännitystä ja riskinottoa sisältäviksi viihdetuotteiksi, jolloin herää kysymys suorituksista urheiluna enää perinteisessä mielessä (Ilmanen 2004, 13). Mäkihypyn kerrotaan muokatun televisioon soveltuvaksi lajiksi jo 1950-luvulla (Kanerva & Tikander 2012, 89). Jalkapallossa viihteellistyminen on mullistanut pelin käytäntöjä ja luonnetta. Sääntömuutoksilla pelistä oli tavoitteena tehdä aktiivisempaa ja viihdyttävämpää, jota olisi niin miellyttävämpi seurata että myös helpompi markkinoida. (Itkonen & Nevala 2007, 19). Ampumahiihto lienee yksi merkittävin yleisön kiinnostukselle muokattu laji. Kanerva & Tikander (2012) kirjoittavat, kuinka ampumamatkan lyhenemisellä kiväärivaihdoksen myötä lajista on tehty helpommin yleisölle nähtävä. Tällöin ampumapaikat on voitu rakentaa lähemmäs asutusta, mikä on ollut merkittävä muutos lajin kasvulle. Tämä on ollut yhtenä edellytyksenä lajin nousulle suurempaan tietoisuuteen. (Kanerva & Tikander 2012, 33.)

Huippu-urheilun, median ja yleisön välillä vallitsee symbioottinen suhde (Heinilä 2010, 14). Viihde on läpäissyt urheilun. Katsojia kiinnostavat riskinotot (Itkonen & Knuutila 1992, 149). Pitkäkestoisten suoritusten vetovoima urheiluna pienenee, ja nopeita käänteitä tarjoavien urheilumuotojen suosio kasvaa. Tekniikan kehitys mahdollistaa urheilutapahtumien entistä intensiivisemmän välittämisen katsojille, jotka pääsevät yhä lähemmäksi suoritusta. (Kokkonen 2015b, 363.) Kilpailujärjestelmät muotoutuvat yhtäältä olevien resurssien raameissa, mutta toisaalta järjestelmät luodaan tuottamaan lisää resursseja. Kilpailukoneiston ja urheilijoiden intressit saattavat joutua tällöin törmäyskurssille. Esimerkiksi kilpailumuotoja muokataan median ja viihteen sanelemana välttämättä niinkään urheilijoiden mielipiteistä. (Itkonen & Knuutila 1992, 149). Kuitenkin sillä, mikä saa urheilijan tavoittelemaan entistä parempaa menestystä, on medialla osansa. Media tarjoaa urheilijalle väylän päästä erottumaan (Heinilä 2010, 64). Sponsorointi kohdistuu tähtiurheilijoiden lisäksi yhä enemmän myös menestyslajeihin (Kokkonen

2015b, 328). Tämä on siis välttämätön, vaikkakin hieman ristiriitainen osa nykypäivän huippu-urheilua. Yhtälailla media ehdollistaa kansan janoamaan omiensa menestystä kansainvälisissä arvokilpailuissa (Heinilä 2010, 63). Tällä taas voi olla niin myönteistä kuin kielteistäkin vaikutusta urheilijoiden näkökulmasta katsottuna. Yleisön asettamat odotukset voivat toimia kannustimena urheilijalle tai päinvastoin paineina, jotka voivat myös heikentää suoritusta. Lisäksi median antama huomio voi kääntyä kilpailun jälkeen vastakkaiseksi ilmiöksi silloin, kun kansan asettamia odotuksia ei täytetäkään.

4. HIIHDON LAJIKULTTUURIN MUUTOS

4.1 Lajin perinne

Hiihdon historialliset juuret ulottuvat ajassa hyvin pitkälle vuosituhansien taakse. Suomesta, Ruotsista ja Norjasta tehdyillä muinaissuksilöydöksillä on iänmäärityksen mukaan kivikautinen alkuperä. Myös Venäjältä löydetty kalliomaalaukset todistavat samaa. Pohjois-Eurooppaan paikantuvalla hiihdolla oli alun perin tehtävä luonnollisena liikkumismuotona. (Leinonen 1989, 7 ; Kanerva & Tikander 2012, 75.)

Matkantaiton ohella hiihto on liittynyt olennaisella tavalla työnteeseen ja metsästyksen. Perinteet ovatkin näkyneet kilpahiihtäjien taustoissa heidän ollessaan useimmiten metsien miehiä, peltojen raivaajia, rajojen vartijoita ja järjestyksen valvoja (Nygren ym. 1983, 104). Menestyneiden hiihtäjien hankkima kunto pohjautui nimenomaan kovalle työnteelle. Harjoittelu tapahtui tyypillisesti metsänhakuutöissä, uitoissa tai lintuja ampussa ennen kuin varsinaista systematisoitua harjoittelua sen enempää vielä tunnettiin. (Kokkonen 2015b, 27 ; Heikkinen 2007, 40.). Matkantaitto suksin säilyi joiltain osin kilpailijoiden ohjelmassa vielä rautatieyhteyksien paranemisestakin huolimatta. Jopa satojen kilometrien kisamatkoja paikkakunnalta toiselle taitettiin hiihtämällä. (Kanerva & Tikander 2012, 78)

”Pohjoismaita on pidetty 1800-luvulta lähtien talviurheilun kehtona. Perusteena pitkät lumiset talvet, keskiajalta juontavat perinteet, ylivoimainen hiihtotekniikan osaaminen, kehittyneet välineet ja materiaalit sekä pitkä kokemus hiihtokilpailujen järjestämisestä. Mikään alue tai maa Euroopassa tai Amerikassa ei pysty esittämään yhtä vakuuttavaa ansiota.” (Niku 2009, 63)

Pohjoismaat ovatkin ikään kuin käyneet taistelua hiihdon keksijäkansan tittelistä (Kokkonen 2008, 152). Ruotsi ja ennen kaikkea Norja toimivat esikuvina Suomelle hiihdon harrastuksen vakiinnuttamisessa. Norjalaisella tutkimusmatkailija Fridtjof Nansenilla ja hänen hiihtokirjoituksillaan oli merkitystä harrastuksen viriämisessä Keski-Eurooppaan. Nansen luotasi kirjoituksissaan ylistävin sanoin hiihtämisen perinteitä eri maissa, myös Suomen osalta Kalevalan nojalla. (Heikkinen 2007, 40). Samaan aikaan myös norjalaiset siirtolaiset levittivät hiihdon ”ilosanomaa” Pohjois-Amerikkaan (Kanerva & Tikander 2012, 77). Suomessa vastaavanlaiseksi hiihdon ”lajipioneeriksi” voitaneen kutsua Arvo Vartiata, yhtä merkittävää urheiluvaikuttajaa maassamme. Hiihtopropagandan katsotaan lisääntyneen Suomessa

huomattavasti 1910-luvulla Vartian patistaessa kansaa ladulle, koska ”hiihto oli suomalaista, hauskaa ja terveellistä”. (Vasara 1997, 59) Myös Tahko Pihkalalla oli ratkaiseva roolinsa niin hiihdon harrastuksen yleistymisessä kuin murtomaahiihdonkin kehittämisessä. (mm. Vasara 1997)

Skandinaviassa hiihdon mainitaan olleen jo 1200-luvulla käytössä sotilaiden urheilumuotona. Vaikka sotilaat kunnostautuivat tässä urheilulajissa, ei sitä kuitenkaan varsinaisesti sotimisessa käytetty hyödyksi. (Leinonen 1989, 7.) Poikkeuksena tästä kuitenkin Suomi, jossa hiihdon merkitys käydyissä talvisodassa ja jatkosodassa oli huomattava. Tahko Pihkala vetosi Suomessa vahvasti maanpuolustuksellisiin näkökohtiin (Heikkinen 2007, 41). Hiihdolla oli merkityksensä maanpuolustuksessa Norjassa, jossa toimivat 1700-luvulla armeijan hiihtokomppaniat (Eljanko & Kirjavainen 1969, 4). Hiihdon yleistyminen on ollut Ruotsissa hitaampaa kuin vastaavasti Suomessa ja Norjassa. (Kirjavainen 1955, 138.)

Hiihtoa on nimitetty Suomessa kansallisurheiluksi. Se on Arvo Vartian (1912) sanoin suomalaisille ”ominainen ja kansallinen urheilumuoto”. Kansallisurheilun aseman saaneen lajin katsotaan kuvaavan erityisen hyvin kansallisia erityispiirteitä. Kotoinen, mahdollisesti vain omassa maassa harrastettu laji tukee kansallista identiteettiä korostamalla kansan omaa kulttuuriperintöä. Hiihdolla oli myös kiistaton kansallisurheilun asema 1920-luvulla Norjassa ja Ruotsissa. Pohjoismaisten hiihtoliittojen johto vastusti alkuun pitkään hiihdon sisällyttämistä olympiaohjelmaan juurikin kansallisen erityisasemansa vuoksi. Liitot halusivatkin säilyttää lajinsa kehityksen omassa johdossaan. Osallistumiselle kuitenkin lopulta taivuttiin, Norjan hiihtoliitto viimeisimpänä. Pohjolan hiihtomaiden osallistuminen lisäsi talvikisojen merkitystä, vaikka arvostukseltaan ne jäivät kesäkisojen varjoon. Kansallisurheiluksi koetut kansainväliset lajit tarjoavat mahdollisuuden vertailuun, jossa tärkeällä sijalla ovat kilpailut päävastustajaksi koettujen maiden urheilijoiden tai joukkojen kanssa. (Kokkonen 2008, 148–153). Urheilusaavutusten merkityksen katsotaan tänä päivänä heikentyneen erityisesti vauraissa ja vakiintuneissa valtioissa. Kuitenkin voitot herättävät yhä tällaisissa valtioissa edelleen ylpeyttä. Suomalaiset pitävät kansainvälistä urheilumenestystä suunnilleen yhtä tärkeänä kuin ruotsalaiset tai norjalaiset. (Kokkonen 2015b, 311)

Maastohiihdon näkymisestä osana muiden maiden liikunta- ja urheilukulttuuria on saatavilla, ainakin kotimaisista tietokannoista, suhteellisen niukasti kirjallisuutta. Hiihdon harrastuksen soveltuvuutta Yhdysvaltojen ja Australian olosuhteisiin on kartoitettu Suomesta käsin 1950-luvulla. Tällöin havaittiin molempien maiden vuoristo-oloista löytyvän hyviä nimenomaan murtomaahiihtoon soveltuvia maastoja. Vaikka Australian maasto tarjoaisi kolmen kuukauden

ajaksi ihanteelliset puitteet pohjoismaista hiihtoa ajatellen, on maa kuitenkin täysin alppilajien vallassa. Yhdysvalloissa taas pitkät matkat asutukselta vuoristolle, ja täten kalleus ovat rajoittaneet harrastusta. (Hägglom 1960, 87–88, 93–96.) Tämä tukee oletustani siitä, että laji on rantautunut kyseisille alueille suhteellisen myöhään sen ollessa vierasta maan muulle urheilukulttuurille. Usein ”hihdolla” saatetaankin tarkoittaa esimerkiksi juuri näissä maissa nimenomaan alppihiihtoa, eikä murtomaahiihtoa. Tämän huomaa jo pelkästään kirjallisuuteen perehtyessä, jolloin hiihto-käsitteen kohdalla täytyykin olla tarkkana. Paltamo kirjoittaa kuitenkin, kuinka kilpahiihtoon Yhdysvallat, Kanada ja Japani ovat tuoneet Amerikan ja Aasian mantereet mukaan jo 1920-luvulla. Alueellisesti hiihto oli vuoden 1936 aikoihin erittäin kansainvälinen talviurheilu, Neuvostoliiton puuttuessa vielä. (Paltamo 1987, 62.)

4.2 Kansallista ja kansainvälistä vuorovaikutusta: hiihdon kilpailutoiminta hakee paikkaansa

Hiihdon kilpailutoiminta käynnistyi Suomessa maan muun kilpaurheilun tapaan 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Norjassa kilpahiihdon tielle oli lähdetty jo pari vuosikymmentä aiemmin (Eljanko & Kirjavainen 1969, 4). Lähtökohtana kilpahiihdossa oli Suomessa ammattilaisuus. (Nygren ym. 1983, 17). Kotimaisista hiihtokilpailuista jaettiin palkintoina rahaa tai tavarapalkintoja. Kun seurataan Suomen hiihtourheilun kehitystä, oli Oulu esikuvana muille. Oulussa järjestettävissä ”suurhiihdoissa” olivat myös jaossa suurimmat rahapalkinnot. Muun huippu-urheilun tapaan kilpahiihdon synnyn kaksi olennaisinta ainesosaa olivat eittämättä järjestäjät sekä itse kilpailijat. Molemmilla oli toiminnalleen omat pontimensa, mutta yhteisenä tavoitteena oli saada kilpailuihin yleisöä. Yleisö oli omiaan kasvattamaan järjestäjien toivomaa oman seutukunnan mainetta sekä levittämään hiihtoharrastusta. Hiihtäjät taas loivat kilpailuihin tunnelman, joka kasvatti yleisöä. Yleisöä vetivät paikalle ennätysjahdit ja tiukat taistelut, joita kotimaan ”suurhiihtäjät” tarjosivat. Kilpailijat innoittivat tulevaa hiihtäjäkaartia sekä harrastajia ladulle. (Heikkinen 1977, 47, 122, 129) Kotimaisten kilpailujen näkyville nostamalla ”sankareilla” olikin merkityksensä näinä Suomen hiihdon heräämisen vuosina (Eljanko & Kirjavainen 1969, 26). Vastaavasti yleisön paikalle saaminen vaikutti kilpailujen jatkumiseen, kilpailijoiden vetämiseen paikanpäälle, heidän kilpailu”-uransa” jatkumiseen ylipäätään. Kansallisissa kilpailuissa Oulun suurhiihtoja lukuun ottamatta oli tyypillistä, että rahapalkinnot tulivat keräyksenä yleisöltä. (Heikkinen 1977, 108, 118.) Palkintorahat tulivat usein tarpeeseen. Menestyneet hiihtäjät kun olivat ”rahvaan juurta”, joille hiihto toimi ikään kuin ammattina.

(Heikkinen 2007, 40.) Rahapalkintojen lisäksi menestys toi sosiaalista arvostusta (Kokkonen 2015, 27).

Kansalliset kilpailut käytiin tasamailla kuten järven, joen tai merenjäillä, pelloilla tai teillä. Tosin poikkeuksiakin tälle ilmeni: Esimerkiksi tarkk'ampujapataljoonien vuoteen 1886 asti järjestämistä hiihdoista osa pidettiin esteisissä tai mäkisissä maastoissa (Eljanko & Kirjavainen 1969, 9). Pääosin kuitenkin noudatettiin tätä suuntausta, joka todettiin ”supisuomalaiseksi” sen soveltuessa matkantaittoon parhaiten (Esim. Vettenniemi 2008, 191). Lisäksi vedottiin tulosten vertailukelpoisuuteen kilpailusta tai jäädä riippumatta, joka loi perustan yleisönkin houkutukselle (Esim. Heikkinen 1977). Tasainen rata mahdollisti myös aukean maalipaikan, jonka edellytti hiihtokilpailujen alkukaudella lähes poikkeuksetta sääntöihin kuulunut yhteislähtö. Yhteislähdöillä taattiin yleisölle lähtövilinän ja loppusuoran tuomat jännityksen hetket. (Heikkinen 1977, 114–115).

Kansainvälisille laduille siirryttäessä tuli muutosta tähän suuntaukseen. Pohjoismaiset kisat käytiin 1901–1926, neljän vuoden välein Norjassa, Suomessa ja Ruotsissa, ja niitä voidaan pitää lähtölaukauksena kilpahiihdon kansainvälistymiselle (esim. Heikkinen 1977, 171). Tosin ensimmäisinä kansainvälisinä hiihtokilpailuina voidaan pitää Ruotsissa jo tätä aiemmin järjestettyjä kilpailuja, joihin suomalaiset ottivat osaa. Vielä tätä ennen Ruotsissa ja Norjassa järjestettiin kilpailuja, joissa Suomi taas ei ollut mukana. (Esim. Eljanko & Kirjavainen 1969.) Pohjoismaisia kilpailuja leimasivat Pohjoismaiden kesken käydyt kamppailut murtomaa- ja tasamaaratojen välillä. Suomen ja Ruotsin tasamailla hiihdetyt kilpailut eivät miellyttäneet rankkoihin vuoristoon vedettyihin latuihin tottuneita norjalaisia, kun taas puolestaan Norjan vaativat radat aiheuttivat tyytymättömyyttä suomalaisissa ja ruotsalaisissa. (esim. Niku 2009, 69–70). Ruotsin Östersundissa käydyin kilpailun rata muodosti kuitenkin poikkeuksen. Se saikin suomalaisilta kutsumanimekseen ”suksen- ja luunmurtumadan” (Eljanko & Kirjavainen 1969, 64).

Suomalaiset kokivat kansainvälisten kisojen alkutaipaleella vastoinkäymisiä, eikä menestys ollut toivotunlaista. Suomen hiihtojohdolla haki kärsittyihin tappioihin ja vastoinkäymisiin syytä, joiksi se esitti varusteiden kelvottomuutta, rasvaustaidon alkeellisuutta sekä murtomaahiihtotekniikkaan harjaantumattomuutta. Näihin haluttiin parannusta, ja latuja alettiin vähitellen suunnata Suomessakin murtomaille. Tosin käden käänteessä muutos ei tapahtunut. Perinteiseen tasamaahiihtoon vedotessa ainoana oikeana tapana unohdettiin kuitenkin jäähiihdon olevan kilpahiihdon tuote ja murtomaahiihdon perinteellinen suomalainen hiihto.

Tästä osoituksena 1880–1890 -luvun kilpailuissa useimmat palkintosijat jaettiin metsästäjille matkahiihdon harrastajien jäädessä tappiolle. (Kirjavainen 1941, 9–10.) Muissa Pohjoismaissa ja etenkin Norjassa käytiin silti edellä. Ratkaisevimman sysäyksen siirtymiselle Suomessa tasamailta murtomaille antoi nimittäin Norjan Holmenkollenilla 1922 käydyn kilpailun suomalaisten Anton Collinin ja Tapani Nikun kaksoisvoitto (Heiskanen ym. 1989, 19). Se herätti hämmennystä muissa Pohjoismaissa juurikin sen vuoksi, että sen tekivät vasta vähän aikaa murtomaille hiihtäneet suomalaiset. Lisäksi kaksoisvoitto rohkaisi aiemmin tappioita kärsineitä suomalaisia ”suurhiihtäjiämme”. (Niku 2009, 91–95.) Saamastaan vastustuksesta huolimatta todettiin lopulta kansainväliselle tasolle kehittymisen edellyttävän siirtymistä tasamaalta murtomaille. (Kirjavainen 1941, 8–9, 11.) Pohjoismaisissa kisoissa oli mukana myös satunnaisia venäläisiä, jotka jäivät tuloksissa kuitenkin pohjoismaalaisten jalkoihin (Eljanko & Kirjavainen 1969, 65).

Suomessa murtomaille siirtymisen taustalla yhtenä merkittävimpänä vaikuttajana tunnetaan Lauri ”Tahko” Pihkala. Hänen sotilaallisiin syihin perustuvilla vaatimuksillaan oli vaikutusta muutoksen toteutumisessa. ”Tahkon” ajatusten taustalla oli sotakuntoisuuden kehittäminen. Tasainen alusta ei tarjoaisi sopivia piiloutumispaikkoja eikä kehittäisi riittävästi sotilaiden taistelukuntoa talvisen sodankäynnin tarpeisiin. (Heikkinen 2007, 41.) Murtomaahiihtoa puollettiin myös sillä, että se olisi tasamaahiihtoa mielenkiintoisempaa, sekä kehittäisi huomiokykyä ja tarkkaavaisuutta. Muutoksen puolesta nimenomaan sotilaallisiin syihin vedoten puhuttiin, koska ”murtomaahiihto on elimistölle terveellisempi ja opettaa pääsemään vähällä vaivalla eteenpäin” (Vasara 1997, 33, 126). Samaan aikaan Pihkala vetosi myös kilpaurheilumenestyksen tärkeyteen; norjalaisten päihittämiseen (Heikkinen 2007, 41).

Murtomaan merkeissä alkoi ylipäätään tehokas kampanja hiihtämisen saamisesta kansalaistavaksi (Heikkinen 2007, 41). Suomessa toimi 1920–1930 -luvulla pääosin maanpuolustuksellisiin tarpeisiin kehitetty suojeluskuntajärjestö, joka teki laajaa työtä myös urheilun parissa. Suojeluskuntajärjestön urheilu, johon hiihto yhtenä urheilumuotona sisältyi, nähtiin ”kansalaiskuntoisuuden ja sotakuntoisuuden” tärkeänä edistäjänä ja oli siksi kehittävää. Lajeiksi haluttiinkin urheilumuotoja, joilla olisi selvä yhteys maanpuolustuksellisiin tarpeisiin, ja hiihdon nähtiin palvelevan tarkoitusta mainiosti. Hiihdon sotilaallista merkitystä muihin lajeihin nähden korostettiin suojeluskunnissa eniten. Sillä oli tärkeä tehtävänsä taisteluissa itäistä naapuria vastaan. Kansan hiihtotaidoista oltiin huolissaan, minkä vuoksi lajin ottaminen mukaan suojeluskuntajärjestöihin nähtiin tärkeänä. (Vasara 1997, 27, 95, 99, 112, 126.)

Suojeluskuntajärjestöissä järjestettiin ympäri Suomen kilpailutoimintaa, joista suosituimmat käytiin yleisurheilussa ja hiihdossa. Vuosina 1921–1936 suojeluskunnissa järjestettiin yhteensä 58 000 hiihtokilpailua. Merkittävimpänä henkilönä järjestössä toiminut Pihkala kehitti myös murtomaalla toteutettavan hiihtomerkkijärjestelmän suojeluskuntien käyttöön, joka toimisi sekä kannustimena laajoille hiihtäjäjoukoille että myöskin murtomaahiihdon yleistyttäjänä. Järjestelmä kytkeytyi hiihtotaidon ja kestävyuden kehittämiseen ja koettamiseen haastavalla murtomaaradalla toteutettuna. Suojeluskuntajärjestön kilpailutoiminnassa yhtenä osana olleella prosenttihiihdoillakin oli maanpuolustuksellisen tehtävänsä lisäksi lukunsa hiihdon propagandassa. (Vasara 1997, 34, 232–234, 269.)

Armeijat järjestivät hiihtokilpailuja yhtäaikaaisesti suojeluskuntien kanssa, mutta yhä myöhemminkin. Kansakouluissa hiihdettiin kilpaa 1860-luvulta alkaen. Työpaikkojen tai ammattikuntien jäsenten väliset hiihtokilpailut, ”puulaakihiihdot” olivat ohjelmassa 1890-luvulla, jäätyään kuitenkin kestoaltaan lyhytikäisiksi. (Heikkinen 1977, 31–32, 34–35.) Hiihdon määrätietoinen levitystyö toimi kuitenkin enimmiltä osin sille tarkoitetulla tavallaan. Suojeluskuntien hiihtokilpailut ja Pihkalan kehittelemä hiihtomerkkijärjestelmä houkuttelivat laajoja kansankerroksia harrastuksen pariin (Kirjavainen 1941, 11). Koululaishiihtojen ja koululaisten hiihtolomien toteutumisen ansiosta kasvatettiin kansakunnan yhteistä hiihtoharrastusta. Useimmat innostuivat hiihdosta myös armeijan myötävaikutuksesta. (Nygren ym. 1983, 54, 63)

Heikkinen (1977, 40) kirjoittaa, etteivät armeijan kilpailut ja koululaishiihdot olleet suoranaisesti huippu-urheilun kehitykseen vaikuttaneella päälinjalla, mutta toisaalta niissä näkyvät herkimmin yhteiskunnallisen kehityksen heijastukset urheiluun. Tällä hän viittaa vankkaan kasvatukselliseen paatukseen, joka vallitsi Suomen urheilussa vielä hiihdonkin kilpatoiminnan alkaessa. Mahdollisimman hyviin suorituksiin tähdännyt järjestelmällinen huippu-urheilu alkoi nostaa päätään vasta kansainvälisen kilpatoiminnan vilkastuessa vuosisadan vaihteessa. (Heikkinen 1977, 40.) Samojen kasvatuksellista näkökantaa korostavien toimintojen vaikutukset kilpaurheilun kehitykselle tulevat ehkä selvemmin esiin Nygrenin ym. (1983) kirjoituksissa. Kirjoittajat toteavat koululaishiihdon olleen mielenkiintoinen ilmiö suomalaisen kilpahiihdon historiassa. Myös suojeluskuntien merkitystä kilpahiihdolle korostetaan enemmän: Moni kansainvälisesti menestyneistä suomalaisista ”suurhiihtäjistä” oli suojeluskuntien mestari. Vuoteen 1948 asti olympialaisissa, tosin epävirallisena lajina olleesta sotilaspartiohiihdosta saatu menestys pohjautui taas armeijan hiihtokoulutukseen. Lisäksi sotaväen tarkk’ampujapataljoonien mainitaan innostaneen kansaa hiihtokunnollaan ja -

taidoillaan etenkin hiihtoretkeilyyn, mutta yhä enemmän myös kilpailuun. (Nygren ym. 1983, 16, 17, 62, 63.)

Kansainvälinen kilpatoiminta lähti hiihdossa liikkeelle amatööriydestä, joka vähitellen murtomaalle siirtymisen yhteydessä syrjäytti Suomessakin ammattilaisuuden. Amatööriurheilun muotoutumisen ylläkkeenä voidaan pitää jo vuoden 1901 ensimmäisiä Pohjoismaisia kilpailuja Tukholmassa (Heikkinen 1977, 162). Lopullisena vahvistuksena muutokselle toimivat kuitenkin Chamonix:n talvikisat ja olympia-aate (Paltamo 1987, 38). Kansainvälisen mallin perässä amatööriyden ihanteet alkoivat nousta arvoon Suomessakin. SVUL:n vuonna 1907 laatimat yleiset amatöörisäännöt tulivat koskettamaan myös hiihtoa. Siirtyminen pois rahapalkinnoista tapahtui ensinnä ja selvimmin urheiluseurojen hiihdoissa verrattuna aatteellisten yhdistysten kilpailuihin (Heikkinen 1977, 197). Perustana uudelle aatteelle oli urheilun järjestäytyneisyys. Päätösvalta siirtyi urheilijalta hänen edustamalleen yhteisölle. Päätösvallan kaventuminen merkitsi sitä, että kilpatoiminnan pyörittäjät, liitto ja seurat, saattoivat järjestää kilpatoiminnan entistä vapaammin. Kansallisissa arvokilpailuissa ja kansainvälisesti edustuskelpoinen urheilija oli nyt liittoon kuuluva seuran jäsen, ”seuraurheilija”. Uudet edustustehtävät merkitsivät kilpailun kovenemista: jo kotimaassa urheilijalla oli vastassaan entistä laajemmalla alueelta saapuva urheilijain sankka kaarti. Tämä puolestaan kiristi taistoa kansainvälisten mittelöjen edustuspaikoista. Kilpaurheilu alkoi karistaa yltään vanhoja ihanteitaan tulosurheilun tieltä. (Heikkinen 1977, 173–178.)

SVUL:n amatöörisääntöjen hyväksyminen ja suunnan muuttaminen kesti hiihdossa suhteellisen pitkään (Heikkinen 1977, 177). Eikä muutosta voida pitää täysin selkeänä. Pelkona oli, että toisaalta rahapalkinnoista luopuminen sekä toisaalta taas pelko amatöörisääntöjen rikkomisesta karkottaisi osallistujia. Ratkaisuyrityksenä tälle järjestettiin esimerkiksi ainakin Oulussa omia sarjoja amatööreille, omia ammattilaisille sekä maksettiin matkakustannuksia, joiden suuruus määräytyi menestyksen perusteella. (Heikkinen 2007, 41.) Ylimääräistä rahaa alkoi kuitenkin liikkua niin matkakustannuksissa kuin osallistumispalkkioissakin. Sala-ammattilaisuuden katsottiinkin yleistyneen Suomessa muun maailman ohella 1920-luvulla hiihdossa, joka oli lajeista yksi keskeisin. (Lavikainen 2012, 205.) Ammattilaisuuteen ja amatööriyteen liittyvää rajanvetoa käytiin jatkuvasti ja kysymyksiä hiihdonkin osalta pohdittiin kansainvälisissäkin arvokisoissa. KOK ja Kansainvälinen hiihtoliitto (FIS) ajautuivat ajoittain amatöörimääritelmää ja amatöörisääntöjen kiertämistä koskeviin kiistoihin (Kokkonen 2007, 119).

Pohjoismaisissa kisoissa Suomen joukkueen mukana kiertänyt kirjeenvaihtaja Heikki Klemetti muotoili Suomen amatööriurheilun tulevia kuvioita. Hän toi kirjelmässään esiin muun muassa seuraavanlaisia seikkoja: Rahan olisi väistyttävä kilpailun suurimman syyttäjän asemasta. Taistelujen tulisi olla jaloa ja rauhallista laatuaan. Näin saataisiin yhä enempi liittymään urheilijoiden joukkoihin. Pelkona olisi kuitenkin ammattilaisurheilijoiden kasvaminen, jotka ”mekastamisellaan” laimentaisivat amatöörien harrastusta. (Heikkinen 1977, 169–170.)

4.3 Kansainvälistymiskehitystä

Kansainvälisen yhteistyön tiivistyminen on lähtenyt liikkeelle hiihdossa jo varhain. Kansainvälisen hiihtoliiton FIS:n järjestämässä kongresseissa hiihdon johtomiehet eri puolilta maailmaa ovat päässeet sekä lähentymään toisiinsa että tutustumaan maapallon eri puolien hiihtoharrastukseen. Esimerkiksi vuonna 1950 tutustuttiin Neuvostoliiton edustajien selostuksiin maan hiihto-oloista. (ks. Hiihtäjä 1957) Lisäksi on tehty Pohjoismaiden neuvoston yhteistyötä, jonka pyrkimyksenä on ollut viedä hiihtoa eteenpäin. Yhteistyöllä Pohjolan hiihdolle on luotu suuntaviivoja, yhä vankempaa maaperää pohjoismaisten hiihtolajien etujen ja aseman puolustamiseksi. Yhteistyö- ja propagandakysymyksiä käsiteltiin kokouksissa usein. (Saarinen 1960, 27–32) Suomesta Akseli Kaskela toimi liiton edustajana. 1950-luvulla Kaskela piti tärkeänä, että hiihtourheilussa Pohjoismaiset lajit säilyttävät vahvan asemansa ja että niiden harrastusta levitetään myös muihin maihin niin laajalle kuin mahdollista. Mitä useammassa maassa järjestetään kilpailuja pohjoismaisissa lajeissa, sitä arvokkaammaksi ne muodostuvat myös kansainvälisesti katsottuna. Vuosia myöhemmin vuonna 1954 Suomesta käytiin kilpailemassa Neuvostoliiton Uralin vuoristomaisemissa, kuivassa ja kylmässä mannerilmastossa. Tutustuminen herätti uteliaisuutta ja mielenkiintoa puolin jos toisinkin. Hiihto-olosuhteet kuin myös alue nähtävyyksineen olivat suomalaisille uutta. Radat olivat profiililtaan poikkeuksellisia. Ne vaativat ominaisuuksiltaan hieman erilaisia välineitä, ja kelioloihin yhdistettynä voiteitakin. Neuvostoliiton urheilujohto seurasi mielenkiinnolla hiihtäjiensä mitteloä Suomen kansainvälisen kärjen kanssa. Matkalla oli merkityksensä hiihtosuhteiden luomisessa tähän itäiseen naapurimaahan. Neuvostoliitto ponnahtikin hiihdossa mukaan kansainväliseen taistoon (Kalonieniemi 1955, 57, 64.)

Kansainvälistyminen on tuonut mukanaan hiihdossakin omat haasteensa, jotka näkyvät omalla tavallaan yhä tänä päivänäkin. Jo pohjoismaisten kisojen aikaan 1900-luvun kahdella

ensimmäisellä vuosikymmenellä murtomaalle siirtymisen kynnyksellä maaston suhteen aiheutui haasteita, kun naapurimaiden kilpailijat olivat tottuneet erilaisiin pinnanmuotoihin ja maastoihin. Esimerkiksi norjalaiset kaihtoivat helppoja latuja ja päinvastoin suomalaiset ja ruotsalaiset pelkäsivät tunturimaan vaativia maastoja. (Niku 2009, 69–70.) Myös kelivaihtelut maaston ohella ovat tuottaneet haasteita jo Pohjoismaisista kisoista lähtien. (esim. Niku 2009, 76–77). Suomalaisten vastoinkäymisiin ja pettymyksiin menestyksessä todettiin johdon taholta syiksi varusteiden kelvottomuus murtomaaradoille; sukset ja sauvat olivat liian pitkiä, siteet sopimattomia ja rasvaustaito alkeellinen. Samalla hiihtotekniikassakin oli parannettavaa. Näiden epäkohtien korjaannuttua siirryttiin vähitellen Suomessakin murtomaille, mikä ylipäätään todettiin vastustuksistakin huolimatta lopulta edellytyksenä kansainvälisessä taistossa mukana pysymiselle. (Kirjavainen 1941, 8–9.)

Varustekehittelyssä ollaan menty eteenpäin. Yhä parempiin huippu-urheilutuloksiin tähdätään välineitä kehittelemällä. Sukset ovat vaihtuneet puisista lasikuituisiin, ja sauvat ovat tätä nykyä hiilikuitua. Suksissa ollaan vielä tästäkin tiedosta menty eteenpäin, sillä nykyään niissäkin kilpaillaan kevyemmissä hiilikuituisissa. Hiihtokengät ja siteetkin ovat parantuneet huomattavasti vuosikymmenien saatossa. Puvuissa on taas tapahtunut uudistusta ilmanvastuksen minimoimiseksi. (Paltamo 1987, 160.) Toisaalta kehitetään välineitä myös kehittyneitä tyylejä vastaaviksi. Välinetehtailijoiden tuki ratkaisee osin laadullisen kansainvälistymisen eli menestyksen jakautumisen (Paltamo 1987, 161).

Olympialaisissa menestykseen on olennaisesti vaikuttanut olosuhteet, ja niissä kulloinenkin onnistuminen. Italian Cortinan kisoissa 1956 olosuhteiden mainitaan olleen kaikille vaikeat (Kirjavainen 1957, 14). Norjan Innsbruckissa 1964 kärsittiin lämpimistä olosuhteista, jolloin Suomen kohtaloksi koitui väärä voitelu (Viita 2007, 52). Huoltohenkilöstön osuus onkin nykyisin huomattava talviurheilun menestystä tavoiteltaessa (Paltamo 1987.)

Kansainvälistyminen ja erityisesti korkeassa ilmanalassa käydyt kansainväliset kisat 1900-luvun puolivälissä vaativat suomalaisilta aikaa vuoristoilmaolosuhteisiin totutteluun. Lisäksi pitkien lentomatkojen jälkeen verryttely oli aiheellista. Mahdollinen aikaero taas on vienyt yksilöllisesti riippuen voimia harjoittelulta, ja vaatinut sopeutumista. Joskus vieraista oloista toipuminenkin on vaatinut hetken aikaa kotimaahan palattua. Tähän ovat osittain syynä olleet joskus ilmenneet tyytymättömyys ruokaan ja majoitukseenkin. (Saarinen 1960, 22.) Myös kielivaikeuksien mainitaan tuoneen oman haastavan lisänsä vieraissa maissa käytyihin kisoihin. (Eskelinen 1964, 36, 39). Myönteisellä tavalla hämmennystä herätti poikkeuksellisesti suomen

kielellä tapahtuva vastaanotto, joka tapahtui esimerkiksi Squaw Valleyn olympialaisissa 1960 (Saarinen 1960, 20). Mikä onkaan tällaisten seikkojen osuus tänä päivänä? Samat haasteet ovat olemassa edelleen, vaikka ovatkin varmasti osaltaan helpottuneet. Toki taas, kun yhä eksoottisimmista maista ja kulttuureista liittyy harrastajia ja kilpailijoita hiihdon pariin, saattavat ongelmat olla heille ajankohtaisempia. Tällöin voi ilmetä haasteita esimerkiksi kilpailuvarustukseenkin liittyen.

Talviolympialaisten isännöiden myöntämisessä kyseisen alueen olosuhteilla ja niiden soveltuvuudella palvelemaan kaikkien lajien tarkoitusperiä lienevät ensinnäkin olevan merkityksensä. Esimerkiksi kansainvälisen olympiakomitean myöntämät Grenoblen kisat 1960 ihmetyttivät aikoinaan siksi, että sopivaa maastoa suksi- ja kelkkailulajeja varten ei alueelta löytynyt. Maaston korkeuserot huolettivat Grenoblessa. (Kirjavainen 1966, 36, 38). Grenoblen kisapaikasta tehtiin valmisteluihin tutustumisen yhteydessä Suomen olympiakomitean toimesta huomioita kilpailupaikkojen etäisyydestä toisiinsa nähden. Suorituspaikkojen vaativuuteen puututtiinkin vielä 1960-luvulla vaatien järjestäjiä muuttamaan niitä (Eskelinen 1964, 36). Myös Lahti sekä Kuopio ovat aikoinaan tulleet hakeneeksi kisaisännöityä. Vuoden 1940 talvikisoja hakiessaan Lahti toivoi järjestelyoikeutta, mutta ilman kelkkailu- ja alppilajeja, mitä KOK ei lopulta hyväksynyt (Kokkonen 2007, 119). Nykyisin kisoja ei myönnetä myöskään edes sellaiselle järjestäjälle, jolla ei ole tarjota profiililtaan riittävän haastavia ratoja.

Paltamo (1987) täsmentää, että talviolympialaisten kisakaupunkia valittaessa kiinnitetään huomiota ilmastollisiin, maantieteellisiin ja muihin vastaaviin oloihin. Kilpailuja ei myöskään myönnetä normaalisti kahdesti peräkkäin samaan maanosaan. Isäntien olisi taattava tiedotusvälineille, turisteille ja kisavieraille mahdollisuus seurata kisoja. Lisäksi kilpailut tulisi pitää kokonaan isäntäkaupungin alueella, ainakin siinä maassa jossa kyseinen kaupunkikin on. (Paltamo 1987, 179.)

Luonnonmullistukset ja sääolot ovat vaikuttaneet olympialaisiin: muun muassa tulivuori Vesuviuksen purkautumisen vuoksi on jouduttu siirtämään vuoden 1908 kesäolympialaiset. Ebolalla ja vastaavilla epidemioilla on ollut Kokkonen (2015a) mukaan vaikutusta. Afrikan maiden olosuhteet kun ovat tällaisina aikoina heikentyneet, lienee sillä olleen vaikutusta maiden urheilijoiden terveydentilaan ja siten kisoihin valmistautumiseen. Sodan vuoksi on jouduttu perumaan vuosien 1940 ja 1944 olympiakisat (Paltamo 1987, 179).

Talviurheilussa kilpailutapa, -olosuhteet ja -välineet vaikuttavat ratkaisevasti lopputuloksiin. Täten mitään yksityiskohtaista vertailua hiihdon tuloksissa olympialaisten välillä ei ole voitu

suorittaa. Niillä voi kuitenkin saada jonkinasteista kuvaa lajin kehityksestä. Yleisesti voidaan todeta hiihdon aikojen parantuneen puolella 1920-luvun kisoista 1970-luvulle mennessä. Kehitys on ollut osaltaan urheiluvälineiden ja kilpailupaikkojen parantumisen ansiota. Pohjimmiltaan se on sidoksissa kilpailun kiristymiseen ja kansainvälistymiseen. Kilpailuolosuhteet ovat muuttuneet siltä osin, että radat ovat paremmin suunniteltuja, minkä ansiosta vauhti on noussut ja kilpailijoiden ajat ovat parantuneet merkittävästi. (Paltamo 1987, 42, 104.)

Sääolosuhteiden muutoksilla kilpailujen aikana on oma vaikutuksensa. Heinilä (2010) kirjoittaa, että talviurheilussa suoritusjärjestys ja olosuhteiden vaihtelu vaikuttavat tulokseen (Heinilä 2010, 50). Paltamon (1987) mukaan urheiluvälineiden ympärillä oleva teollisuus onkin kasvanut kasvamistaan, ja sen avulla ratkotaan sijoituksia entistä enemmän. Myös voideteollisuus siinä rinnalla on kasvanut ja tieteellistynyt, sekä senkin merkitys hiihdon lopputuloksiin on korostuneessa roolissa. (Paltamo 1987.) Lämpötilojen huomattavat vaihtelut lyhyellä aikavälillä ovat aiheuttaneet haasteita niin voiteluun kuin vastaavaan ilmanalaan tottumattomille hiihtäjille. Erityisesti Yhdysvaltojen Squaw Walleyssä tämä oli ongelma (Saarinen 1960).

Kansainvälisesti menestymiseen vaikuttavia eroja voivat selittää esimerkiksi maan ilmasto ja taloudellinen vauraus. Lisäksi urheilijoiden menestystä voitaneen selittää myös alueellisilla tekijöillä siten, että esimerkiksi kansallisesti tarkasteltuna Pohjois- ja Itä-Suomi sekä maaseutu on perinteisesti kytketty menestyvien hiihtäjien taustoihin. (Itkonen 1996, 272.)

Piste- ja mitalitaulukoita on laadittu hyvin monin perustein, ja voidaan täten tarkastella moneltakin eri suunnalta. Menestystä voidaan tarkastella monella eri tasolla, kuten yksilö-, valtio-, alue- ja maanosatasolla riippuen tarkastelun suhteuttamisesta. Esimerkiksi Suomikin on laskettu maailman parhaaksi urheilumaaksi aikoinaan sen perusteella, että on suhteutettu kansakuntien absoluuttinen väestömäärä vuosien 1896–1972 olympialaisten kesäkisojen menestykseen. (Itkonen 1996, 131 ; Paltamo 1987, 11). Kukin maa laskee mitalinsa ja pisteensä parhaalla katsomallaan tavalla, laskutapojen siis vaihdellessa, yhtäkään todistamatta oikeaksi tai vääräksi (Färdig 1964, 22). On myöskin eroja siinä, mitä kukin maa pitää merkittävimpänä saavutuksena, kultamitaleja vai kokonaismitalimäärää (Shibli ym. 2013, 35).

Maiden tai urheilijoiden sijoittamista paremmuusjärjestykseen mitalipisteytyksin tai -määrin voidaan myös kyseenalaistaa. Se jättää tällöin huomiotta täysin sen ison osan, jotka ovat jääneet palkinnotta. Menetelmällä ei saadakaan esiin yksilökohtaisesti ja suhteellisesti tarkasteltuna

paremmuutta. Esimerkiksi henkilökohtaisen kauden parhaansa tai oman ennätöksensä tai maansa ennätyksen, sellaisissa lajeissa kuin se on mahdollista, rikkominen on jo saavutus tämän päivän kiristyneen kilpailun urheilukulttuurissa. Tällöin tulisikin olla vaihtoehtoisia tapoja mitata tällaistenkin maiden suorituksia suhteessa muihin. (Shibli ym. 2013, 38–39.)

4.4 Aiemman tutkimuksen anti

Tapahtumaselostuksia, -muistelmia ja tuloksia käsittelevää olympiakirjallisuutta löytyy hyllymetreittäin. Myös sankarikerronnallista sekä kaunokirjallisuussävytteistä hiihdon historiakirjallisuutta on tarjolla runsaanlaisesti. Niiden merkitys tälle tutkielmalle on ollut suhteellisen vähäinen. Sen sijaan tutkielmalle merkittävintä ainesta teoriaosuuden täytteeksi ovat tarjonneet hiihdon osalta etenkin Jussi Kirjavaisen (1941) *Suomalaiset suurhiihtäjät II*, Antero Heikkisen (1977) *Ammattilaisesta amatööriksi - Suomen hiihtourheilun ensi vaihe*, Harri Eljangon ja Jussi Kirjavaisen (1969) *Suomen hiihdon historia 1986-1969*, Helge Nygrenin ym. (1983) *Pitkä latu – Vuosisata Suomalaista hiihtourheilua* sekä Risto Nikun (2009) *Kovaa peliä Alpeilla – Miten Suomi sai ensimmäisen olympiamitalin hiihdossa*. Näissä teoksissa tehdään suhteellisen kattava tieteellinen valaisu lähdemerkintöineen Suomen hiihdon historiaan. Lajikulttuuriin kuuluvia murrosvaiheita avataan etenkin Heikkisen (1977) teoksessa yhteiskunnallisestakin perspektiivistä. Lisäksi oivaa materiaalia tarjosivat Suomen Hiihtoliiton vuosina 1948–1974 julkaisemat hiihdon vuosikirjat, joista löytyi näkökulmaa hiihdon kilpailuolosuhteisiin kansainvälistymisen viitekehysessä.

Terho Paltamo (1987) on tutkinut talviolympialaisten kansainvälistymistä vuosina 1924–1987. Paltamon tutkimus tarjoaa antia tarkemmin hiihtoon keskittyvälle tutkimukselle lajin globalistumisesta olympialaisten kontekstissa. Siinä saadut tulokset talviolympialaisten kansainvälistymisestä muodostavat tutkimuksen lähtöolettamuksen tälle tutkielmalle. Tehdyt havainnot hiihdon osalta tukevat tarkasteluani muodostaen laajemman viitekehysten, jonka puitteissa tarkastella hiihtoa perusteellisemmin. Tutkimus tarjoaa myös tarttumapintaa senkin vuoksi, että aikajakso päättyy vuoteen 1984. Kuitenkin Paltamo on jatkanut tutkimustaan tästäkin eteenpäin myöhemmin, josta löytyi selontekoa artikkelimuodossa *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirjassa 2001–2002*. Teoriaosuuteeni Paltamon tutkimus tarjoaa ainesta havainnollistamaan hiihtoa kansainvälistymisen ja globalistumisen kontekstissa varsinaista tutkimustehtävää ajatellen.

Paltamo tekee aktiiviseen ja passiiviseen kansainvälistymiseen pohjaten havaintoja talviolympialaisten kansainvälistymisestä. Kiistatta havaittua kansainvälistymistä osoittavat näkyvimmin ilmenevä aktiivinen toiminta eli osanoton kasvu, lajien lisääntyminen ja menestyksen jakautuminen entistä useammalle maalle. Passiivinen kansainvälistyminen ja sen eri variaatiot ovat tulleet viimeisimpinä vuosikymmeninä yhä keskeisemmiksi. Tässä kohtaa Paltamo viittaa median aseman korostumiseen talviolympialaisissa. Tämän oletan erityisesti voimistuneen vielä entuudestaan ja siten tarjonneen tällekin tutkimukselle mahdollisuuden tuoreille tulkinnoille. Paltamo on hyödyntänyt työssään maantieteellisiä tilastoja ja asteikkoja kuten ilmasto- ja kasvillisuusvyöhykkeitä, teollisuusalueita, väestömääriä, lämpötiloja sekä leveysasteita selvittäessään, millaisilta alueilta talviolympialaisten menestys tulee.

Yhtäläillä Paavo Seppänen (esim. 1968, 1981) on tutkinut muun muassa väestömääriin suhteuttaen olympialaisten menestystä. Seppäsen tutkimuksissa selvitetään, millaisista sosiaalisista ja kulttuurisista olosuhteista menestys on riippuvaista, tarkastellaan maiden voimasuhteita poliittisesta ja nationalistisesta näkökulmasta sekä haetaan selityksiä samojen kansalaisuuksien jaksottaiselle vaihtelulle.

Muutoin varsinaisesti maastohiihtoon kohdistuva tutkimus kaipaa tuoreempaa yhteiskuntatieteellistä katsantoa. Toimikoon tämä tutkielma yhtenä ponnahtimena sille.

5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimustehtävänäni on selvittää maastohiihdon globaalistumista. Tarkastelu kohdentuu talviolympialaisiin, joista tutkielmaani ovat valikoituneet vuodet 1924, 1936, 1952, 1972, 1988, 1998 ja 2014. Kyseiset olympialaiset ovat seuloutuneet aiemman tietämyksen nojalla sekä toisaalta tutkimuksen edetessä. Teorettinen viitekehys ja aiempi tutkimus ovat ohjanneet otoksen muotoutumista. Vuosien valikoitumisessa on mietitty hiihdon lajikulttuurissa esiintyviä murrosvaiheita, ja täten sijoittumista laajempaan viitekehukseen urheilun globaalistumisesta ja urheilukulttuurin muutoksesta. Otosvuosien kokoa voi perustella myös sillä, että säännönmukaisuuksien havaitseminen jakson ajalta oli helpompaa, mikä tuki mittauksen validiutta. Niistä oli myös muodostettavissa tasaisen aikavälin tarkastelujaksot, joiden avulla saattoi tehdä omia havaintoja. Tehdyt havainnot eivät ohjanneet otosvuosien valikoitumista.

Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa tuottaa määrällisin tilastoaineistoin kuvaa lajin muutoksesta osallistujamaiden, kilpailijamäärien ja kilpailtujen lajien suhteen sekä täten menestyksen jakautumisesta maiden kesken. Tutkimusaineistosta nousseet havainnot, ja niiden vertailu aiempaan tietoon, ovat auttaneet tarkemman tutkimusongelman muotoutumisessa. Lähdeaineistosta muodostettu teorettinen viitekehys toimikin tässä vaiheessa päättelyn ja tulkinnan apuna, ja ohjasi tutkimusprosessin etenemistä. Tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet tämän pohjalta seuraaviksi:

1. Miten hiihto on globaalistunut talviolympialaisten osallistujamaiden, kilpailijamäärien sekä kilpailtujen lajien suhteen?
2. Minkälaisia ovat maiden voimasuhteiden muutokset lajin laajenemisen seurauksena?

Tarkasteluni kohdentuu vielä tarkemmin tutkimuksen osoittamien maastohiihdon menestysmaiden Pohjoismaiden ja Neuvostoliiton/Venäjän välisten voimasuhteiden muutoksiin. Valintaa ovat ohjanneet vuoropuhelu teorian kanssa, toisaalta omat ennakkokäsitykseni sekä aiemman tutkimuksen pohjalta muotoutuneet hypoteesit. Täysin huomiotta ei tule kuitenkaan jättää myös muita tuloslistoille nousseita maita, jotka kertovat jo lajin kohoamisesta kansainvälisesti sekä lajin laajenemisen osalta että täten myös menestyksen panoksen jakautumisesta.

5.1 Aineistot ja menetelmät

Aineistona tutkimuksessa käytän wikipediassa ja sports-reference -sivustoilla julkaistua valmista tilastomateriaalia tutkielmaan valikoituneiden olympialaisten osalta. Olen kerännyt tiedot olympialaisten urheilumuodoista, kilpailulajeista, osallistujamaista sekä urheilijamääristä sekä kokonaisuudessaan että erikseen hiihdon osalta. Tarkastelen näiden muutosta tilastollisten analyysimenetelmien avulla. Otin myös kyseisistä aineistolähteistä tarkasteluun olympialaisten maastohiihdon kilpailulajien tulokset täydellisessä muodossa. Näistä muodostin kokonaistaulukot pisteyttäen mitalimaat mitalin arvon huomioiden laskutavalla kulta=10 pistettä, hopea=8 pistettä ja pronssi=6 pistettä. Sen perusteella sain pisteytettyä ja taulukoitua myös kokonaistilastot olympialaisten mitalimaista, joiden ”paremmuusjärjestys” on laskettu useissa tilastoissa mitalimäärien perusteella. Näin molemmat taulukot noudattavat tilastollisesti samanlaista kaavaa, ja luvut ovat suhteutettavissa toisiinsa. Taulukoista on muodostettu yhteenvedona kuvat 1 ja 2, jotka näkyvät tulososiossa. Kaaviot osoittavat maiden välisiä voimasuhteita, niiden mahdollista muutosta sekä pysyvyyttä otantajaksolta muodostuneen 10 parhaan maan osalta. Niissä ovat nähtävissä myös pistetilanteet kilpailukohtaisesti.

Aineistoa analysoidaan aiempaa tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen, joten siinä mielessä tutkimus lukeutuu myös laadullisen tutkimuksen piiriin. Tutkimus tukeutuu historiallissosiologiseen tutkimusotteeseen. Toisin sanoen sosiologisia tutkimuskysymyksiä tarkastellaan historiallisesta perspektiivistä (Andersson ym. 2005, 8). Historialliselle sosiologialle on tyypillistä eksplisiittinen teoriasuhde, mikä erottaa otteen suoraan historiantutkimuksesta. Teorioiden hyödyntäminen pyritään tekemään näkyväksi; teoria kantaa koko tutkimuksen. (Anttila 2005a, 101.)

Käytin tarkastelemieni vuosien välillä muutoksen havaitsemiseksi apunani historiallissosiologiselle tutkimusotteellekin luonteenomaista vertailua. Vertailun avulla pyrin löytämään tarkastelemissani olympialaisissa ilmenevien huomioiden välille yhteyksiä. Jouduin suorittamaan vertailua myös hieman luonnollisestikin muiden, tarkasteluni ulkopuolisten kisojen välillä. Vertailun avulla pystyy havaitsemaan mitä ei löydy, jolloin ymmärrettävyys jonkin puuttumisesta voi muuttua merkitykselliseksi (Anttila 2005b, 203).

Siirtyessäni tarkastelemaan menestyneimpien maiden välisiä voimasuhteita käytin apunani periodisointia, joka on myöskin tyypillinen väline historiallissosiologisessa tutkimusotteessa.

Periodisoinnissa ajallisesti jäsennetty prosessi pilkotaan peräkkäisiksi kohtalaisen yhtenäisiksi aikakausiksi (Andersson 2005, 176). Tässä tutkimuksessa jaottelu on tehty siten, että vuodet 1924 ja 1936, 1952 ja 1972 sekä 1988, 1998 ja 2014 muodostavat omat periodinsa. Kyseiset periodit eivät ole ajallisesti yhtä pitkiä, mutta niiden välille muodostuvat aikajaksot ovat sen sijaan keskenään samanpituisia. Tutkittavan prosessin aikakausia erottavat toisistaan käännekohtat. Ne ovat kohtia, joissa tapahtuu huomattavaa muutosta tutkimuksen kohteena olevassa ilmiössä. Käännekohtia voivat olla nopeat ja rajut murrokset, mutta myös vaikeammin havaittavat hitaat pitkän aikavälin rakenteelliset murrokset, jotka voidaan mahdollisesti vasta jälkikäteen mieltää sellaisiksi. Käännekohtia voivat olla myös jotkin tapahtumat tai ilmiöt, joista ei kuitenkaan muodostu sellaisia, sillä niillä ei ole pysyviä tai merkittäviä vaikutuksia, mutta aikalaiset voivat mieltää ne käännekohtiksi. (Andersson 2005, 176–178.) Tässä tutkimuksessa esimerkiksi nopeaksi ja rajuksi murrokseksi voidaan luokitella toinen maailmansota ensimmäisen ja toisen tarkastelujakson välillä. Hitaammaksi voidaan luokitella taas toisen ja kolmannen jakson väliltä alkanut urheilukulttuurin eriytyminen ja sen myötävaikutuksesta nopeutunut lajien lisääntyminen sekä esimerkiksi hiihdossa vapaan hiihtotyylin mukaan tulo. Muutoin murroksia sijoittuu myös tarkastelujaksojen sisälle, jotka on myöskin otettu tarkastelussa huomioon.

5.2 Tutkimuksen luotettavuudesta

Tämän kaltaisten tutkielmassa käyttämieni internet -lähteiden sisältämien tietojen hyödyntämisen suhteen on oltava suhteessa kriittinen. Aineistojen selailu osoittikin lähteiden sisältävän toisistaan poikkeavia lukumääriä, ja jouduinkin vertailemaan tietoja keskenään eri lähteiden välillä laskutoimituksiakin tehden. Yhtenä tuki-tietolähteenä käytin tässä myös *Sadan vuoden olympiadi* (2007) suomalaisen olympialiikkeen historiaa käsittelevää teosta, jossa samoja olympialaiskohtaisia lukumääriä maista, kilpailijoista ja urheilumuodoista on koottuna tutkijoiden toimesta. Luotettavina voinee myös pitää hiihdon historiakirjallisuuden sisältämiä lukemia, jotka vastaan tullessaan toimivat myös vastaavanlaisena tarkastuslähteenä.

Kuitenkin siitä, mikä onkaan ”todellinen osanottajamäärä” osallistujien ja maiden suhteen, ei voi olla täysin varma. On luultavaa, että lähteissä esiintyviin numeerisiin poikkeavuuksiin on saattanut vaikuttaa se, että niitä on laadittu eri perusteista käsin. Esimerkiksi joissain on laskettu kilpailijamääriin myös epävirallisten lajien edustajia, kun taas toisissa ei. Mikä onkaan sääntö

sille, lasketaanko varaedustajia, keskeyttäneitä, hylättyjä vai vain maaliin tulleet? Paltamo (1987) toteaaakin, että kilpailijamäärästä on olemassa useampia eri laskumetodeja. Myös tutkimuksissa käytetyissä luvuissa voi olla heittoja, koska ”järjestäjille on edullista pyrkiä paisuttamaan keinoitekoisesti tapahtumaansa”. (Paltamo 1987, 44.) Huomasinkin, kuinka ilmoitettu maalukumäärä poikkesi laskemalla saatuun, sen ollessa usein suurempi. Noudatinkin itse laskutapaa, jossa luin mukaan myös keskeyttäneet tai starttaamattomat sen ollessa tutkimustehtävääkin mukailevampi.

Pohdintaa herätti myös se, onkohan laskuissa otettu huomioon saman urheilijan osallistuminen useampaan eri urheilumuotoon tai kilpailulajiin? Vastaavasti joissain aineistoissa kilpailulajeihin oli luettu mukaan myös epävirallisia lajeja. Tarkkana aineistojen käsittelyssä täytyi olla lisäksi urheilumuoto- ja kilpailulaji -termin käytön suhteen, joissa oli havaittavissa mahdollista huolimattomuutta. Itse laadin taulukot jättäen pois epäviralliset niin kutsutut näytöslajit, joita ei myöskään mitalitaulukoihin ole laskettu. Vain olympialaisten alkupuoliskolla mukana olleen sotilaspartiohiihdon yhteys kilpa- ja huippu-urheiluun kun on kyseenalainen, olisi se siten ikään kuin vääristänyt tarkastelua.

Sport-reference -sivuston luotettavuutta lisännee sivustollakin sen laatijoiksi mainitut kansainvälisen olympiahistorioitsijoiden yhdistyksen jäsenet. Myös selostukset tietojen keruusta tukevat niiden totuudellisuutta. Mahdollista valmiiden aineistojen epätarkkuuksista tai muista virheistä tuloksiini aiheutuneilla luvun tai parin heitoilla osallistujamäärissä ei kuitenkaan ole niin suurta merkitystä tutkimuksessani, jossa päätarkoitukseni on osoittaa muutoksen yleistä suuntaa. Lukujen täsmävyyttä tuli kuitenkin väistämättä tarkastettua tutkimusprosessin kulun aikana. Kokonaisuudessaan näin toimittuani uskon taanneeni tutkimuksen reliaabeliuden.

Oman ennakkotietouteni ja positioni itselle läheiseen tutkimuskohteeseen nähden koen myös helpottaneen osaltaan tutkimusprosessissa. Heikkinen (1973) kirjoittaaakin, että vaikka objektiivisuuteen pyrkiminen on erityisesti historiallisiin lähteisiin painottuvassa tutkimuksessa oleellista, voi omien lähtökohtien ja tulkintalogiikoiden tunnistaminen ja tunnustaminen olla parempi kuin niiden työntäminen kokonaan taka-alalle. Samoista lähteistä voidaan tällöin tehdä erilaisiakin tulkintoja. (Heikkinen 1973, 39.)

6 TULOKSET

6.1 Lisää väriä hiihtomaihin

Talviolympialaiset ovat kokonaisuudessaan kansainvälistyneet. Kuten taulukosta 1 on nähtävissä, ovat kisat kokeneet muutosta maa- ja kilpailijamäärien sekä urheilumuotojen ja kilpailulajien suhteen lukemien kasvaessa. Kun vielä ensimmäisiin kisoihin otti osaa 291 urheilijaa 16:sta maasta ja kilpailtiin 7 urheilumuodossa ja 17 kilpailulajissa, ovat luvut tähän päivään mennessä moninkertaistuneet. Viimeisimmissä eli vuoden 2014 talviolympialaisissa osanottajia oli 2748, 89:stä maasta, ja kilpailuja käytiin 15:ssä urheilumuodossa ja peräti 98:ssa kilpailulajissa. (Taulukko 1.) Taulukko toimii lähtökohtana ja suhteuttamis pohjana, kun siirrytään seuraavaksi tarkastelemaan tarkemmin maastohiihdon vastaavia lukuja.

TAULUKKO 1. Talviolympialaisten maa- ja kilpailijamäärät sekä urheilumuotojen ja kilpailulajien lukumäärät seitsemien tarkasteltavien talvikisojen osalta.

	1924	1936	1952	1972	1988	1998	2014
Maita	16	28	30	35	57	72	89
Kilpailijoita	291	668	693	1008	1426	2180	2748
Urheilumuotoja	7	8	8	10	11	14	15
Kilpailulajeja	17	17	22	35	46	68	98

TAULUKKO 2. Maastohiihdon osallistujamaat maanosittain sekä kilpailijamäärät järjestyksessä seitsemien tarkasteltavien talviolympialaisten osalta.

Chamonix	Garmisch- Partenkirchen	Oslo	Sapporo	Galgary	Nagano	Sotshi
1924	1936	1952	1972	1988	1998	2014
(12 maata, 59 kilpailijaa)	(21 maata, 109 kilpailijaa)	(18 maata, 138 kilpailijaa)	(18 maata, 152 kilpailijaa)	(33 maata, 197 kilpailijaa)	(34 maata, 228 kilpailijaa)	(54 maata, 298 kilpailijaa)
Suomi	Suomi	Suomi	Suomi	Suomi	Suomi	Suomi
Ruotsi	Ruotsi	Ruotsi	Ruotsi	Ruotsi	Ruotsi	Ruotsi
Norja	Norja	Norja	Norja	Norja	Norja	Norja
Italia	Italia	Italia	Italia	Italia	Italia	Italia
Sveitsi	Sveitsi	Sveitsi	Sveitsi	Sveitsi	Sveitsi	Sveitsi

Tsekkoslovakia	Tsekkoslovakia	Tsekkoslovakia	Tsekkoslovakia	Tsekkoslovakia	Tsekki + Slovakia	Tsekki + Slovakia
Ranska	Ranska	Ranska		Ranska	Ranska	Ranska
Unkari		Unkari		Unkari		Unkari
Puola	Puola	Puola	Puola		Puola	Puola
Latvia	Latvia				Latvia	Latvia
Jugoslavia	Jugoslavia	Jugoslavia		Jugoslavia		
	Viro				Viro	Viro
	Saksa	Saksa	Saksa(t)	Saksa(t)	Saksa	Saksa
	Bulgaria	Bulgaria	Bulgaria	Bulgaria	Bulgaria	Bulgaria
	Romania	Romania		Romania	Romania	Romania
	Espanja			Espanja	Espanja	Espanja
	Turkki			Turkki		Turkki
	Itävalta	Itävalta	Itävalta	Itävalta	Itävalta	Itävalta
	Iso-Britannia		Iso-Britannia	Iso-Britannia		Iso-Britannia
		Islanti				Islanti
			Neuvostoliitto	Neuvostoliitto	Venäjä	Venäjä
				Liettua	Liettua	Liettua
				Kreikka	Kreikka	Kreikka
				San Marino		
				Liechtenstein	Liechtenstein	
					Kazakstan	Kazakstan
					Valko-Venäjä	Valko-Venäjä
					Ukraina	Ukraina
					Tanska	Tanska
					Kroatia	Kroatia
					Makedonia	Makedonia
						Serbia
						Moldova
						Luxemburg
						Bosnia & Herze- govina
						Armenia
						Irlanti
						Slovenia
Yhdysvallat	Yhdysvallat	Yhdysvallat	Yhdysvallat	Yhdysvallat	Yhdysvallat	Yhdysvallat
	Kanada	Kanada	Kanada	Kanada	Kanada	Kanada
				Guatemala		

				Costa Rica		
				Meksiko		
				Argentina		
						Brasilia
						Chile
						Peru
						Bermuda
						Dominica
	Japani	Japani	Japani	Japani	Japani	Japani
			Mongolia	Mongolia	Mongolia	Mongolia
			Taipei			
				Etelä-Korea	Etelä-Korea	Etelä-Korea
				Kiina	Kiina	Kiina
						Nepal
						Intia
						Iran
					Kenia	
						Togo
				Australia	Australia	Australia
				Fiji		

 Eurooppa	 Aasia	 Oseania	 Poissaolo
 Pohjois-Amerikka	 Etelä- ja Väli-Amerikka	 Afrikka	

TAULUKKO 3. Maastohiihdon kilpailulajien lukumäärä talviolympialaisissa kisa kohtaisesti tarkasteltuna.

Kisat:	Chamonix 1924	Garmisch- Partenkirchen 1936	Oslo 1952	Sapporo 1972	Calgary 1988	Nagano 1998	Sotshi 2014
Kilpailulajit (lkm):	2	3	4	7	8	10	12

Hiihto on levittäytynyt maailmalla yhä laajemmalle. Kuten taulukosta 2 on nähtävissä, on maastohiihdon osallistumisen painopiste suuntautunut talviolympialaisissa yhä enemmän Euroopasta muihin maanosiin (taulukko 2). Kuitenkin Eurooppa näkyy hallitsevana maanosana

taulukkoa tarkasteltaessa. Maiden määrän kasvu aina kisoittain muihin maanosiin nähden näkyy myös Euroopan kohdalla huomattavana. Euroopassa lienevät ilmastonsa, kulttuurinsa ja elinkeinjensa puolesta otollisimmat puitteet hiihdolle. Paltamon (1987) mukaan kuuma ilmasto rajaa Afrikan talviurheilumahdollisuudet minimaaliseksi. Uskonnoilla ja elinkeinoilla taas saattaa olla etenkin Afrikassa ja Aasiassa kilpaurheilua ehkäisevä vaikutus, vaikkakin maantieteelliset ja ilmastolliset puitteet hiihdolle löytyisivät. (Paltamo 1987, 175.) Tämä näkyykin taulukossa niiltä osin, että kyseisten maanosien maita näkyy selkeimmin vasta viimeisimmissä eli vuoden 2014 Sotshin kilpailuissa. Kilpailut ovat tämän puolesta selvästi tähänastisista kansainvälisimmät.

Kuitenkin jo Aasiassa Japanissa vuonna 1972 ja 1998 järjestetyissä kisoissa näkyy joitakin Aasian maita. Samankaltainen ilmiö näyttäytyy myös Amerikan mantereella Kanadassa 1988 järjestetyissä Calgaryn kisoissa, jolloin lämpimistä Etelä-Amerikan oloista tulleet maat näkyvät osallistujalistoilta. (Taulukko 2.) Tämä kertonee siitä, kuinka samassa maanosassa järjestetyissä kisoissa kyseisen maanosan edustus myös kasvaa. Paltamo kirjoittaa havaitun, että Euroopassa järjestetyissä kisoissa osanotto kasvaa, mutta Euroopan ulkopuolisissa pienenee. Pitkä kilpailumatka muihin maanosiin korottaa eurooppalaisten edustuskustannuksia, ja supistaa joukkueiden koon minimiin. Heikoimmat talviurheiluvaltiot jäävät kokonaan pois kaukaisista kisoista. (Paltamo 1987, 185–188.) Lieneekö sama koskettavan myös Aasian valtioita? Toisaalta monetkin kyseiset havaitsemiani uudet valtiot, kuten Mongolia, Etelä-Korea ja Kiina, ovat jatkaneet tästäkin eteenpäin osallistumista, vaikkakin seuraava kilpailu olisi eri mantereella.

Joidenkin maiden osallistumisessa on havaittavissa väli vuosia. Esimerkiksi Iso-Britannia, Unkari, Viro, Turkki, Romania nähdään tällaisina maina. (Taulukko 2.) Osanotto kisoihin on Paltamon (1987) mukaan vaihdellut poliittisista, taloudellisista ja maantieteellisistä syistä (Paltamo 1987). Huomattava oli tietenkin maiden liittymiset tai itsenäistymiset, kuten tiedetään esimerkiksi Viron kohdalla, mutta joissain tapauksissa maiden boikotoinnit poliittisista syistä ovat voineet myös vaikuttaa. Toisaalta myöskin päinvastoin tarkasteltaessa yksittäisen valtion osallistumista voi esimerkiksi nationalismi olla valtioille voimakkain motiivi lähettää edustajiaan olympialaisiin. Yksityinen urheilijakin voi osallistua myös pelkän henkilökohtaisen kunnian toivossa, mutta valtiolla on aina osallistumisen taustalla nationalistisia tai poliittisia pyyteitä. (Paltamo 1987, 188.) Poisjääntitapauksiksi lasketaan myös sodan myötä kilpailujen ulkopuolelle tuomitut tai omasta toimestaan pois jättäytyneet valtiot.

Osallistumista on voinut myös rajoittaa se, että jonain vuonna lunta ei ole tullut jollain maantieteellisellä alueella riittävästi. Tämä on puolestaan voinut vaikuttaa kilpailujen järjestämiseen sekä harjoitteluun omassa maassa. Aina ei myöskään välttämättä ole resursseja panostaa harjoitteluun ulkomailla. Edellä mainittujen lisäksi myös maassa vallinnut senhetkinen hiihdon tulostaso on voinut vaikuttaa siihen, miksi jokin maa ei ole jonain vuonna osallistunutkaan. Tällöin on saatettu panostaa muihin lajeihin.

Yleisenä havaintona voidaan nähdä se, kuinka sellaisten valtioiden osanotto pysyttelee vakiona, joilla harjoittelulle soveltuvat olosuhteet ovat otolliset. Tällaisia maita ovat Pohjoismaiden lisäksi vuoristoisille seuduille sekä Alppi-ilmastoon sijoittuvat Keski-Euroopan maat, Italia, Yhdysvallat, Kanada sekä Japani. Kyseisten maiden menestyskin seuraa vastaavaa kaavaa, kuten on nähtävissä seuraavan luvun kuvasta 2.

Kun tarkastellaan maiden määrän kasvua, on mielenkiintoista huomata, että niiden kasvu ei noudata samaa kaavaa. Voidaan esimerkiksi nähdä, kuinka Garmisch-Partenkirchenin ja Sapporon talvikisojen välillä maiden osanotto on pysynyt vakiona. Calgaryn kisoista alkaen se on taas lähtenyt kasvuun. (Taulukko 2.) Calgarya edeltävät Sarajevon talviolympialaiset olivat ensimmäiset kisat, joissa vapaa hiihtotyylä oli mukana kilpailuohjelmassa. Voidaankin kysyä, onko se ollut osasyynä uusien maiden osallistumisen lisääntymiselle? Yhtälailla huomataan myöhemmissä kisoissa, kun yleisössä mielenkiintoa herättäviä kilpailulajeja on lisätty ohjelmaan, on maidenkin osanotto jälleen kasvanut. Houkutteleeko se tällöin esimerkiksi sellaisia uusia maita, joissa joukkuelajit ovat tyypillisesti valta-asemassa? Toki tässä yhteydessä voidaan pohtia sitäkin, onko osallistumiselle asetettuihin rajoihin tullut tässä kohtaa myöskin muutosta, mikä on vaikuttanut maiden määrän kasvuun. Näihin olemassa oleviin lähteisiin tukeutuessani en kuitenkaan saanut siihen selvyttä.

Kilpailulajit ovat lisääntyneet tasaisesti lukuun ottamatta vuosien 1952 ja 1972 välillä tapahtunutta harppausta (Taulukko 3). Sen sijaan maiden osanottoluvuissa ei ole tapahtunut lisääntymistä niiden pysyessä vakiona kyseisten vuosien kohdalla (taulukko 2). Havainto on mielenkiintoinen sikäläkin, että talviolympialaisten televisiointi on aloitettu kyseisen aikajakson sisällä, vuonna 1956. Tämän mukaan siis televisiointi ja täten yleinen lajin näkyvyyden lisääntyminen eivät olisi levittäneet lajia laajemmalle. Vai ovatko vain vuoden 1972 Sapporon kisat vain poikkeus ”kaukaisuutensa” vuoksi ja televisioinnin tuoma muutos hitaanlainen?

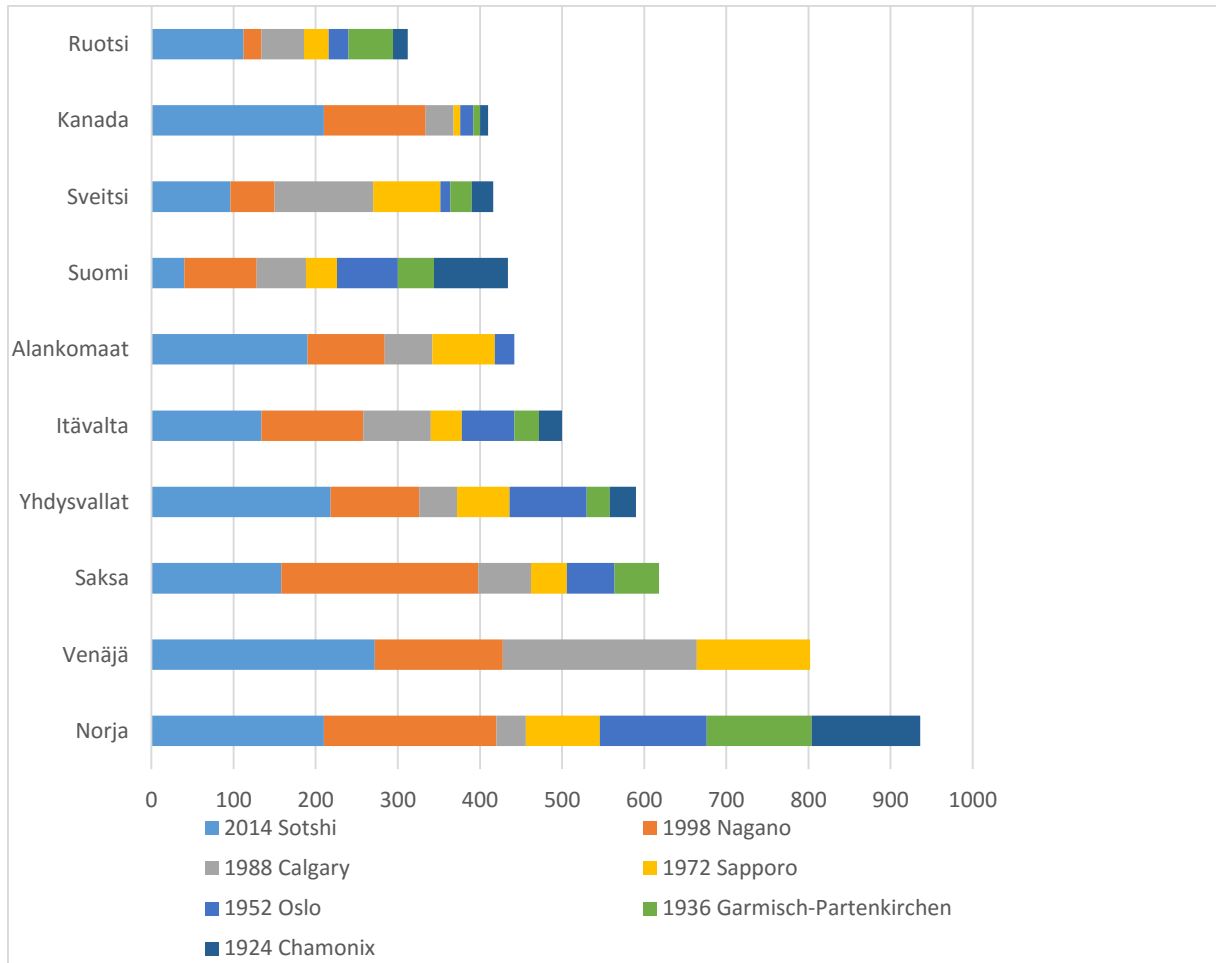
Naisten mukaantulo hiihtoon Oslossa vuonna 1952 näkyy osallistujamäärän kasvussa. Sen sijaan maiden osanotto ei ole kasvanut. Tämä voi kertoa luonnollisestikin siitä, että naishihtäjät tulevat samoista jo miehissäkin mukana olleista hiihtomaista.

On myös havaittavissa, kuinka hiihdon osallistujamäärät eivät kasva samassa suhteessa osallistujamaiden kanssa. Osallistujamäärät saattavat jonain vuonna kasvaa, vaikka maamäärät pysyisivätkin samana. Osallistujamäärien kasvu on vielä nopeutunut huomattavasti koko tarkastelujakson jälkimmäisellä puolella. (Taulukko 2.) Yleinen globalisaatiokehitys tiedonkulun helpottumisen ja nopeutumisen myötä lienee tämän muutoksen merkittävimpana selittäjänä. Myös kiintiöiden mahdollinen kasvu eli se, montako hiihtäjää maista voidaan kisoihin valita, selittää ensinnäkin osallistujamäärien suhteellista kasvua maiden määriin nähden sekä toiseksi osallistujamäärien kasvun nopeutumista. Kun menestystä alkaa tulla, kasvavat tällaisilla mailla kiintiöt. Mitä pidemmälle ajankulussa mennään, tulee menestyviä maita lisää, kuten on nähtävissä seuraavan luvun kuvista. Menestys myös kasvattanee innostusta ja täten harrastajapiiriäkin, jolloin kiintiöt pidemmällä aikavälillä saattavat kasvaa. Kiintiöiden kasvussa tulee kuitenkin sille määritelty raja vastaan. Myös naisten hiihtoharrastuksen yleistyminen ylipäätään on saattanut näkyä osallistujamäärissä maiden osanoton niinkään kasvamatta.

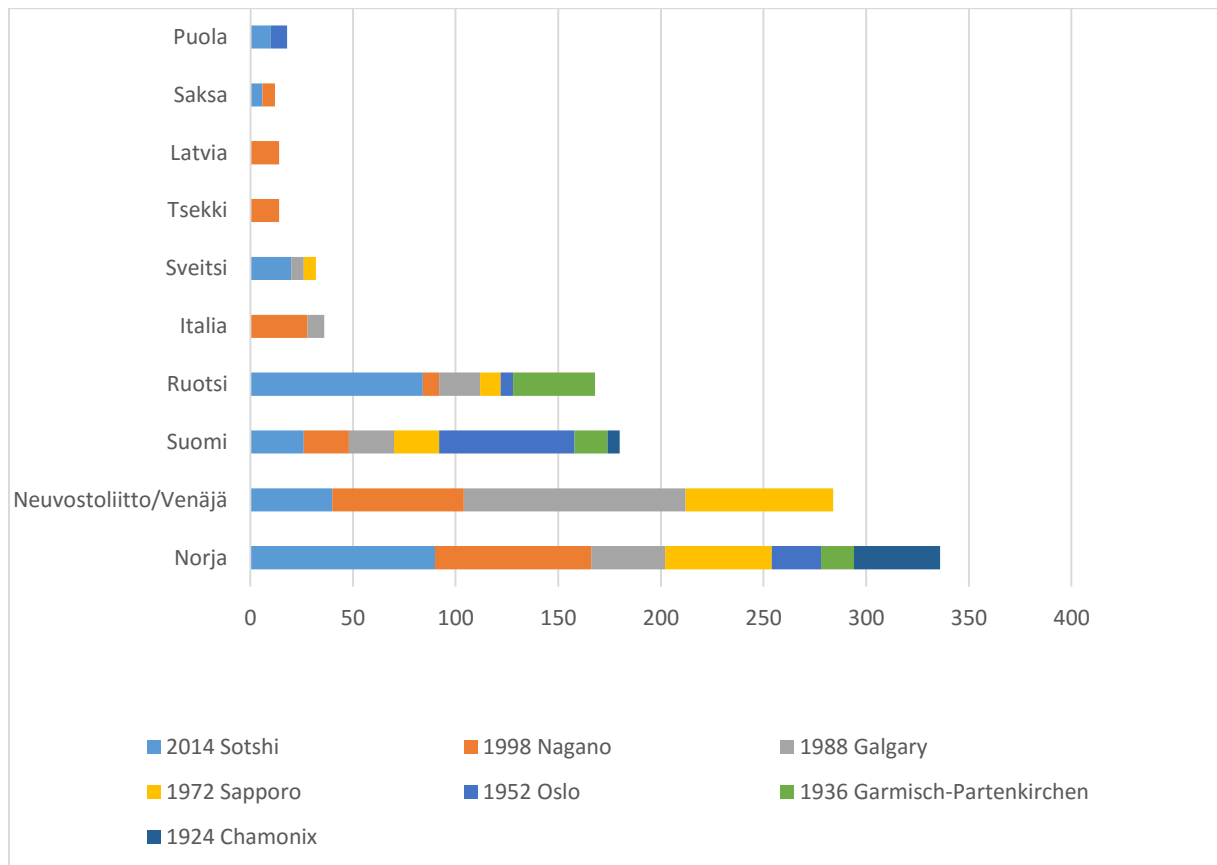
Mikä muu saattaa selittää osallistujamäärien suurempaa kasvutahtia suhteessa maamääriin? Sen lisäksi, että maiden osallistumisessa on saattanut olla poisjäämisiä jo edellä mainituista syistä. Esimerkiksi Sapporon kisat saattavat olla poikkeus pitkän etäisyytensä vuoksi. Jotkin vuodet saattavat taas olla jossain päin maailmaa lumitilanteensa puolesta huonoja. Vielä muutama vuosikymmen sitten kun ei huippuhihtäjien harjoittelu korvaavissa oloissa ollut yhtä helposti järjestettävissä kuin mitä se on tänä päivänä.

6.2 Voimasuhteet muuntuvat

Edellisessä luvussa osoitin, kuinka hiihto on laajentunut sekä harrastajamaiden että kilpailtujen lajien suhteen, kuten on tapahtunut myös koko talviolympialaisten suhteen. Tällöin menestyskin on jakaantunut yhä useammalle maalle, mikä näkyy tämän luvun kuvista 1 ja 2. Kyseisen havainnon kansainvälistymisestä tekee jo Paltamo (1987) tutkimuksessaan yleisestikin talviolympialaisten kaikkien lajien kohdalla.

KUVA 1. Maiden menestys talviolympialaisten kaikissa lajeissa mitaleihin pisteytettynä (Kulta 10p., hopea 8p., pronssi 6p.).

KUVA 2. Maiden menestys talviolympialaisten maastohiihdossa mitaleihin pisteytettynä (Kulta 10p., hopea 8p., pronssi 6p.)

Kun kilpailulajit ovat lisääntyneet, ovat menestyneisiin maihin lukeutuneet samalla pääsääntöisesti kasvattaneet mitalimääriään ja pisteytyksiään suhteellisesti tarkasteltuna, poikkeusvuosia lukuun ottamatta. Samat maat kuuluvat tuloslistoilla kisoista toiseen menestyneiden joukkoon, vaikkakin rinnalle on noussut uusia haastajamaita. Perinteisesti vahvat hiihtomaat eli Pohjoismaat sekä Neuvostoliitto/Venäjä erottuvat tuloslistoilla kärjessä. Vain niiden keskinäinen järjestys toisiinsa nähden on vaihdellut. Kirjavainen (1957, 7) kirjoittaakin, että hiihtomaiden kesken voimasuhteiden muutokset tapahtuvat hitaasti. Mikäli suurempia muutoksia tapahtuu, riippuu niiden pysyväisyys paljonkin maiden reserveistä, vähemmän yhden suurkilpailun tuloksista, joihin vaikuttaa olennaisesti senhetkiset olosuhteet. (Kirjavainen 1957, 7.) Tällaisilla mailla olisi toisaalta mahdollisuus lähettää kilpailuihin useampikin menestyvä hiihtäjä. Toisaalta myöskin heillä olisi tulevaisuutta ajatellen ”varastossa” tuottaa uutta nuorempaa potentiaalista menestyvää kilpailijakaartia. Niin kutsutuilla hiihtomailla urheilijakokoonpanot ovatkin suuremmat suhteessa muihin maihin.

TAULUKKO 4. Hiihdossa menestyneimpien maiden mitalit pisteytettynä (Kulta 10p., hopea 8p., pronssi 6p.) hiihdossa ja kaikissa lajeissa sekä maiden keskinäinen järjestys toisiinsa nähden eroteltuna kolmena tarkastelujaksona.

	Hiihto (1924 ja 1936)	Kaikki lajit (hiihtomaiden keskinäinen järjestys listalla toisiinsa nähden)
1.	Norja $42 + 32 = 74$	$132 + 128 = 260$ (1.)
2.	Suomi $6 + 12 = 22$	$90 + 44 = 134$ (2.)
3.	Ruotsi $16 = 16$	$18 + 54 = 62$ (3.)

	Hiihto (1952 ja 1972)	Kaikki lajit (hiihtomaiden keskinäinen järjestys listalla toisiinsa nähden)
1.	Suomi $66 + 22 = 88$	$74 + 38 = 112$ (3.)
2.	Neuvostoliitto $78 = 78$	$138 = 138$ (2.)
3.	Norja $24 + 52 = 76$	$130 + 90 = 220$ (1.)
4.	Ruotsi $6 + 10 = 16$	$24 + 30 = 54$ (4.)

	Hiihto (1988, 1998 ja 2014)	Kaikki lajit (hiihtomaiden keskinäinen järjestys listalla toisiinsa nähden)
1.	Norja $22 + 116 + 90 = 228$	$36 + 210 + 210 = 456$ (2.)
2.	NL/ Venäjä $108 + 64 + 40 = 212$	$236 + 156 + 272 = 664$ (1.)
3.	Ruotsi $20 + 8 + 84 = 112$	$52 + 22 + 112 = 186$ (3.)
4.	Suomi $22 + 22 + 26 = 70$	$60 + 88 + 40 = 188$ (4.)

Tulostason muutosta maiden välillä onkin nähtävissä kuvasta 2 kisaakohtaisesti sekä taulukosta 4 jaksokohtaisesti. Tällöin taustatekijöillä kuten olosuhteilla on paljon vaikutusta yksittäisen maan sijoitukseen. Esimerkiksi Calgaryn vuoden 1988 kisoissa Olympiakomitean valmennusvaliokunnan kokouksessa pohdittiin huollon osuutta Suomen jäätyä laskuissa. (OK:n raportti 1988.) Oslon 1952 kisoissa Suomi taas menestyi mainiosti tuomisenaan naisten 10 kilometrin kolmoisvoitto, miesten viestikulta ja Veikko Hakulisen 50 kilometrin voitto. Huomattavaa tuolloin oli Suomen menestyminen sodan jälkeen. Toisaalta Suomen mainitaan olleen sodan jälkeen jälleen sankoin joukoin suksilla. Suomessa järjestettiin jo vuonna 1946 sadat kansainväliset ja kansalliset hiihtokilpailut. (Nygren ym. 1983, 90.) Kyseinen

tarkastelujakso oli Suomelle menestyksekkäs nimenomaan maastohiihdossa, jossa Suomi ylsi menestyneimmäksi maaksi. Muutoin Suomi jäikin jaksolla kokonaistilastossa muiden maiden varjoon.

Maastohiihdossa menestyneet maat näkyvät myös kokonaistilaston kärjessä (kuva 1, kuva 2). Tämä kertoo, että kyseisillä mailla on paljon menestyjiä lajissa. Tämä on nähtävissä muidenkin maiden tai lajien kohdalla. Esimerkiksi tyypillisesti jääkiekkoon erikoistunut Kanada tai pikaluistelumaana tunnettu Alankomaat näkyvät kuvassa 1 kärkimaiden joukossa. Lieneekö menestys näillä mailla tullutkin juuri kyseisistä lajeista? Yksittäisestä lajista tulleella menestyksellä voi olla huomattavaa vaikutusta maan tilastosijoitukseen. Esimerkiksi vuonna 1988 Calgaryssa Suomi menestyi mäkihypyssä erinomaisesti ja olikin kokonaistilastolla kärkimaiden joukossa. Onkin syytä kysyä, voiko menestys yksittäisessä lajissa nostaa maan kokonaistilastossa kärjen joukkoon? Toki tässä voi olla kilpailukohtaista vaihtuvuutta ajan saatossakin. Tänä päivänä esimerkiksi vastaavalla ”potilla” saatettaisiinkin olla vielä korkeammalla yleisen kansainvälistymiskehityksen myötä. Kokonaistilastolista on myös kokenut hienoista muutosta ajansaatossa, mikä lienee osaltaan lajivalikoimankin lisääntymisen seurausta. Sattumalla voi kuitenkin olla tässä iso osansa; miten muut maat kulloinkin menestyvät ja missä lajeissa.

Lisäksi yksittäisen urheilijan saavutuksilla on myös ollut vaikutusta maan sijaintiin mitalitilastolla. Esimerkiksi Puola on juurikin noussut tällaisena maana hiihtotilastossa menestyjien joukkoon. Maastohiihdon puolelta on myös lukuisia yksittäisiä urheilijatapauksia, jotka ovat menestyksellään luokiteltu koko kisojen menestyneimmiksi urheilijoiksi. Nämä tulevat usein yllättäen ”hiihtomaiksi” luetuista maista kuten Galina Kulakova Neuvostoliitosta vuonna 1972, Björn Dählie Norjasta vuonna 1998 ja Larisa Lazutina Venäjältä vuonna 1998. Tämä voi kertoa lajiin erikoistuneiden maiden resursseista, panostuksesta lajin ympärillä, mutta myös siitä, että kilpailulajeja on hiihdossa tarjolla moniin muihin urheilumuotoihin nähden enemmän.

Huomattavaa oli Neuvostoliiton nousu vuonna 1952 murtamaan Pohjoismaiden asemaa hiihtomaiden kärjessä. Maa tuli olympialaisiin mukaan kyseisenä vuonna ja vei heti ensimmäisissä kisoissa ”potin” kotiin. Neuvostoliiton urheilusaavutukset herättivätkin hämmennystä kyseisenä aikana koko muussa urheiluvassa maailmassa (Kaloniemi 1955, 57). Maan noustessa kärkimaiden joukkoon huomataan, kuinka Norjalla mitalimahdollisuudet kaventuvat, toisin sanoen mitaleja tulee rajoittuneemmista lajeista. Norja kuitenkin pitää

pintansa hiihdon kärkimaana kyseisellä viimeisellä tarkastelujaksolla. Tämä voi kiiriä siitä, että maa on ryhtynyt panostamaan vain tiettyihin lajeihin, joista maastohiihto on yksi. Väkirikkaalla Neuvostoliitolla/Venäjällä taas on varaa panostaa useampiin lajeihin. Vaikka maastohiihdossa tarjoutuu monen kilpailulajinsa ansiosta mitalimahdollisuuksia yhtä menestyvää maata kohden runsaasti, ei siitä saatu runsasmitalinen menestys välttämättä kuitenkaan riitä kokonaistilaston kärkeen. Tästä kertoo viimeisen tarkastelujakson tulokset Norjaa ja Neuvostoliittoa/Venäjää verrattaessa keskenään (taulukko 4). Tätä menoa ennustettavaa onkin, että Venäjä tulee ohittamaan talvikisajohtajamaa Norjan lähivuosina.

Italia sekä muut vuoristo-olosuhteisiin sijoittuvat maat taas nähdään mitalitulastolla nousevina maina. Menestyvien maiden kohdalla huomattava onkin niiden mukana olo jo pidemmän aikaa. (Kuva 2.) Hyvissä olosuhteissa on päästy harjoittelemaan jo vuosikymmeniä. Tällaisilla mailla, joilla on siten potentiaalia jo entuudestaan, halutaan mahdollisesti panostaa vielä lisää, etenkin jos menestystä alkaa tulla. Esimerkiksi ulkomailta hankitut valmentajat tai rahoitukseen panostaminen voivat tulla tällöin kyseeseen. Kun talous alkaa kohentua, kykenevät tällaiset maat panostamaan entistä enemmän moniin lajin taustalla oleviin resursseihin kuten huoltoon, harjoitusmahdollisuuksiin, valmennukseen, lääkintään; kaikkiin tekijöihin jotka vaikuttavat lajin kehityksen taustalla. Tällöin maat ikään kuin kamppailevat keskenään näiden tekijöiden osuudesta menestyksessä. Maat toimivatkin tällöin jo edelläkävijöinä muihin maihin nähden, joiden on täten lähtökohtaisesti vaikeampi nousta menestykseen.

Sillä, missä ja millaisilla radoilla kilpaillaan kulloinkin, sekä millaisessa ilmastossa, voi olla yhteyttä maiden menestykseen toisiinsa nähden. Mahdollisesta kotikisaedustakin voidaan tällöin myös puhua, kun kilpaillaan tutuilla laduilla. Esimerkiksi 1900-luvun alun Pohjoismaisten kilpailujen kohdalla käytiin kovaa kiistaa latujen soveltuvuudesta. Haasteita maaston suhteen aiheutui, kun eri maiden kilpailijat olivat tottuneet erilaisiin pinnanmuotoihin. Norjalaiset esimerkiksi kaihtoivat helppoja latuja ja päinvastoin suomalaiset ja ruotsalaiset pelkäsivät tunturimaan vaativia maastoja. Myös kelivaihtelut tuottivat haasteita, kun sääolot olivat sellaisia, joihin ei oltu totuttu. Tappioiden kohdalla saatettiin usein syytellä vieraita, ikään kuin kelvottomia maastoja. (Niku 2009, 69–78). Vastaavaan saatetaan törmätä yhä tänä päivänä ainakin kotikisaedun muodossa. Myös vieraaseen ilmanalaan tottumattomilla voi olla haastetta eri olosuhteissa kilpailtaessa.

Mielenkiintoista on nähdä, kuinka Suomi on menestynein maa Norjan Oslossa käydyissä talvikisoissa vuonna 1952, eli vielä suhteellisen lähellä Pohjoismaisten kisojen aikoja (kuva 2,

taulukko 4). Lähes muutoin Norjalla on ollut vankka asemansa kärkimaana. Kuten aiemmin todettiin, kisat olivat muun muassa Suomen naisten menestyksen johdosta maineikkaat. Norja taas asennoitui alkuun kielteisesti naisten hiihtoon, mikä hidasti lajin kehitystä. Suomalaisten menestyvien naisten naisellisuutta kummasteltiin, sillä he eivät olleetkaan ”halonhakkaajia”. (Kokkonen 2007, 157.) Norjan kielteinen suhtautuminen näkyi myös siinä, että maa oli ainoa, joka vastusti naishiihdon sisällyttämistä olympiaohjelmaan. Norjassa naisten kilpahiihdon nousua ehtikin edeltää useampi olympiadi. Silti maa kannatteli vankkaa asemaansa menestyneissä maissa miestensäkin ansiosta.

Taulukon 4 tarkastelujaksoja toisiinsa verrattaessa huomataan, kuinka maiden väliset erot ovat kaventuneet. Kirjavainen (1955) kirjoittaa, kuinka vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa erot maiden välissä olivat suuret. Vaikuttavista tekijöistä selkeimmät lienevät kirjoittajan mukaan olleet a) kilpahiihdon harrastus ja matkojen pituus eri maissa, b) ratojen laatu, c) välineet, d) hiihtäjien valinta. (Kirjavainen 1955, 136–137.) Tänä päivänä monessakin asiassa ollaan menty eteenpäin. Kansainvälistyminen sekä lajin yleinen kehitys ovat tasoittaneet näiden tekijöiden osalta maiden välisiä eroja. Toisaalta saattavat jotkin valtiot jäädä vielä kehityksessä jälkeenkin. Kuten Paltamo (1987) kirjoittaa, on talviurheiluvälineiden kehitys ollut viime vuosikymmeninä niin nopeaa, etteivät kansainväliset lajiliitot ole aina ehtineet mukautua uudistuksiin (Paltamo 1987, 160).

Mikä sitten vaikuttaa ilmeneviin heilahteluihin maiden välisissä voimasuhteissa? Ensinnäkin hiihto on herkkä laji, jossa kulloisetkin olosuhteet luovat omat haasteensa. Onnistuminen voiteluratkaisuissa voi olla merkittävää lopputuloksen kannalta. Vieraat, tottumattomat olosuhteet voivat vaikuttaa myös etenkin sellaisten maiden pärjäämiseen, joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia ulkomaan leiritykseen kuin muilla mailla. Tällaiset maat tuskin sijoittuvat kärkipäässä. Myös kilpailun aikana vaihtelevat kelit tuottavat haasteensa voitelutiimeille ja saattavat asettaa osallistujia tässäkin mielessä eriarvoiseen asemaan. Tämä ongelma nousee esiin ainoastaan eri aikaan väliaikalähdöissä lähteville. Ilmiö on varmastikin ilmastonmuutoksen myötä viime vuosina voimistunut. Toki latupartiot on jo vuosikymmeniä sitten kehitetty helpottamaan ainakin osaltaan tätä ongelmaa. Myös muut yllättävät käännteet, kuten esimerkiksi kaatumiset tai sauvarikot voivat olla joidenkin satunnaisten tulosheilahtelujen taustalla, mikseivät myös joukkueen sairastumistapaukset. Pähkäilyä riittänee usein myös ”oikeiden” hiihtäjävalintojen suhteen.

Maiden taloudellinen panostus hiihtoon voidaan lukea yhdeksi menestyksen edellytykseksi. Tähän voidaan toki lukea myös menestys muissa lajeissa, jolloin mahdollisesti panostus kohdistuu tasaisesti kyseisiin lajeihin. Tällöin hiihto voi jäädä tällaisessa maassa vastaavasti altavastajaan asemaan niihin maihin nähden, joissa menestys hiihdossa on samaa luokkaa, mutta erikoistuneessa asemassa, jos muista lajeista ei niinkään saavutettu menestystä. Esimerkiksi Norjan hiihtomenestystä on pohdittu paljonkin. Turusen (2015) mukaan muun muassa erään aikakauslehden jutussa todetaan, kuinka öljyllä rikastunut Norja kykenee satsaamaan hiihtoon enemmän rahaa kuin Suomi. Norja on myös keskittynyt tehokkaasti vain muutamisiin lajeihin. (Turunen 2015, 202.)

Henkinen valmennus on lisääntynyt urheilussa. Sen roolia menestystekijänä voidaan nostaa pöydälle. Tässä kohtaa Norja voidaan jälleen tuoda esiin. Samaisessa aikakauslehdessä todetaan, kuinka norjalaiseen hiihtojoukkueeseen kuuluu seitsemän psykologia, kun Suomi sai ensimmäisensä Sotshin olympialaisiin. Norjan hiihtomenestystä selitetään myös yleisellä vapaa-ajan liikunnan tasolla, joka on aivan toista kuin esimerkiksi Suomessa. (Turunen 2015, 202.)

Se, mikä erottaa lähtökohtaisesti menestyneet maat muista maista, ovat pitkät perinteet. Perinteet luovat hyvän pohjan kansainväliselle huipulle pääsemiseksi. Ne auttavat monessa lajin menestystä rakentavissa taustatekijöissä. Esimerkiksi lajin arvostus voi olla tällöin korkea, jolloin tukijoitakin ja rahoitusta on helpompi saada. Jo edellä mainittu vapaa-ajan liikunta koulu-, yhdistys- ja seuratyön piirissä on vankkaa, vaikkakin ainakin Suomessa kouluhiihto on viime aikoina jäänytkin taka-alalle. Harjoittelumahdollisuudet ovat kyseisissä maissa jo olemassa olevia, niitä pidetään yllä ja niihin kyetään tällöin mahdollisesti panostamaan lisää. Erityisesti huonoluisempina talvina hiihtoputket ja erilaiset lumetusjärjestelmät palvelevat hiihtokansaa.

7 POHDINTA

Tilastomateriaali tarjoaa mielenkiintoista tarttumapintaa tarkemmalle tulkinnalle. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin maastohiihdon globalistumista talviolympialaisten osallistujamaiden lisääntymisenä ja siten lajin maantieteellisenä laajentumisena. Myös osallistujamäärien sekä kilpailulajien lisääntymistä tarkasteltiin suhteuttaen niiden kasvua toisiinsa. Täten tehtiin lisäksi päätelmiä menestyksen jakautumisen muutoksista maiden välillä.

Teoreettinen viitekehys sekä lähdeaineisto toimivat tulkinnan ja päättelyn apuna, joten täysin määrällisestä taulukoiden esittämien tietojen kuvailuun perustuvasta tutkimuksesta ei voida puhua. Oman ennakkotietouteni ja tutkimuspositioni koin laajentuneen ja vahvistuneen tutkimusprosessin aikana, nimenomaan maastohiihtoa koskien. Tilastoaineistoon syventymällä se sai uusia ulottuvuuksia. Vaikka itselläni oli alun perin joitakin itsestäänselvyyksinä pitämiäni lähtöolettamuksia, paljastuivat ne nyt kuitenkin moniulotteisemmaksi ja avarammiksi. Menestyksen jakautumisesta hiihtomaiden kesken voidaan tehdä syvempiäkin päätelmiä. Taustalla vaikuttavat tekijät avautuvat aivan uudella tapaa. Vastaavaan menetelmään pohjautuen voidaan varmastikin muistakin lajeista tehdä samankaltaisia havaintoja.

Tutkimus auttoi määrittelemään maastohiihtoa kokonaisuudessaan globaalina ilmiönä. Menestyksen perusteella tarkasteltuna pureuduttiin tavallaan siihen ytimeen, joka antaa kuvaa lajista ja sen asemasta kilpa- ja huippu-urheilun globaalilla kentällä. Puhutaan, kuinka ”suuret” hallitsevat tuloslistoilla. Mitä tällä sitten pohjimmiltaan ja yleistettynä kaikkien lajien kohdalla tarkoitetaan, ei olekaan niin yksiselitteisesti määriteltävissä, ja sekös tarjoaakin moneen eri lajiin kohdistuvalle tutkimukselle aihetta.

Tämä tutkimus auttoi paikantamaan maastohiihtoa olympialajina suhteessa muihin lajeihin. Tutkimuksella päästiin käsiksi siihen, minkälaiset tekijät menestyksen taustalla vaikuttavat; miten ne ovat mahdollisesti muuntuneet tai helpottuneet globalisaation kulun edetessä. Jotkin ilmentyvät ovat satunnaisia ja toiset toistuvia. Näiden perusteella voidaan jo vetää johtopäätöksiä maastohiihdossa menestyksen taustalla vaikuttavista tekijöistä. Mitkä tekijät suoraan vaikuttavat tuloksiin ja niiden heilahteluihin, on vaikea sanoa, mutta useampia syitä voidaan esittää, ja ikään kuin arvuutella niiden osuutta. Valitettavat myöhemmin paljastuneet doping-tuomiot sotkevat hieman tässäkin tutkimuksessa tehtyjä havaintoja maiden todellisesta luokittelusta. Tämä tiedetään esimerkiksi Italian kohdalla.

Tämän tutkimuksen teon aikana Norja esiintyi vakuuttavan ylivoimaisena kauden 2015-2016 alun kansainvälisissä kilpailuissa. Povailtiin jopa sitä, löytyykö maalle kauden aikana ollenkaan haastajaa. Itse norjalaishiihtäjälegenda Björn Dähliekin toivoi tilanteen muuttumista lajin mielenkiinnon säilyttämiseksi. Asettuvatko siis tällaiset tapaukset ”uhkakuviksi” lajin tuotteistamistyölle, sen mennessä ikään kuin osittain hukkaan? Tilanteessa on havaittavissa paluuta sadan vuoden taakse Norjan ylivoiman aikoihin, vaikkakin maa on hallinnut hiihtoa lähestulkoon koko olympiahistoriansa ajan. Jos tällainen ylivoima asettuu ikään kuin esteeksi tai hidasteeksi lajin muokkaustyössä kiinnostavammaksi, niin mihin ollaankaan vielä menossa? Mitä uudistuksia vielä tehdäänkään? Uskoisin itse tilanteen kuitenkin tasoittuvan. Näin on tapahtunut ennenkin, ja muutenkin urheilu tunnetaan luonteeltaan dynaamisena ja alati muuttuvana kenttänä.

Maastohiihdossa voi olla yksilökohtaisia eroja siinä, mikä tyyli, mikä matka, minkälainen lähtöjärjestely, minkälainen rata ja täten minkälainen tekniikka, minkälaiset olosuhteet mahdollisesti, ehkä yhdistettynä myös sen hetkiseen kuntoonkin sopii kullekin ja millä voi olla vaikutusta aina tulokseen. Mitään sääntöä tälle ei voida kuitenkaan luoda. Ei voida sanoa, että tietty maa menestyy tietyissä kilpailumuodoissa. Ylipäätään urheilussa pyritään asettamaan kaikki lähtökohtaisesti samanarvoiseen asemaan, johon myös sääntömuutoksin osittain tähdätään. Tänä päivänä, kun mahdollisuudet harjoitella rataprofiililtaan monenlaisissa oloissa ovat helpottuneet, ei voida puhua 1900-luvun alun Pohjoismaisten kisojen tapaan, kuinka vain vaativat radat olivat norjalaisten mieleen. Toki vastaavissa vuoristoisissa olosuhteissa asuvat pystyvät harjoittelemaan siellä pidemmän aikaa vuodesta, mikä voi antaa pientä etulyöntiasemaa. Toisaalta nyt jotkut ennustavat kansainvälisissä kilpailuissa yleistyneen tasatyönnön lyövän itsensä läpi, mikä merkitsisi jossain mielessä paluuta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun varsinkin Suomessa ja Ruotsissa vallinneeseen tasamaahiihtoon (Turunen 2015, 152).

Myös ilmastonmuutos saattaa asettaa ja on asettanutkin rajoja niin ratojen pituuteen kuin niiden korkeuseroihinkin. Rankimpia vastamäkiä on jouduttu jättämään pois lumenpuutteen vuoksi. Tämä tarjoaa kilpailuedun ”tasatyöntäjille”. Ilmastonmuutos rajoittaa myös harjoittelua. Alpeillakin on esiintynyt huonolumisia talvia. Pystyvätkö tällöin tilastoissa hallitsevat maat panostamaan harjoitteluun muihin nähden entistä paremmin, mikä kasvattaisi niiden etumatkaa entuudestaan? Erilaiset lumetusjärjestelmä- ja muut harjoittelua edesauttavat keksinnöt leviävät globalisaation seurauksena, mutta koetteleeko ilmastonmuutos kuitenkin vähemmän näitä jo

entuudestaan menestyviä maita? Nähdäänkö niissä maissa myös vaivaa lajin elinvoimaisuuden sekä menestyksen säilyttämiseksi suhteessa enemmän?

Lajin maakohtaista arvostusta tai merkitystä voitaisiin kartoittaa tieteellisesti enemmän. Sitä, mitä urheilusaavutukset merkitsevät maakohtaisesti tarkasteltuna eri aikoina. Esimerkiksi media-aineistoihin kohdistuva tutkimus tarjoaisi tälle luontevan lähtökohdan. Tämä tarjoaisi arvokasta tietoa lajin arvostuksen lisäämiseksi ja siten lajin elinvoimaisuuden säilymiseksi tai parantamiseksi tai ylipäätään kehittämistyön pohjaksi. Näin voitaisiin saada paremmin tai ainakin toisella tapaa mitattua maiden ”paremmuutta”. Esimerkiksi Norjan kolmoisvoitto ei varmastikaan herätä niin paljon huomiota tai ole mahdollisesti yhtä arvostettu kuin jonkin kärjessä harvemmin esiintyvän maan edustajan voitto. Entä mitä merkitsevät kauden aikana annetut suoritusnäytteet? Kumpi merkitsee enemmän: kauden aikana menestyneen ja ennakkosuosikiksikin tituleeratun urheilijan voitto vai täydellisen yllättäjän sellainen? Tällaisia seikkoja ei oteta tässä tutkimuksessa käytetyssä pisteenlaskutavassa huomioon.

Lajin muokkaustyö yleisöä varten ajaa uudistuksiin, jotka eivät välttämättä aina ole kilpailijoiden intressien mukaisia. Yleisön kiinnostuksen ehdoilla ja lajin vetovoimaisuuden takaamiseksi yhteislähdöt ovat yleistyneet kilpailuohjelmassa. Kilpailuja viedään myös lähemmäksi yleisöä perinteisistä poikkeaviin maisemiin, kaupungin keskelle kaduille. Urheilija halutaan pitää yleisön lähellä mahdollisimman pitkään. Näin ylläpidetään lajin kiinnostavuutta. Videotaululta katsottuna viehätysvoima kärsii. Menettelyt ja ratkaisut voivat hyvin toteutettuna olla myös urheilijaa suosivia. Kannustusta saa läpi kilpailun. Näkyvyys lisääntyy. Kääntöpuolena voivat kuitenkin olla menettelyt, jotka eivät niinkään miellytä urheilijaa, vaan voivat olla suoritustakin haittaavia. Esimerkiksi erilaiset ratajärjestelyt. Urheilijan pitääkin ikään kuin sopeutua muuttuvaan kilpailuympäristöön.

Kansainvälistymisen myötä kilpailun kiristyminen on johtanut monenlaiseen toimenpiteisiin kansallisen huippu-urheilumenestyksen takaamiseksi jo vuosikymmenien ajan. Kilpailussa mukana pysyminen vaatii kiinteää kansainvälistä seurantaa, ja maiden välistä vertailua, oli kyse sitten lajista kuin lajista. Tämä käy ilmi esimerkiksi Suomen Olympiakomitean laatimista olympialaisten jälkeisistä olympiaraporteista sekä analyysi- ja kritiikkiseminaareista, joissa lajien osalta on listattu seikkoja, missä on onnistuttu, missä epäonnistuttu, ja mitä parannusehdotuksia olisi jatkoa ajatellen. Lisäksi huippu-urheilun strategioissa on listattu toimenpiteitä Suomen huippu-urheilun menestyksen takaamiseksi.

Vuoden 1988 Olympiakomitean huippu-urheilun strategiassa mainitaan esimerkiksi määrärahojen nostamisen pohjana käytettävän kansainvälistä vertailua (OK:n huippu-urheilun strategia 1988). Naganon 1998 kisojen jälkeisessä olympiaraportissa mainitaan taas maastohiihdon osalta tärkeäksi jatkotoimenpiteeksi huollon kehityksen turvaaminen (OK:n olympiaraportti 1998). Yhä tänä päivänäkin tapahtuu vertailua esimerkiksi maiden välisissä voiteluratkaisuissa. Mallia haetaankin monissa asioissa kohdistuen niin harjoitteluun ja valmennukseen kuin kilpailujärjestelyihin sekä näihin liittyviin olosuhdetekijöihin. Yhteistyö maiden välillä lienee lisääntynyt. Eri maiden hiihdon maajoukkueiden harjoittellessa samanaikaisesti samoilla leireillä voidaan tehdä päätelmiä omasta tasosta suhteessa kilpakumppaneihin, mutta myös samalla seurata kansainvälisiä harjoitusmetodeja. Lisääntyvää lienevät myös valmentaja- ja huoltojoukon vaihdokset maiden välillä. Mielenkiintoista olisikin tässä yhteydessä selvittää kansainvälisiä eroja enemmän, ja vertailla havaintoja sekä niiden vaikutusta esimerkiksi menestymiseen kilpaladulla.

LÄHTEET

Andersson, M. 2005. Ajan haasteet historialliselle sosiologialle. Teoksessa M. Andersson, A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. Turku: Turun historiallinen yhdistys.

Andersson, M., Anttila, A-H., & Rantanen, P. 2005 Kleio ja nuorempi sisko. Teoksessa M. Andersson, A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. Turku: Turun historiallinen yhdistys.

Anttila, A-H. 2005a. Miten sosiologisia teorioita käytetään historiallisen sosiologian tutkimuksissa? Teoksessa M. Andersson, A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. Turku: Turun historiallinen yhdistys.

Anttila, A-H. 2005b. Yleistettävyyden ongelmat historiallisen sosiologian tutkimuksessa. Teoksessa P. Räsänen, A-H. Anttila & H. Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Bale, J. & Sang, J. 1996. Kenyan running movement culture, geography and global change. London: Frank Cass.

Eichberg, H. 1987. Liikuntaa harjoittavat ruumiit. Kohti ruumiin ja urheilun uutta sosiaalityötä. Tampere: Vastapaino.

Eljanko, H. & Kirjavainen, J. 1969. Suomen hiihdon historia 1886–1968. Helsinki: Suomen hiihtoliitto.

Eskelinen, V. 1964. Hiihtäjän huoltaminen on monitahoinen tehtävä. Teoksessa A. Koskimaa, P. Swanljung & A. Kotkaniemi (toim.) Hiihtäjä 1964. Suomen hiihtoliiton vuosikirja. Suomen hiihtoliitto.

Färdig, B. 1964. Neljällä miehellä yhteensä 38 olympiamitalia ja MM-mitalia. Teoksessa A. Koskimaa, P. Swanljung & A. Kotkaniemi (toim.) Hiihtäjä 1964. Suomen hiihtoliiton vuosikirja. Suomen hiihtoliitto.

Heikkala, J. 1994. Huippu-urheilu, kansainvälisyys ja kansallinen identiteetti. Teoksessa Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 90.

- Heikkinen, A. 2007. Kansallisurheilun alkutaival. Teoksessa Tikander V., Viita, O., Vilen, M. (toim.) Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Suomen urheilumuseosäätiö.
- Heikkinen, A. 1977. Ammattilaisesta amatööriksi: Suomen hiihtourheilun ensi vaihe. Oulu: Pohjoinen.
- Heikkinen, A. 1973. Historiantutkimuksen päämäärät ja menetelmät. Helsinki.
- Heinilä, K. 2010. Liikunta- ja urheilukulttuurimme: eilen, tänään ja huomenna. Espoo.
- Heiskanen, I. 1998. Globalisaatio länsimaisen kulttuurin oikeuttamisena ja todellisuuden kuvauksena. Teoksessa: U. Kivikuru & R. Kunelius. Viestinnän jäljillä: näkökulmia uuden ajan ilmiöön.
- Heiskanen, M., Heikkinen, A., Aro, T., Aartomaa, U. 1989. Latua! Lahti: hiihtomuseon julkaisuja.
- Hiihtäjä. 1966. Suomen hiihtoliiton vuosikirja 1966. Suomen hiihtoliitto.
- Hiihtäjä. 1957. Suomen hiihtoliiton vuosikirja 1957. Suomen hiihtoliitto.
- Hägglom. 1960. Hiihtäjä. Suomen hiihtoliiton vuosikirja 1960. Suomen hiihtoliitto.
- Ilmanen, K. 2010. Liikuntakulttuurin historia. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Luentosarja.
- Ilmanen, K. 2007. Kilpaurheilun kaksi lähtökohtaa. Teoksessa H. Roiko-Jokela & E. Sironen (toim.) Vanhat mestarit. Helsinki: Suomen urheiluhistoriallisen seura.
- Ilmanen, K. 2004. Urheilun julkisuuskuva. Tutkimuksia Jyväskylän yliopisto: liikunnan sosiaalitieteiden laitos.
- Itkonen, H. 2013a. Eriytyvä liikuntakulttuuri – haaste toimijakentälle. Viitattu 27.2.2015. http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&ved=0ahUKEwjwoZr2o6nKAhUEFSwKHRumDGwQFghGMAc&url=http%3A%2F%2Fwww.healthmove.palvelee.fi%2Ffiles%2Fhealthmove.palvelee.fi%2FPDF%2Fesitysliikuntaseminaari%2Fesitys_itkonen.pdf&usg=AFQjCNGagWjRJR8tsxBI9AbFjpslk8SkHQ
- Itkonen, H. 2013b. Urheilun kentällä globaalia ja lokaalia räätälöidään koko ajan. Liikunta & Tiede 50, 5/2013.

- Itkonen, H. 2012. Seuratoiminnan tilat ja haasteet. Viitattu 28.2.2015. http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj_r_6m6p6nKAhVliSwKHSO_AjEQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tul.fi%2FPortals%2F0%2FDOKUMENTIT%2FSeurap%25C3%25A4iv%25C3%25A4t2012%2FTULSEURATOIMHAASTEET-%2520ITKONEN.pdf&usg=AFQjCNHeOm3rYFKl1m1NrEggqc1KgOTrkw
- Itkonen, H. 2007. Ammattimaiseen olympiaurheiluun. Teoksessa: V. Tikander, O. Viita & M. Vilen (toim.) Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Suomen urheilumuseosäätiö.
- Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu: Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Joensuun yliopisto.
- Itkonen, H. & Knuuttila, S. 1992. Sankareista mediatähtiin. Urheilujulkisuuden muodonmuutos. Teoksessa K. Olin, H. Itkonen & E. Ranto (toim.) Liikunnan muutos, murros vai kaaos? Helsinki: Työväen urheiluliitto ry.
- Itkonen, H. & Kortelainen, J. 1999. Rantakentiltä maailmalle – Kiteen pesäpallo, lajikulttuuri ja yhteiskunta. Helsinki: Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 146.
- Itkonen, H. & Nevala, A. 2007. Jalkapallo, maailma ja Suomi. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala (toim.) Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Helsinki: Gaudeamus
- Jarvie, G. 2012. Sport, culture and society. New York: Routledge.
- Jokiranta, J. 2012. Pelaaja-agentit jalkapalloilun globalisoitumisen ilmentäjinä Suomessa. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 05.05.2015. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37679>
- Kaloniemi, Y. 1955. Hiihtosuhteiden solmiminen Neuvostoliittoon. Teoksessa V. Saarinen & A. Kotkaniemi (toim.) Hiihtäjä 1955. Suomen hiihtoliiton vuosikirja. Suomen hiihtoliitto.
- Kanerva, J. & Tikander, V. 2012. Urheilulajien synty. Helsinki.
- Kempas, M. 1992. Huippu-urheilun muutos. Teoksessa K. Olin, H. Itkonen & E. Ranto (toim.) Liikunnan muutos, murros vai kaaos? Helsinki: Työväen urheiluliitto ry.
- Kirjavainen, J. 1966. Hiihtäjä. Suomen hiihtoliiton vuosikirja 1966. Suomen hiihtoliitto.

- Kirjavainen, J. 1957. Kansainvälinen kilpa on kiristynyt, rajut kamppailut yhä lisääntymässä. Teoksessa P. Swanljung & A. Kotkaniemi (toim.) Hiihtäjä 1957. Suomen hiihtoliiton vuosikirja. Suomen hiihtoliitto.
- Kirjavainen, J. 1955 Katsaus menneen talven hiihtoomme. Teoksessa V. Saarinen & A. Kotkaniemi (toim.) Hiihtäjä 1955. Suomen hiihtoliiton vuosikirja. Suomen hiihtoliitto.
- Kirjavainen, J. 1941. Suomalaiset suurhiihtäjät Aappo Luomajoesta Jussi Niskaan: Katsaus vanhimpien suurhiihtäjientekoihin ladulla sekä vilkaisuja heidän elämänsä vaiheisiin. Porvoo: WSOY.
- Kokkonen, J. 2015a. Sattuman merkitys urheilussa. Jyväskylän yliopisto. Tieteenpäivät-luentosarja.
- Kokkonen, J. 2015b. Suomalainen liikuntakulttuuri: juuret, nykyisyys ja muutossuunnat. Helsinki: Suomen urheilumuseosäätiön tutkimuksia.
- Kokkonen, J. 2013. Liikuntaa hyvinvointivaltiossa: suomalaisen liikuntakulttuurin lähihistoria. Helsinki: Suomen urheilumuseo.
- Kokkonen, J. 2008. Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kokkonen, J. 2007. ”Oikeiden olympiakisojen maa.” Teoksessa: V. Tikander, O. Viita & M. Vilen (toim.) Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Suomen urheilumuseosäätiö.
- Kortelainen, J. 2007. Jalkapallo-Suomen maantiede. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala (toim.) Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Helsinki: Gaudeamus.
- Koski, P. 2000. Kansalaistoiminta ja muutos – Liikunta kansalaisaktiivisuutena. Teoksessa H. Itkonen, J. Heikkala, K. Ilmanen & P. Koski (toim.) Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Helsinki: Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 152.
- Laine, L. 1992. Järjestöelämän oppivuodet. Teoksessa T. Pyykkönen (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Helsinki: Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131.
- Lavikainen, J. 2012. Amatöörikysymys Suomessa 1907–1932. Teoksessa Ilmanen, K. & Vehmas H. (toim.). Liikunnan areenat: yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Liikuntakasvatuksen laitos.

- Leinonen, K. 1989. Oulun hiihdot: Oulun hiihdosta Tervahiihtoon 1889–1988. Oulu: Oulun hiihtoseura.
- Nevala & Tähtinen. 2010. Liikunnan ja urheilun muuttuvat merkitykset. Viitattu 20.04.2015. <http://www.doria.fi/handle/10024/73009>
- Niiniluoto, I. 2007. Alkuvihellys. Teoksessa H. Itkonen & A. Nevala (toim.) Kuningaspelin kentät. Helsinki: Gaudeamus.
- Niku, R. 2009. Kovaa peliä Alpeilla. Miten Suomi sai ensimmäisen olympiamitalin hiihdossa? Suomen urheilumuseosäätiön julkaisuja no: 40.
- Nygren, H., Raevuori, A., Mäkikuutti, T. 1983. Pitkä Latu: Vuosisata suomalaista hiihtourheilua. WSOY.
- Paltamo, T. 1987. Talviolympialaisten kansainvälistyminen vuosina 1924–1987. Lahti: Lahden museolautakunta.
- Ridell, S. 2006. Mediatutkimus käsitteiden kudelmanä. Teoksessa S. Ridell ym. (toim.) Mediaa käsittämässä. Tampere: Vastapaino.
- Ruonavaara, H. 2005. Historiallinen sosiologia – perinne ja renessanssi. Teoksessa M. Andersson, A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. Turku: Turun historiallinen yhdistys.
- Saarinen, V. 1960. Squaw Valley takana ja edessä. Teoksessa A. Kaskela, P. Swanljung & A. Kotkaniemi (toim.) Hiihtäjä 1960. Suomen hiihtoliiton vuosikirja. Suomen hiihtoliitto.
- Saaristo, K. & Jokinen, K. 2004. Sosiologia. Juva: WSOY.
- Seppänen, J. & Väliaverronen, E. 2012. Mediayhteiskunta. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen, P. 1968. Sport success and the type of culture. Helsingin yliopiston sosiologian laitos. Tutkimuksia no. 108.
- Seppänen, P. 1981. Olympic success: A cross-national perspective. Teoksessa G. Lüschen & G. Sage (toim.) Handbook of social sciences of sport. Illinois: Stipes publishing company.
- Shibli, S., De Bosscher V., van Bottenburg M., Westerbeek, H. 2013. Measuring performance and success in elite sports. Teoksessa P. Sotiriadou & V. De Bosscher (toim.) Managing high performance sport. New York: Routledge.

- Tirri, L. 2015. Tutkimus Suomen maajoukkueen miesjalkapalloilijoiden maantieteellisestä liikkuvuudesta. Liikuntakasvatuksen laitos. Pro gradu –tutkielma. Viitattu 05.05.2015. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/45580>
- Turunen, M. 2015. Pitkä latu. Legenda suksesta. Maahenki.
- Vasara, E. 1997. Valkoisen Suomen urheilevat soturit: suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatus toiminta vuosina 1918–1939. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Vetenniemi. 2008. Suomalaisen urheilun synty: ravisportti 1800-luvulta ja sen vaikutus ihmiskilpailuihin. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Vetenniemi, E. 2002. Kato neekeri hiihtää! Kiista modernin urheilun leviämisestä. Teoksessa H. Roiko-Jokela & E. Sironen (toim.) Lajien synty. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja. Jyväskylä: Atena.
- Viita, O. 2007. Menestyksen taustalla. Teoksessa: V. Tikander, O. Viita, & M. Vilen (toim.) Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Suomen urheilumuseosäätiö.
- Virtapohja, K. 1998. Sankareiden salaisuudet: Journalistinen draama suomalaista urheilusankaria synnyttämässä. Jyväskylä: Atena.
- Väyrynen, R. 1998. Globalisaatio: uhka vai mahdollisuus? Jyväskylä: Atena.
- Zacheus, T. 2004. Urheilu ja yhteiskunta – veljekset kuin ilvekset. Viitattu 03.04.2015. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100282/404zacheus.pdf?sequence=1>